VERHANDELING

OVER HET

GEBRUIK

DER

KINA,

DOOR

S. J. GALAMA,

STADS DOCTOR IN DE GENEES- EN VROEDKUNDE

TE SNEEK.

UITGEGEVEN DOOR HET

PROVINCIAAL UTRECHTSCHE GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN.

Te UTRECHT,

BIJ JOH. ALTHEER,

Drukker van het Provinciaal Genootschap.

1832.

4

VERHANDELING

TER BEANTWOORDING DER

VRAGE:

» *Daar het te wenschen is, dat de zoutachtige kinabe-*
» *reidingen, naar het geen de ondervinding van der-*
» *zelver aanwending reeds heeft geleerd, voor de ge-*
» *neeskunde, door zoo veel mogelijk juiste bepalingen,*
» *meer en meer nuttig mogen worden, zoo vraagt men:*
» *Komt derzelver gebruik overal te pas, waar men an-*
» *ders de kina bezigt, of zoude kunnen bezigen; zul-*
» *len zij derhalven geheel de kina kunnen vervangen?*
» *Of anders, in welke gevallen zullen zij de voorkeur*
» *verdienen, en in welke zal het gewone gebruik der*
» *kina, door dezelve niet kunnen vervangen worden? —*
» *Alles zoo veel mogelijk door ondervinding gestaafd.*"

DOOR

S. J. GALAMA,
STADS DOCTOR IN DE GENEES- EN VROEDKUNDE
TE SNEEK.

aan welke in de algemeene vergadering
van het Provinciaal Utrechtsche
Genootschap

op den 30 Junij 1831,

DE GOUDEN EEREPRIJS
IS
TOEGEWEZEN.

L'expérience seule peut fournir des connaissances exactes sur les propriétés d'un medicament; elle seule peut faire connaître les bons effets qu'on a lieu d'en attendre dans telle ou telle maladie.

FOURCROY.

INLEIDING.

Onder de, voor de praktijk, gewigtigste ontdekkingen der nieuwere scheikunde, behooren gewis die ligchamen of zelfstandigheden gerangschikt te worden, welke thans onder den naam van *organische grondstoffen*, *organische loogzouten* of *alcaloïden* bekend zijn; en die in het algemeen door de scheikundigen onder drie algemeene afdeelingen gebragt worden; als:

1°. Zuiver bittere en narcotisch giftige,
2°. Scherpe en bitter scherpe giftige,
3°. Zuiver bittere niet giftige.

Tot de laatste afdeeling worden door alle genees- en scheikundige schrijvers die twee verschillende soorten van loogzoutige zelfstan-

dige gerekend, welke Pelletier en Caventou te Parijs in den jare 1820 in den kinabast ontdekten (1), en waarvan de eene, de *Cinchonine*, in grootere hoeveelheid, in de gewone bruine kina, de andere, de *Chinine*, in grootere mate in den gelen of zoogenaamden koningsbast gevonden werd. Zij vonden tevens, dat deze beginsels niet gemakkelijk in onze vochten oplosbaar zijn, door zuren oplosbaar gemaakt worden en zich met dezelve tot zouten vereenigen; van wel-

(1) De kinaloogzouten werden het eerst door Gomes in zuiver kristalachtigen toestand daargesteld, evenwel nog niet van elkanderen afgescheiden, en hare ware natuur miskend. Pfaff verklaarde dezelve vervolgens voor een hardhars, en eerst Pelletier en Caventou toonden haren loogzoutigen aard aan en bewezen, dat de kinabasten niet slechts één, maar twee loogzouten bevatteden, hoewel in verschillende verhouding en steeds kinazuur verbonden. Zie *Annales de Chimie et de Physique*, Vol. XV. p. 289. 315. 340. 377. Gerson en Julius, *Magazin für die gesammte Heilkunde*, Bd. I. S. 563. Trommsdorf's, *Neues Journal*, Bd. VI. St. 2. S. 200. Fechner's, *Repertorium der organischen Chemie*, Leipz. 1826. Bd. I. Abth. I. §. S. 130. ffg. Abth. 2. S. 569—684. ffg. S. 906—908.

welke de zwavelzure en azijnzure *Cinchonine* en *Chinine* het gemakkelijkst tot kristallen overgaan en het meest oplosbaar zijn.

Daar de kinabast zelve, onder de geneesmiddelen van het plantenrijk zeer algemeen als datgene erkend wordt, hetwelk de meest bepaalde uitwerking en het meest algemeen gebruik voor zich heeft, was het zeer natuurlijk, dat de scheikundige daarstelling van de enkelvoudige stof, die de voornaamste geneeskrachten van dezen bast in zich besluiten en als het ware derzelver *quintescens* bevatten zoude, alle geneesheeren hoogstbelangrijk voorkwam. Geen wonder dus ook, dat de zoutachtige kinabereidingen in de praktische geneeskunde allergunstigst werden opgenomen en in zeker opzigt reeds een lievelingsmiddel van onzen tijd geworden zijn, voor dat nog de ondervinding en naauwkeurige proefnemingen derzelver eigendommelijke waarde nader bepaald hadden en aan dezelve die plaats aangewezen, welke zij in de leer der geneesmiddelen moeten innemen. Sedert weinige jaren eerst ontdekt, behooren dezelve reeds in alle apotheken te huis, worden zij reeds door de artsenijmengkundigen van Frankrijk, de Nederlanden, Duitsch-

land

land, enz. in het groot bereid, als een artikel van handel verzonden, en hebben, om zoo te zeggen, naast de oudste geneesmiddelen en meest gebruikelijke zelfstandigheden der *materies medica* het burgerregt verkregen. Dan, ofschoon ook sedert de ontdekking dezer kinaloogzouten met dezelve zeer vele proeven genomen zijn, welke allezins deszelfs uitstekend nut in veelsoortige gevallen bevestigd hebben, ofschoon ook in de nieuwste tijden over deze middelen zeer veel geschreven en geoordeeld is geworden, en deszelfs gebruik bijzonder in de drie laatste aan koortsen rijke jaren 1826-29 zoo uitgebreid geworden is, dat men naauwelijks een' plattelands heelmeester zal vinden, die hetzelve toen niet in periodieke ziekten leerde kennen, blijft er echter nog zeer veel over omtrent deszelfs aanwending en behandeling, hetwelk nog niet beslist is; en daarom is het van het hoogste belang, dat men alles verzamele, hetwelk omtrent hetzelve nog twijfelachtig of onbeslist is, en zoo veel mogelijk daardoor alles toebrenge, hetwelk ons die middelen verder naauwkeuriger leert kennen.

Sommige geneesheeren, alle andere bereidin-

dingen van den koortsbast verwerpende, bepalen zich alleen tot deze loogzoutige grondstoffen; andere willen derzelver gebruik slechts tot eenige bijzondere gevallen en omstandigheden bepalen. Dan dit is het gewone lot van ieder nieuw ingevoerd geneesmiddel, dat, namelijk de kring van deszelfs werkzaamheid aanvankelijk niet zelden boven mate wordt uitgebreid of te zeer beperkt, tot dat eene grootere som van gelouterde waarnemingen aan hetzelve zijne behoorlijke grenzen aanwijst.

„Te wenschen is het daarom, dat de zoutachtige kinabereidingen naar hetgeen de ondervinding van derzelver aanwending reeds heeft geleerd, voor de geneeskunde, door zoo veel mogelijk juiste bepalingen, meer en meer nuttig mogen worden;" en daarom kan en moet ook de door het loffelijk Provinciaal Utrechtsche Genootschap ter beantwoording voorgestelde (aan het hoofd dezer verhandeling geplaatste, vraag, als van het hoogste belang voor de praktische geneeskunde beschouwd worden, ten einde uit ondervinding worde opgemaakt, of en in hoe verre de kinaloogzouten met den kinabast zelven overeenkomen en of in sommi-

mige gevallene de eene boven de andere te verkiezen zij.

In het begin van het jaar 1823, toen de zwavelzure *Chinine* meer algemeen verkrijgbaar werd, ben ook ik, voorgelicht door de proeven en berigten van Deijeux, Vauquelin, Double, Fallot, Chomel, Magendie, a Roy, en anderen, begonnen hetzelve in vele gevallen, waar anders de kina te pas kwam te bezigen, ten einde te onderzoeken of gene de plaats van deze zoude kunnen vervangen. Overvloedig gelegenheid gehad hebbende om een aanmerkelijk aantal zieken te kunnen waarnemen en behandelen, en de bestendige gewoonte, om steeds de belangrijkste verschijnselen, die ik bij mijne lijders waarneem, aan te teekenen, stellen mij thans eenigzins in staat, om na te gaan wat ik bij het ziekbed, betrekkelijk het, in bovengemelde vraag bevatte, heb waargenomen, en mijne eigene ondervinding, met die van anderen vergeleken, als eene poging ter beantwoording van dezelve en ter vaststelling van de verschillende *indicatien* en *contra-indicatien* der kina en der kinaloogzouten, bij genoemd genootschap in te zenden.

Dat het mij aangenaam zijn zal, wanneer de-

deze mijn arbeid het gunstig oordeel van bevoegde regters moge verdienen, behoef ik niet te verzekeren.

Wij zullen in de beantwoording der vraag uit eigene ervaring, en uit die van anderen zien, welke werking en gevolgen het gebruik der kinaloogzouten had, in die gevallen, waar men anders de kina bezigt, of zoude kunnen bezigen; wanneer dan, naar wij vermeenen, zal blijken, of de zoutachtige kinabereidingen geheel de kina zullen kunnen vervangen; of: in welke gevallen het gewone gebruik der kina, door dezelve niet zal kunnen vervangen worden.

Vooraf echter moeten wij eenige redenen geven, waarom wij ons, in het doen onzer waarnemingen, bijna uitsluitend tot het gebruik der zwavelzure *Chinine* bepaald hebben en waarom wij de eene bereiding boven de andere hebben verkozen. Mijne eerste waarnemingen en proeven geschiedden met de zwavelzure *Chinine*: — *eensdeels*, dewijl dit middel de meeste waarnemingen voor zich had, en de schrijvers verklaarden, dat deze de werkzaamste bereiding was; *anderdeels*, dewijl de andere kinaloogzoutige bereidingen, toen minder verkrijgbaar

wa-

waren. Naderhand de proefnemingen van C. J. Nieuwenhuijs (1), Elliotson (2) en anderen gelezen hebbende, heb ik ook de zuivere *Chinine*, zonder verbinding met zuren, gebezigd. Deze werkte, zoo als ook de waarnemingen van genoemde geneesheeren bevestigen, wat derzelver gebruik en aanwending betreft, zeker, veilig, even krachtig en werkzaam als de zwavelzure *Chinine*. Deze laatste echter schijnt mij daarom boven het zuiver beginsel verkieslijk, omdat dezelve gemakkelijker bereid en gebezigd kan worden, minder kostbaar, en in water oplosbaarder is en in kristallen zuiverder kan verkregen worden; weshalven het niet zoo ge-

(1) *Verbeterde bereiding der kinaloogzouten* enz. Amst. 1823. bl. 95.

(2) *Transactions Medico - Chirurgical*, 1824. Vol. XII. Part. II. of *Sammlung auserlesener Abhandlungen zum Gebrauche für pract. Aerzte*, 1824. Band III. Stuck 3. S. 463. Vergelijk ook Hermstädt, *Bemerkungen ueber einige altere und neuere Arzneipraeparate* in Hufelands, *Journal der pract. Heilkunde*, Band LXIV. St. 6. S. 56. Bailly in Froriep's, *Notizen aus dem Gebiete der Natur und Heilkunde*, Band IX. n°. 15. S. 255.

gemakkelijk vervalscht, en in meer verschillende vorm (b. v. in eene mixtuur, aftreksel enz.) aangewend kan worden, dan de *Chinine*. Velen verkiezen ook daarom de zwavelzure *Chinine* boven de *Chinine* zelve, daar het eerste als oplosbaarder zijnde, daardoor ook te spoediger en gemakkelijker door het maagsap zou kunnen verteerd en daardoor misschien beter verdragen worden, terwijl de *Chinine* in den bast zelve ook met een zuur (het *acidum chinicum*) verbonden is (1).

Ofschoon ook Dr. Marianini (2) beweert,

(1) Vergelijk G. Acker Strating, *Diss. medic. inaug. de cinchonino, chinino eorumque salibus, imprimis sulphate chinini*, Gron. 1826. p. 129. Nieuwenhuijs, t. a. pl. bl. 96. *Verhandeling over de zwavelzure quinine*, door N. N. in de *Verh. der Holl. Maatsch. van wetensch. te Haarlem*, Deel XV. St. I. bl. 77 en volgg. Thuessink, *Geneesk. waarnemingen*, Gron. 1828. bl. 213.

(2) *Revue medicale*, 1827. Sept. p. 482 sqq. Marianini, die belangrijke waarnemingen over de koortsverdrijvende krachten der zwavelzure *chinine* heeft bekend gemaakt (in zijn werkje *Memoria sull' uso e sull' efficacia dell' solfato di chinino*

weert, dat de krachten der zwavelzure *Cinchonine* niet geringer zijn, dan die der zwavelzure *Chinine*, en dit door eenige waarnemingen tracht te bewijzen, zoo is mij echter uit verscheidene waarnemingen gebleken, hetgeen ook reeds anderen hadden waargeno-

nina 1822,) heeft naderhand de zwavelzure en zuivere *cinchonine* gebezigd (zie zijne *Osservazioni sulla pratica dell' solfato di cinconina, e cenno di alcune febbre intermittenti trattate colla cinconina pura*, 1826. 8); hij vond in de werkzaamheid der zwavelzure *chinine* en *cinchonine* geen wezenlijk onderscheid; hij gaf het in 6 gevallen van alledaagsche, in 16 gevallen van anderendaagsche, in 9 gevallen van boosaardige en in 5 gevallen van derdendaagsche tusschenpoozende koorts. De grootste giften waren tot 25 a 30 greinen. De zuivere *cinchonine* moest echter in grootere *doses* gebezigd worden als de *sulphas cinchonini*. — De zuivere *cinchonine* werd door Marianini bij 16 gevallen van anderendaagsche, bij 8 gevallen van boosaardige en bij 12 gevallen van *recidiven* der koorts met voordeel aangewend. Ook J. L. Bardsleij, (*Hospital Facts and Observations, illustrative of the new Remedies* etc. Lond. 1830. 8. p. 180 sqq.) bezigde in eenige gevallen van tusschenpoozende koorts des *cinchonini* met even goed gevolg als de *sulphas chinini*; had echter ingelijks bij het eerste grootere giften noodig.

nomen, dat de *Chinine* of *sulphas chinini* zekerder en krachtiger werkt dan de *cinchonine* en *sulphas cinchonini*, zoodat de *Chinine* tot de *Cinchonine* staat als $\frac{2}{3}$ tot $\frac{1}{3}$ en men dikwijls na het gebruik der *Cinchonine* indien de koortsen zeer hardnekkig zijn, de *Chinine* moet te hulp nemen (1). Waarbij komt de geringere prijs der *sulph. chinini*, daar dezelve met meerder voordeel en in grootere hoeveelheid uit den gelen bast verkregen wordt, welke ook tevens goedkooper is dan de graauwe (*fuscus*).

Nieuwenhuis (2) raadt aan om de beide bestanddeelen te vereenigen, en den gelen en graauwen bast te gelijk ter bereiding te bezigen, omdat beide bestanddeelen gelijktijdig vervaardigd wordende, zulks goedkooper zou kunnen geschieden; hij tracht tevens door eenige waarnemingen te bewijzen, dat

dit

(1) Chomel en Gittermann meenen met 8 a 10 gr. *s. chin.* hetzelfde te kunnen doen als met 20 gr. *s. cinchoni.* Zie *Journal de Pharmacie*, 1821. Mars p. 107. 134. Harless, *Rhein. Westphäl. Jahrbücher für Medicin und Chirurgie*, B. VI. St. 3. S. 36.

(2) T. a. pl. bl. 100.

dit de krachten derzelve niet vermindert. Uit eenige door mij, als ook te Groningen en elders (1) genomene proeven is mij gebleken, dat eene vereeniging van ⅔ *sulph. chin.* ⅓ *sulph. cinchonine* zich zeer werkzaam betoont. Dan tegen deze gelijktijdige bereiding kan men echter te regt inbrengen de verschillende scheikundige eigenschappen der bijzondere bestanddeelen, voornamelijk wat betreft derzelver verschillende *kristallisatie* (2) en oplosbaarheid, waardoor verhinderd wordt, dat dezelve op even gemakkelijke wijze en even zuiver kunnen verkregen worden.

Ook vermeen ik dikwijls te hebben bespeurd, dat de zuivere *Cinchonine* somwijlen te sterk op de maag werkte en daardoor braking veroorzaakte, hetwelk bij de *Chinine* nooit het geval was.

Wat de andere zoutachtige bereidingen van den kina betreft, hiervan kan ik bij eigene ondervinding niet spreken. Harless heeft de *phosphas chinini* met veel vrucht ge-

(1) G. A. Strating, *Diss. Cit.* p. 128.

(2) L. l. p. 127. De *chinine* zouten zetten zich ligter tot kristallen dan de *cinchonine* zouten.

gebezigd (1), Magendie de *acetas chinini*, en Neuman te *Berlijn* heeft beloofd, zeer belangrijke proefnemingen te zullen mededeelen, welke hij met de *hydrochloras chinini* (*chininum muriaticum*) genomen had. Hij verklaart, dat dit middel de *s. chin.* niet alleen overtreft in het genezen, maar ook in het wegnemen van de gevolgen der *intermitterende* koortsen onfeilbaar werkt, ge-

(1) Harless merkt tevens aan, dat men niet de *superſulphas chinini*, zoo als Robiquet heeft aangeraden, maar ſteeds de *neutrale ſulphas chinini* (de gewone) moet aanwenden. — Zoutzure *chinine* is volgens deze ſchrijver, voor prikkelbare longen en bij krampachtige aandoeningen minder pasſend, dan de azijn- of phosphorzure. Deze laatſte zou zelfs bij zeer prikkelbare magen verdragen worden, in denzelven geenerlei onaangename gewaarwording, als, kwalijkheid, hitte enz. veroorzaken. Ook zou zij den pols minder beſpoedigen als de zwavelzure of zuivere *chinine*, en daarom ook beter bij *phtheſis* verdragen worden. Bij derzelver bereiding moet het phosphorzuur (2. 3. procent) de overhand hebben, zoodanig, dat het lakmoespapier door deze *phosphas chinini acedulum* rood wordt. Harless, *Heidelberger kliniſche Annalen*, 1829. Band V. St. 4. S. 367. *Med. Chir. Zeitung*, 1823. III. S. 54.

gemakkelijker te verteren is, en in dezelfde gift als de *Schin* gegeven moet worden (1).

De *nitras chinini* en *cinchonini* als zeer moeijelijk tot kristallen zijnde te brengen, (hetgeen echter aan Dumas en Pelletier schijnt gelukt te zijn,) en ook veel kostbaarder zijnde, zal deswege wel niet gemakkelijk algemeen in gebruik komen (2). Dr. Serturner te *Hameln* meldde onlangs,

(1) Hufeland's *Journal der pract. Heilkunde*, Th. LXVI. 1828. Jan. S. 96. *Med. Chir. Zeitung*, 1829. Dec. S. 356. — Hufeland te *Berlijn* en Grossi te *Munchen* meenen, dat de *chininum muriaticum* (*murias chinini*) niet alleen ligter verteerbaar en werkzamer is in het genezen van tusſchenpoozende koortſen, maar ook vooral boven de *ſulphas chinini* is aan te prijzen in de na de koortſen ontſtane waterzuchten. Buchner's *Repertorium für die Pharmacie*, Band XXXV. Heft I. S. 101.

(2) *Annales de Chemie et de Phyſique*, Tom. XXIV. p. 172. Behalve deze zwavelzure, azijnzure, phosphorzure, ſalpeterzure en zoutzure, vindt men ook nog de koolſtofzure, jodzure, jodewaterſtofzure, arſenikzure, zuringzure en wijnſteenzure *chinine* en *cinchonine*, die, voor zoo verre mij bekend is, nog niet in geneeskundig gebruik zijn. — Over de onderſcheidene bereidingswijzen, verbindingen en ſcheikundige eigenſchappen

langs, dat hij eene reeks van waarnemingen omtrent een nieuw en merkwaardig *alcaloïde* van den kinabast gedaan had. Dit nieuw *alcaloïde* van den rooden en gelen Kinabast, dat hij *Chinioidine* genoemd heeft, zou

pen, alsmede over het verschil van neutraal zwavelzure *chinine* en *cinchonine*, leze men G. T. Fechner's *Repert. der organischen Chemie*, I Bd. 2 Abth. S. 466—472. Leipz. 1827. Onlangs heeft de Fransche scheikundige Henry in de *Academie royale* eene verhandeling voorgelezen over het kinazuur en deszelfs verbindingen. Hij raadt het geneeskundig gebruik der kinazure, in plaats der zwavelzure *chinine* aan. Froriep's *Notizen u. s. w.* Bd. XXV. S. 288. Deze kinazure *chinine* (100. zuur, 194, 2 *chinine*) is ligt oplosbaar in water, minder in voorloop, smaakt bitter; de kinazure *cinchonine* (100. zuur, 165, 4. *cinchonine*) is meer oplosbaar, smaakt bitter, zamentrekkend, kristalliseert moeijelijker. Henry en Plisson prijzen dezelve vooral aan, om de natuurlijke koortsverdrijvende bestanddeelen der bast beter te laten werken, en dewijl kinazuur gemakkelijker verdragen wordt, als zwavel- en andere zuren. *Annales de Chemie et de Physique*, 1829. Aout. Fr. W. Schweigger-Seidel's *Jahrbuch für Chemie und Physik für* 1829. Heft. IX.

zou volgens hem de juistheid van de opmerking der nieuwere *Therapeutici* bevestigen, dat namelijk, de *Chinine* niet in staat zij de kina te vervangen, want niet de *Chinine* maar de *Chinioidine* zou het eigenlijk *febrifugum* van den koortsbast zijn, en aan deze *Chinioidine* zouden onderscheidene kinasoorten hun vermogen tegen de tusschenpoozende koorts te danken hebben. Dit middel zou, volgens Serturner, met opzigt tot de kleur, smaak en onoplosbaarheid in water, veel overeenkomst hebben met de overige kinaloogzouten, echter veel krachtiger zijn en grootere verwantschap tot zuren hebben, en steeds de koorts met deszelfs gevolgen, bleeke kleur, dikke gezwollene voeten, gebrek aan eetlust, enz. zonder *recidiven* wegnemen. Het gezuiverde zout zou kleverig als een balsem en zeer smeltbaar zijn (1). Ravissa en Cassati

(1) De ontdekking der *Chinioidine* en de onderscheidene ziektegeschiedenissen, waardoor Serturner de werkzaamheid van dit middel bewijst, worden beschreven in Hufeland's *Journal*. Jan. 1829. S. 93—113. Zie ook *Med. Chir. Zeitung*. 1830. Deel IV. S. 306. B. Meilink, *Schei-Art-*

ti (1), die proeven met de moederloogen der

Artsenijmeng- en Natuurk. Bibliotheek, Deel VIII. N°. 4. p. 230. *Annales de Chemie et de Physique*, 1829. Augt.

In Hufeland's *Journal*, 1830. St. IV. April S. 92. ffg. vindt men onder den titel *Ueber die durch das Chinioidin entdeckten Fiebermetastasen, als nächste Ursache vieler gefahrvoller Krankheiten unserer Zeit. von* Dr. Fr. Serturner, vele gevallen van *anomale* toevallen, *febres anomalae* en *larvatae*, die hij als verplaatsingen der koortsstof beschouwd, en door dit middel had weggenomen. Alle tusschenpoozende koortsen en *anomale* toevallen, welke hij in 1828 menigvuldig waarnam, genazen door de *Chinine*, en nog beter door de *chinioidine* spoedig, zeker en gemakkelijk. Allerhande toevallen, die een half jaar en langer geduurd hadden, zelfs schijnbaar organische ziekten, verdweenen binnen weinige dagen (?). Het achtste stuk zijner *Annalen* betiteld: *Das Ende der Gefahr bei Scarlach und andern Exanthemen* etc. zal ons leeren, hoe hij (Serturner) de *Chinioidin* in het groot en op eene gemakkelijke wijze vervaardigt. Hij geeft 3 maal daags 2-3 greinen, en 12-24 greinen waren steeds ter genezing voldoende.

Thiell wilde reeds voorheen nog een derde kinaloogzout in de bruine kina hebben gevonden, dat met zuren een niet kristallifeerbaar zout zou opleveren. Geiger toonde echter, dat dit niets

der *Chinine* namen, kregen door eene eenvoudige bewerking uit vier ponden, vijf drachmen *Sulphate de Chinoïde*. — Volgens de Heeren Henrij de zoon, A. Delondre, Pelletier, Caventou, Guibourt en F. Levaillant, die de moederloog, welke na de kristallisatie der zwavelzure *Chinine* overblijft, tot het voorwerp van een naauwkeurig onderzoek gemaakt hebben, vindt men daarin slechts *Chinine* en *Cinchonine* in eene eigenaardige verbinding met eene gele, harsachtige zelfstandigheid, die zich zeer moeijelijk laat afscheiden. De *Chinioidine* is, volgens gemelde schrijvers, geen nieuw *alcaloïde*, maar een mengsel van *Chinine*, *Cinchonine*, met eene gele eigenaardige harstachtige zelfstandigheid, die zich als een zuur verhoudt (2).

Daar

dan een mengſel van *Chinine*, *Cinchonine*, met harst verontreinigd, was. Zie Fechner's *Repertorium der organiſche Chemie*, Band I. Abth. I. S. 450.

(1) *Hygie*, *bibliotheque médicale* etc. *par* G. I. Comet, Mars. 1830. p. 551. M. Rennes, in *Archives gènerales de Medicine*, Juin. 1830. en *Revue médicale*, Juillet. 1830. p. 93.

(2) *Annales de chemie et de phyſique*, 1829. Aout.

Daar het echter gebleken is, dat de door Serturner zoogenoemde *Chinioidine* uitstekende geneeskrachten bezit, en de afscheiding der zuivere *Cinchonine* en *Chinine* uit de moederloogen, om een wit gekristalliseerd *Sulphaat* daar te stellen, met groote moeite, kosten en materieel verlies gepaard gaat, wordt door Buchner voorgesteld:

1°. Dat de Fabrikeurs de gekleurde en niet meer kristalliseerbare moederloog van de kristallisatie der zwavelzure *Chinine*, zonder verdere behandeling tot den droogen staat uitdampen, en dit *praeparaat*, onder den naam van *Chinium resinoso-sulphuricum* voor eenen, naar evenredigheid goedkoopen prijs aanbieden.

2°.

Aout. Schweigger-Seidel's *Jahrbüch*, 1830. Heft. X. B. Meilink's *Bibliotheek*, XI. Deel, 1831. Febr. bl. 101—106. *Révue médicale*, Mai 1830. p. 323. Buchner's *Repertorium f. d. Pharmacie*, Band XXXV. Heft. 2. S. 311. — Levaillant raadt ook aan, om steeds de *chinine* met de *cinchonine* verbonden te bezigen; welke, volgens hem, even zoo werkzaam zoude zijn als de *Chinioidine*.

2°. Dat de artsen dit goedkoopere *Chinium resinoso-sulphuricum* vooral in de armen-praktijk, het zij als poeder met *Saccharum lactis* gewreven, het zij als oplossing met wijngeest, op dezelfde wijze voorschrijven, als zij de witte zwavelzure *Chinine* gewoon zijn te gebruiken. Buchner verklaart, dat zij daarmede even goed, zoo niet beter, hunne geneeskundige oogmerken bereiken en tevens aanmerkelijke kosten besparen zullen. — Zoodra wij dit *praeparaat* mogten hebben ontvangen, zullen ook wij, in onze armen-praktijk hetzelve beproeven en het resultaat elders mededeelen.

Bij het aanwenden der kinaloogzoutige bereidingen, heb ik steeds gezorgd, ten einde op mijne waarnemingen en proeven te kunnen staat maken, dat mijne gebezigde bereidingen niet vervalscht waren, of vreemde bijmengsel (b. v. zwavelzure kalkaarde of kleiaarde enz.) bevatteden en dat het zwavelzuur, hetwelk ter verzadiging der *Chinine* werd aangewend niet in het minste de overhand had; uit ondervinding wetende, dat het verschil in de betrekkelijke deugdzaamheid en bereidingswijze der *chemisch-pharmaceutische* geneesmiddelen eene zeer ge-

wo-

wone oorzaak is van de tegenstrijdigheden, verschillende denkwijzen en oordeelvellingen der Geneesheeren, wanneer er over nieuwe geneesmiddelen gesproken wordt (1).

EERSTE GEDEELTE.

Wat heeft de ondervinding tot dus verre omtrent de aanwending der kinaloogzouten geleerd?

Daar de ziekte, die men *koorts* noemt, de meest gewone en algemeenste van alle ziek-

(1) Omtrent de loogzoutachtige bereidingen der gemeene ſoorten van kina, als b. v. der *China piton* of *bicolorata*, *china Arequeba*, *nova*, *carthagina* en anderen, heb ik geene eigene ervaring; derzelver ſcheikundig onderzoek en de daarmede genomene proeven ken ik alleen uit de *Med. Chir. Zeitung.* 1829. II. p. 124. 126. 1830. I. p. 233. Rust en Caspar's *Repertorium der geſammte Heilkunde*, Band XXI. Heft. 3. en Theussink's *Geneeskundige waarnemingen*, 1831. bl. 241.

ziekten is, in alle landstreken en allerlei voorwerpen waargenomen wordt, zich bij bijna alle andere ziekten voegt, en de kinaloogzouten voornamelijk in deze soort van ziekten gebezigd zijn geworden, zullen wij ook daarom over dezelve het eerst spreken.

Alle soorten van *aanhoudende koorts*, met algemeen verhoogde levenswerkzaamheid en pijnlijke, het *organismus* verstorende, plaatselijke aandoeningen (*febris inflammatoria*, *synocha*, ontstekingskoorts,) zijn blijkens de ondervinding, (hetgeen ook reeds derzelver natuur *a priori* genoegzaam zou kunnen doen zien,) even zoo min voor het gebruik van den kinabast, als voor dat der *Chinine* geschikt, dewijl deze specifieke opwekkingsmiddelen, de ontsteking nog zouden vermeerderen; bestaande de voornaamste *indicatie* hier in het verminderen der te groote *reactie* van het vaatgestel, en dus in den geheelen *apparatus antiphlogisticus*. Ik heb daarom in alle zuiver *sthenische* ziekten nooit kinaloogzouten willen of durven geven.

Dat de *Sulph. Chin.* zich in het algemeen niet met eenen ontstekingachtigen toestand

stand verdraagt kon men dikwijls waarnemen in de *epidemie* van 1826-27, als wanneer somwijlen met de koorts een *subinflammatoire* toestand van maag of ingewanden of althans zeer groote gevoeligheid plaats had, in welken toestand groote giften *Chinine* niet veilig gegeven konden worden en schadelijk waren, dewijl dezelve even als andere prikkelende middelen de pijn vermeerderden en veelal door braking weder werden uitgeworpen. Mulder en Roelandts (1) meenen ook door dit middel in dergelijke omstandigheden kolijkpijnen te hebben waargenomen, alsmede dat bij ontstekingachtigen toestand en zeer gevoelige maag en ingewande *S. chin* nog eene te hevige prikkel was. Desportes verhaalt twee voorbeelden, waarin dit middel de maagontsteking vermeerderde (2). Ook Martens heeft dit na deszelfs gebruik in de *epidemie* van tusschenpozende koortsen te *Narbonne* in 1825 waargenomen (3).

Dan

(1) *Bijdrage tot de geschiedenis der heerschende ziekte*, Rott. 1826. bl. 22.

(2) *Révue médicale*, 1823. Dec. p. 420.

(3) *Révue médicale*, 1826. Dec. p. 513. — Dat het

Dan ofschoon eigene ondervinding en de waarnemingen van anderen mij geleerd hebben, dat in ware ontstekingachtige aanhoudende remitterende koortsen, alwaar de koorts het volstrekt gevolg der algemeene of plaatselijke ontsteking zelve is, het gebruik der kinaloogzouten even min als dat der kina zelve te pas komt, zoo heeft echter diezelfde *epidemie* van 1826 genoegzaam getoond, dat daar, waar bij aanwezig zijnde *phlogosis* de onderdrukking der koorts, (door de *indicatio vitalis*, die boven alle andere gaat,) stellig was aangewezen, men in gevallen van epidemische, den aanhoudenden of remitterenden vorm aangenomen hebbende koortsen, zeer wel de *methodus antiphlogistica*, *temperans* of *derivans* met het gebruik der *S. chin.* kan verbinden. In

de

het niet goed is bij ontsteking de *chinine* te geven, zie men ook bij Wittmann, in *Holl.*, *Maats.* t. a. pl. bl. 61. Thuessink, *Geneesk. waarn.* 1828. bl. 220. *Overzigt der Epid. ziekte*. Gron. 1826. bl. 33. Thijssen, *de Herftskoortsen*, Amst. 1827. bl. 77—83. J. R. van Maanen, *Diss. med. de Sulph. Chin.* L. B. 1823. p. 46 en vele anderen.

de genoemde epidemie immers kwamen menigvuldige met ontsteking en plaatselijke *active* aandoeningen verbonden koortsen, voor, zoo als met *pleuritis*, *splenitis*, aandrang en ophooping van bloed naar het hoofd, maag, ingewanden (*febres cephalicae*, *cholericae*, *dysentericae* enz.) in welke men met goed gevolg, na er eene algemeene of plaatselijke bloedontlasting b. v. bloedzuigers aan de slapen of buik, spaansche vliegen en mosterdpappen in den nek, aan de kuiten of voetzoolen, verkoelende omslagen om het hoofd, te hebben doen vooraf gaan, tevens met het gunstigste gevolg de *Chinine* konde en moest bezigen.

In zoodanigen kommervollen, twijfelachtigen toestand des lijders, kan de *S. chin.*, blijkens de ondervinding, zoo veel prikkeling niet veroorzaken als de kina zelve. Letten wij slechts op eenen zieken, door een kwaadaardigen koorts aangetast en te gelijk door teringachtigen toestand aangedaan; indien hier kina gebezigd wordt, wordt wel voor eenigen tijd de koorts weggenomen, maar de teringachtige aandoening en toestand wordt steeds meer en meer aangezet, en indien men zich niet van deszelfs gebruik ont-

onthoudt, breekt de kwaal als met volle hevigheid te voorschijn en kan alsdan niet meer te keer gegaan worden.

Dat men in *sthenische* ziekten, des vereischt wordende, bijna met genoegzame veiligheid de *Chinine* kan bezigen, betuigt ook Magendie, die gezien heeft, dat Elliotson in het *St. Thomas* hospitaal te *Londen* dit middel in de *erysipelas* in groote giften zonder nadeelige gevolgen gegeven heeft (1). Men genas door de *S. chin.* eene *erysipelas* bij eene jonggeborene, welke zich ver uitstrekte en in *gangrena* trachtte overtegaan (2). Dr. Goupil behandelde een man aan eene zwaare bijna aanhoudende koorts met bloedspuwing vergezeld; zonder nadeelige gevolgen werd door 18 gr. in 24 uren, de koorts weggenomen, na voor het gebruik der *S. chin.* 15 bloedzuigers *ad anum* te hebben geappliceerd (3).

Mijn

(1) Magendie, *Formulaire pour la praeparation et l'emploi de plusieurs nouveaux medicamens*, Par. 1823. p. 89.

(2) *London medical repository.* Mart. 1824. Froriep's *Notizen*. Band VII. N°. 20. S. 318.

(3) *Nouvelle bibliotheque medicale*, 1824. Juillet.

Men moet in deze gevallen echter voornamelijk daarop letten. of deze of dergelijke aandoeningen de koorts zelve uitmaken of een verschijnsel derzelve zijn. In 1826 hadden en hielden dezelve veelal met de koorts een periodiek beloop en moest men in de verheffingen de aandoeningen en verschijnselen trachten te matigen, de eerstkomende verheffing echter dadelijk door de *S. chinini* trachtten te beteugelen.

Even min als in het algemeen bij ware ontstekingachtige aanhoudende en remitterende koortsen de kinaloogzouten zijn aangewezen, even min komen dezelve in zuivere door belette uitwaseming ontstane aanhoudende en remitterende *zinking*, *catarrhale* of *rheumatische koortsen* te pas. Dikwijls heb ik ondervonden, dat in weerwil van het menigvuldig gebruik van dit middel de koorts bleef aanhouden, en zoo dezelve al voor dit middel week, geraakten de lijders veel akeliger en kwijnender dan voorheen en stortten gedurig weder in. — Toen in de maand November 1826 op de *gastrische* de *rheumatische*, *catarrhale constitutie* en *complicatie* volgde, de epidemische koorts zeldzamer werd, was het gebruik der *S. chin.*

veel

veel minder doelmatig; de *intermitterende* koorts was nu niet zelden met eene *remitterende* gepaard, welke nu niet zoo goed voor de *S. chin.* wilde wijken, en bij aldien dezelve al week, bleef er eene *rheumatisch-catarrhale* aandoening, vooral eene lastige hoest aanwezig, welke dikwijls zeer moeijelijk weg te nemen was. Beter echter slaagde men in de genezing, nadat deze aandoening verdwenen was, en de koorts nu meer den loop eener enkelvoudige tusschenpozende had aangenomen. Wanneer echter de nood dringende was, behoefde men niet al te bekommerd te zijn en moest men in weerwil dezer complicatie de *S. chin.* met *diaphoretica* afgewisseld, voorschrijven, hetgeen gewis met veel grooter veiligheid kon geschieden dan met de kina zelve (1).

In

(1) *Verslag van de te Gron. waargenomen ziekten.* Gron. 1826. bl. 73. N. N. in *Holl. Maats.* t. a. pl. 124, verklaart ook de *Chinine*, in rheumatische aandoeningen met koorts vergezeld, niet zonder nut aangewend te hebben, doch alleen dan, wanneer de koorts een, tot den tusschenpozenden naderenden vorm had; in alle andere gevallen van dezen aard, scheen het van weinig bijzonder nut te zijn.

In de zoogenaamde afgaande en halfaanhoudende, met algemeen verminderde levenswerkzaamheid gepaard gaande zenuwkoorts (*febris adynamica*, *synochus*, *typhus*) vermeenen verschillende schrijvers van het gebruik der *S. chinini* goede uitwerkselen te hebben gezien. — Dr. Elliotson verhaalt, onder anderen, het geval van eenen armen Ierlander, die half verstijfd, en druipend nat den 10 Junij 1824 aan eene zware *typheuse* koorts lijdende in het *St. Thomas* hospitaal gebragt werd. Na dat het met hem tot het uiterste was gekomen, gaf men hem alle zes uren, 3–5 grein *S. chin.* Reeds den volgenden dag had er eene zigtbare beterschap plaats en ging de herstelling spoedig voort. Toen men hem onder deze omstandigheden, verder geene geeneesmiddelen meer gaf, overviel hem snel eene uitermate groote krachteloosheid, hij liet zijn stoelgang en water onbewust van zich loopen, en begon te ijlen, doch zijne tong bleef zuiver en vochtig. Men ging andermaal tot de *Chinine* over, de beterschap ging thans niet spoedig, doch van den eersten dag af, waarop men tot dit zout weder terug keerde, hield ook de zwakte op toe te nemen; binnen vijf dagen

had

had hij blijkbaar in krachten toegenomen en weldra was hij volkomen hersteld (1).

John o Brien verhaalt zes waarnemingen van zenuwkoortsen, welke hij met de *Chinine* tot 3-4 gr. daags behandeld heeft; bij twee lijders heeft het deze ziekte even vaardig genezen als de tusschenpozende koorts; bij drie anderen ging de ziekte minder snel, echter was dit geneesmiddel niet zonder alle gevolg. De zesde lijder stierf (2). Dupré heeft insgelijks in eene dergelijke ziekte

(1) *Samml. auserles. Abhandl. zum Gebrauche für pract. Aertze* Band XXXI. *oder Neue Samml.* B. VII. H. 3. S. 466—473. Harless wil zijn *phosphas chinini* ook in remitterende en zenuwkoortsen met *diarrheae colliquativae*, in slijmvloeden uit verslapping en zwakte der slijmvliezen, bij afmattend zweet, bij *chlorosis*, bij de nablijvende zwakte, naziekten, met veel voordeel hebben aanwend. *Heidelb. klin. Annalen.* Bd. V. S. 367. Buchner's *Repert.* Bd. XXXV. Heft. 1. S. 102. Kittel prijst in de *diarrheae colliquativae*, die het laatste tijdperk der *febris nervosa putrida* vergezellen de *S. chin.* met Moschus als een onfeilbaar middel aan. T. a. pl. Bd. XXXI. Heft. 1. S. 117.

(2) *Transactions of the Association of Fellows and Licentiates of the Kings and Queen's College of Physicians in Ireland.* 1824. Dublin, Vol. IV. *Med. Chir. Zeitung.* 1826. Band I. S. 72.

te na de eerste giften van dit geneesmiddel daarvan spoedige verbetering gezien (1); en Heijfelder verhaalt, dat hetzelve niet zonder gevolg tegen zoodanige koortsen in het Hospitaal te *Parijs* is gebezigd (2). Ook J. R. van Maanen vond, dat in zeven gevallen van aanhoudend remitterende koorts met *nerveus* karakter en overhand hebbende zwakte, zich ingelijks de *Chinine* werkzaam betoonde tot onderdrukking dezer koorts en opbeuring der krachten. In een geval echter van *febris puerperalis* kon het den dood niet verhinderen (3).

Na

(1) Magendie, *Journal de Physiologie expérimentale et Pathologie*, 1822. Aout.

(2) Magendie, *Formulaire pour la praeparation*, etc. p. 88. Wittmann, in *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 42.

(3) *Diss. med. practica inaug. de Sulphate Chinini*, L. B. 1823. p. 41. Louis genas met vrucht den *typhus* met aderlatingen en *chinine*, gaf tevens tot drank een met koolstofzuur gas sterk bezwangerd water, en wendde bij *meteorismus* steeds loogzoutige klisteeren aan. Hij noemt de *chinine* steeds het hoofdmiddel. Zie zijn (vooral voor de *pathologie*) belangrijk werk: *Recherches anatomiques, pathologiques sur la maladie comme sous les noms de Gastroenterite, Fievre putride, adynami-*

que,

Na dat deze waarnemingen ter mijner kennisse waren gekomen, heb ik de *S. chin.* in elf gevallen aangewend, dan daar ik in weerwil van het gezag van genoemde Heeren mij in de *febris nervosa* niet alleen op de *S. chin.* durfde verlaten, heb ik dezelve steeds met de gewone middelen bij afwisseling gegeven.

Het eerste had plaats in den herfst van 1827 bij een landman van 42 jaren, phlegmatisch van temperament en steeds gezond geleefd hebbende. Na aan deprimerende gemoedsaandoeningen, veroorzaakt door het bankeroet van zijnen graanhandelaar, huisselijke rampen, enz. ten prooije te zijn geweest, werd hij op den 8 November door vermoeidheid, pijn in het hoofd, duizeligheid en koortsigheid aangetast. Den 12den bij hem geroepen, klaagde hij reeds vier dagen gevoel van ligtheid en pijn in het hoofd, voornamelijk in het achterhoofd, bedwelmdheid, gesuis in de ooren, huivering met koude en hitte afwisselende, beving der ledematen, schrik-ach-

que, ataxique, typhoïde etc. comparée avec les maladies aigues les plus ordinaires par P. Ch. A. Louis. Paris, 1829. 8°. Vol. II.

achtigheid, slapeloosheid en ligte ijling te hebben gehad. De urine was helder, de huid droog, de pols klein en rad, de tong witachtig, weinig vochtig, de gelaatstrekken eenigzins veranderd. Hem werd voorgeschreven *Infusum valerianae* en *flor. cham. Roman.* met *Syr. cort. aur. Spir. minder.* en *spir. nitri dulcis* afgewisseld met alle 3 uur 1 gr. *S. chin.* Gedurende negen dagen in welke hij de *S. chin.* ten laatste tot op 2 gr. alle 2 uren gebruikte, afgewisseld met *nervina excitantia* en *antispasmodica*, duurde echter de koorts bijna onafgebroken voort, 's avonds zich verheffende. Daar de *S. chin.* hier volstrekt niets had uitgevoerd, werd dezelve ter zijde gezet. De lijder was nu meest altijd *in dilirium*, de pols nog klein en rad, naauwelijks te tellen, het aangezigt rood en bezweet, terwijl het overige ligchaam veel kouder was, ontlasting traag, de tong witachtig droog, de oogen dof, de ademhaling langzaam. In de volgende dagen verergerden de verschijnselen, de pols verschilde telkens, er ontstond peeshuppeling, *soporeusen* toestand, onwillekeurige waterachtige ontlastingen, en in weerwil van het menigvuldige gebruik van *Va-*

lerian, *arnica*, *liquor anod. Hofm.*, *Extr. cort. peruv.*, *Hyosc*, mostaardpappen en spaansche vliegen, volgde de dood den 19den dag der ziekte.

2de Geval. B. Vl...., een man van 35 jaren, plethorick, blozend van kleur, wiens moeder en twee broeders aan de tering gestorven waren, was door mij in den herfst van 1827 aan *febris catarrhalis gastrica* behandeld en genezen. Hoewel nog niet bij krachten had hij zijne landelijke bezigheden spoedig hervat en eenige malen op slagt- of beulingpartijtjes geweest, had daardoor zijne eetlust verloren, en alledaagsche koorts gekregen. Drie weken, nadat ik hem van zijne vorige ziekte hersteld verklaard had, vond ik hem in den volgenden toestand; bleek aangezigt met roode wangen, verwilderde blik der oogen. groote gevoeligheid, voor licht en geraas, meestal ijlende, soms naar het hoofd grijpende, de tong half droog, eenigzins wit en bevende, de ademhaling langzaam en ongeregeld, schudden en opspringen der ledematen, liggen met opgetrokken knieën, soms onwillekeurige ontlastingen, kleine, radde pols, drooge huid, hoest, somtijds vergezeld met door bloed gestreepte fluimen, onregel-

gelmatig zich verheffende koorts. De gewone middelen, *emulsa*, kamfer, valerian, arnica, Hofmansdruppels, *liq. c. c. succin extr. hyosc.* en andere hier aangewezene middelen afgewisseld met het 7 dagen lang gebezigd gebruik van *S. chin.* alle 3 uur 2 grein, (hetgeen echter somtijds niet in te krijgen was) deze alle verhinderden niet, dat de verschijnselen verergerden, vlokkenlezing, hik, ijling, doorloop, enz. vermeerderden en eindelijk de dood volgde.

3de Geval. Corn. D. . . . ., 62 jaren oud, visscher, veelal gezond geweest zijnde, werd, nadat hij zich in den winter van 1827-28 veelvuldig aan de koude en afwisselende weersgesteldheid had blootgesteld en bezweet zijnde, zich veelal weinig had in acht genomen door eene *febris catarrhalis* met eenige gastrische verschijnselen aangetast, die hij zelf door rhabarber, het drinken van kamillen en vlier en voor de hoest met borstkruiden behandeld had. Den 24 Maart 1828 onder onze behandeling komende, had hij alle de verschijnselen eener *febris nervosa* met *pituiteuse* verschijnselen. Wij gaven hem *Inf. valerian. Flor. cham. Rom.* met *sal ammoniac* en *vinum stibiatum*

tum en appliceerden eenige klisteren. Na eenige dagen (den 28sten) de complicatie geweken zijnde, had de ziekte het voorkomen eener *febris lenta nervosa* (*febris stupida* Hufelandii). Wij behandelden den lijder nog 10 dagen met *nervina excitantia*, *stimulantia*, telkens afgewisseld met alle 2 uur 1 grein *S. chin.*, doch konden noch de koorts matigen, noch den dood verhinderen.

4de Geval. D°. H. V. 52 jaren oud, vroeg onze hulp den 24 Oct. 1828. Hij was steeds gezond geweest, had echter daags nadat hij den 21 Oct. op een oesterpartijtje geweest was de koorts gekregen, de eetlust verloren, nu en dan gebraakt en loop gekregen. Hij had zijne ziekte aan overlading der maag toeschrijvende, zijn gewoon, zoogenaamd *Gilnauer*, bitter genomen en schreef daaraan zijne menigvuldige ontlastingen toe. Wij vonden hem in het *stadium caloris* der koorts, hij had menigvuldige brakingen en ontlastingen gehad, zeide steeds den geheelen dag koorts te hebben met verergering tegen den avond, de tong was geelachtig wit. Door een weinig *Spir. minder*, *spir. nitri dulcis* en *syr. diacodii* bedaarde de braking.

Wij

Wij gaven vervolgens zachte ontlastmiddelen, waardoor hij zonder te braken vele pappige verruimende ontlastingen kreeg. Den 27^{ften} was de tong zuiver, eenigzins wit, bevende, het braken had geheel opgehouden, de pols was genoegzaam krachtig, steeds gespannen en koortsig, de huid droog, de urine bleek, zonder bezinksel, hij klaagde over hoofdpijn, vooral achter in het hoofd, zwaarte der leden, drooge smaak, huiverigheid, duizeligheid en onvermogen om geregeld te kunnen denken. De spraak was haastig. — Hij gebruikte *Inf. valerian* met *spir. minder. spir. nitri dulcis, syr. cort. aur.* — Den 31^{ften} waren de verschijnselen als volgt: hoofdpijn en duizeligheid vermeerderd, de koorts had aanhoudend voortgeduurd met verergering voormiddags en tegen den nacht, somwijlen vooral des nachts ijling, de lijder lag dikwijls met opgetrokken knieën, schermde somwijlen met de handen in de lucht en bezag dezelve van alle kanten, vooral van binnen, de pols was klein, snel, onregelmatig, de tong vochtig en wit, ontlasting geregeld, willekeurig, de urine bleekgeel, zonder zetsel. Hij gebruikte nu in zes dagen 76 grein *S. chin.*, behalve *Inf. valerian.*

met

met kamfer, *extr. hyoscyami*, *liq. Hofm.* met dat gevolg, dat den 7 November de lijder veel erger was, dan voorheen, zoodat de *S. chin.* eerder schadelijk dan voordeelig scheen, althans niets hielp. De koorts bood hardnekkigen tegenstand, de zwakte was aanmerkelijk vermeerderd. De lijder kreeg nu *Infus. valerian.* en *flor. arnicae* en *extr. cort. peruv.*, afgewisseld met poeders uit kamfer, *vesicatoria* in den nek en aan de kuiten, klisteren van *Infusum cort. peruv. frigide paratum*, en dit laatste vervolgens inwendig met ijzermiddelen (*Flor. sal. amm. mart.*); hij herstelde langzaam, doch duurzaam, zonder eenige merkbare *crisis.*

Wij zouden al te wijdloopig worden, slechts herhalen, hetgene wij bij deze vier gevallen reeds hebben opgegeven, indien wij de 7 andere waarnemingen door ons in den winter en lente van 1828-29 omtrent het gebruik der *S. chin.* in de *febris nervosa* gedaan, even breedvoerig wilden opgeven. — De 5 en 6den waarneming betroffen cholerische prikkelbare jonge lieden van 19 en 25 jaren, beide leden aan *febris asthenica cum irrabilitate aucta* (*febris acuta nervo-*

vosa der schrijvers ,) die vervolgens in de *febris nervosa lenta* overging, beide hebben in 5 of 6 dagen 60 of 70 gr. *S. chin.* gebruikt. De 5 overige lijders, menschen van verschillenden stand en leeftijd van 34–52 jaren, alle aan *febris lenta nervosa* lijdende, hebben in 4–7 dagen 50 tot 80 gr. van dit middel gebruikt. Bij geen van allen nam het de veelal onregelmatig remitterende koorts weg; en ofschoon ook de koorts door dit middel niet aangezet werd, bood dezelve echter hardnekkigen tegenstand. Één uitgezonderd, die in *febris hectica* verviel en overleed, werden alle naderhand door de gewone vlugtig prikkelende, opwekkende en versterkende middelen genezen (1).

Over het algemeen heeft praktische ervaring mij geleerd, dat zenuwkoortsen slechts in

(1) Na de inzending en bekrooning dezer verhandeling hebben wij in nog 5 andere *febres catarrhales nervosae*, en in twee zuivere *febres lentae nervosae* de *S. chin.* beproefd, en dezelve eenige dagen doen voortgebruiken, zonder dat er iets anders gebezigd werd. Wij moeten echter ook nu nog bekennen, daarvan geene meerdere werking dan van andere ligte *amara excitantia* te hebben waargenomen.

in de minste gevallen en bijzondere omstandigheden de kina of deszelfs bereidingen vereischen, en dat in het algemeen zacht opwekkende, op de levenskrachten gerigte middelen *rad. caryophyllata*, *rad. arnica*, *valerian*, *flor. chamom*, *aura camphorata*, enz. benevens huidprikkels, spaansche vliegpleisters, ter genezing voldoende zijn; dat vooral, wanneer in zenuwkoortsen de pols zeer hard en vol is, er ophooping van bloed naar het hoofd, vliegende hitte, ontsteking van hoofd- en borst- of onderbuiks-ingewanden, bij hevige ijlhoofdigheid, rood opgezet aangezicht, wilde, fonkelende oogen, benaauwde en pijnlijke ademhaling, pijnlijkheid in den hartkolk, opzetting en *meteorisme* van den onderbuik, onreinigheid der eerste wegen, enz. plaats hebben, zoowel de *S. chin.*, (hoewel in geringeren graad) als de andere kinabereidingen, altijd benaauwdheid, drukking in de maagstreek, of doorloop veroorzaken. — De ondervinding leert tevens, dat zelfs, wanneer de slepende toestand der zenuwziekten, het steeds toenemend verval van krachten, de duidelijke neiging tot ontbinding der vochten, overmatige ontlastingen der vochten en an-

andere omstandigheden, dringend den kina vorderen, dezelve steeds, indien zij eenig nut zal aanbrengen, met andere doelmatige opwekkende, prikkelende, bederfwerende middelen moet worden verbonden, en dat de aanwending der kina alleen dan kan plaats grijpen, wanneer het oogenblikkelijke gebrek aan behoorlijke *reactie*, de zwakte niet zeer aanmerkelijk is, en wanneer het niet dringend gevorderd wordt, sterk te *exciteren*, wanneer juist de organisatie zulke stoffen verloren heeft, waarop de eigenlijke innerlijke *vitaliteit* berust, dus bij zwakte *ab atonia*, *ex inanitione*, in het algemeen bij koortsen door zwakte, en die welke van eenen slependen aard zijn.

Ofschoon ook bovengenoemde waarnemingen leeren, dat in werkelijke zenuwkoortsen, het gebruik der *S. chin.* geenzins aanbevelenswaardig is, Wittmann en G. A. Strating (1) dit ook hebben ondervonden en Toralli betuigt (2), dat in de zenuw-

ach-

(1) Wittmann, in *Holl. Maats.* t- a. pl. — G. A. Strating, *Diss. cit.* p. 198.

(2) *Algemeine med. Annalen.* Novemb. 1825. S. 1575.

achtige ziekten de *S. chin.* kwade gevolgen had en de wederinstortingen bevorderde; zoo is er echter eene andere soort van remitterenrende of bijna aanhoudende zenuwachtige koorts, in welke zich de *S. chin.* zeer nuttig en volstrekt noodzakelijk betoond heeft. Wij zullen uit de Epidemie van 1826 een paar waarnemingen bijbrengen:

I. Waarneming. W. J. eene zwakke, bleeke, veelal om de drie weken geregelde menstrueerende, eenigzins verwassene, eene kwade borst hebbende, 26 jarige vrouw, naaister van beroep, werd den 25 Sept. 's avonds ten zes uren, na dat zij reeds eenige dagen over loomheid, zwaarte, pijn door de leden en hoofdpijn geklaagd had, door eene koorts aangetast, die na geringe huivering zich door brandende hitte, hevige pijn in het hoofd en leden, angst, benaauwdheid om den hartkolk en eenige hoest te kennen gaf, en eerst den volgenden morgen met eenig zweet afliep. Des voormiddags van den 26 bij haar geroepen zijnde, verhaalde zij den nacht onrustig en slapeloos te hebben doorgebragt, klaagde over vermoeidheid, pijn in het hoofd en leden, had geen eetlust, de tong was wit, vochtig, de pols eenigzins gespannen. 7

sla-

slagen, ontlasting geregeld. Zij zeide zich bekoeld te hebben en kreeg *Inf. valerian.* en *sambuci* met *rob. samb.* en *spir. mind.* Des middags omstreeks 3 uren kwam de koorts terug met vliegende kloppende hoofdpijn, sterke hitte, dorst, benaauwdheid om het hart en vermeerderde hoest. Den 27 's morgens ten 8 uren duurde de koorts nog voort, de nacht was als voren doorgebragt, handen en aangezigt eenigzins vochtig, de huid heet, de tong droog, wit beslagen, de pols 108, eenigzins hard. Zij was gevoelig voor licht, en klaagde over een gevoel als of haar iets in de keel zat. Den 28 's morgens ten 7 uren. De koorts was gisteren morgen ten 10 uren afgelopen, doch had zich tegen 11½ uur weder met dezelfde verschijnselen vertoond, had den geheelen dag en nacht geduurd en duurde ook nu nog voort, zij klaagde over benaauwdheid, dorst, brandende hitte en zwakte, was schrikachtig en had twee flaauwten gehad. De pols was ongeregeld en snel, de tong droog, de huid eenigzins klevend, de hoest minder, de urine helder. Zij gebruikte *Inf. valerianae* en *flor. arnicae*, *syr. cort. aur.* en *sp. nitri dulcis*; tot drank gortwater;

ter, met azijn en suiker. Den 29 's morgens ten 11 uren. Gisteren voormiddag scheen het iets beter te zijn geweest, dan dit had slechts ½ uur geduurd, en zij was toen weder erger geworden, had des nachts veel geijld en onrustig geweest, scheen ook nu nog aanhoudend te ijlen, ontwaakte echter op herhaald aanspreken en klaagde over benaauwdheid in den buik en keel, dorst en hevige hoofdpijn, zeide de medicijnen niet te kunnen doorkrijgen; sluimerde op eens weder in en scheen wezenloos en onverschillig, de pols was zwak en rad. Er was geene *remissie* te bespeuren, ℞ *Sulph. chinini dr. β sacchari albi dr.* 1 *β M. F. P. n°.* X. alle twee uren een poeder. Een spaansche vlieg in den nek, zuurdeeg aan de voeten. Den 30sten. Bijna alles in denzelfden toestand, de pols menigvuldig, klein, ijling aanhoudend, wezenloosheid, het water was onwillekeurig afgeloopen. Daar de poeders opgebruikt (en hoewel met moeite) binnengehouden waren, werden dezelve herhaald en nu alle 1½ uur gegeven. 's Avonds meerdere bewustheid, de pols echter klein en snel, de huid minder heet, eenigzins klevend, zij klaagt over hoofdpijn, benaauwdheid,

heid, dorst en pijn in den nek door den pleister. Oct. 1. Des nachts nog al veel geijld en eenige onrustige slaap, hoofdpijn, benaauwdheid en dorst nog hevig, de huid nog brandend heet, meerdere bewustheid, de tong wit-geel, vochtiger, de pols rad en klein, de urine en ontlasting willekeurig. De poeders worden herhaald, nog steeds zuurdeeg aan de voeten. 's Avonds alles veel beter, gehele bewustheid, gene ijling, de huid minder heet, meerder vochtig. Zij klaagde nog over zwakte, pijn in het hoofd en de keel; de pols was minder snel. Oct. 2. Bijna of geheel geene koorts, de lijderes bevond zich veel beter, klaagde alleen over zwakte, hoofdpijn, eenige benaauwdheid tegen de keel, en verloren eetlust. Zij gebruikte nu nog alle 2 uren 2 gr. *S. chin.* afgewisseld met *Inf. cal. arom.* en *caryophyll*, *extr. cort. peruv.* en *liq. a. m. Hofm.* Oct. 3. De lijderes is *reconvalescent*, heeft geene koorts meer gehad, hoofdpijn en benaauwdheid zijn veel minder, zij heeft echter nog een gevoel van ongesteldheid en groote zwakte. Zij gebruikte vervolgens *Dec. cort. peruv.* met *extr. cent. min.*, *card. bened.* en *sp. nitr. dulcis*; en kon drie weken daarna we-

weder het huis verlaten, dan daar zij het gebruik van eene doelmatige levenswijze en versterkende middelen moest staken, is zij, naar ik gehoord heb, naderhand aan de derdendaagsche koorts en waterzucht overleden.

II. Waarneming. De vrouw van P. P.... vele kinderen gehad hebbende, 49 jaren oud, tenger en gevoelig, hoewel veelal gezond van gestel, werd des voormiddags van den 15 October door de koorts aangetast, die den 17, 18 en 19den terug kwam, en zich door verlorene etlust, pijn door het hoofd, den rug en de ledenmaten, vooral in de beenen, niezen, hoest, enz. had de kennen gegeven. Zij had zelve den 16den een laxeermiddel en den 18den vlier en kamillen met honig ingenomen. De koorts, die volgens hare berekening den 19 des avonds ten 10, 11 uren had moeten afloopen, hield echter tot den 20sten des morgens ten 9 uren aan, weshalve zij mijne hulp inriep. Zij verhaalde, dat zij des middags van den 19den de koorts veel heviger dan de vorige dagen had gekregen, met sterke hoofdpijn, benaauwdheid om den hartkolk, groote onrust, sterke dorst, walging en braking van slijm, dat des avonds te 10 uren de koorts een wei-

weinig was bedaard, doch te 11 uren weder veel erger was geworden, zij den geheelen nacht slapeloos, onrustig geweest was, maar dat het nu sedert een uur veel beter was, dewijl de walging en de benaauwdheid bijna geheel verdwenen waren. De huid was nu nog vochtig en bezweet, de tong wit-geel, vochtig, de pols regelmatig, niet zeer vol, de ontlasting geregeld. ℞ *Inf. valerian. syr. diacodii*, *sp. minder.* en *sp. nitr. dulcis.* Den 21 's morgens te 9 uren. De koorts was des middags van den 20sten te 12 uren met dezelfde verschijnselen terug gekomen, hoofdpijn, benaauwdheid, walging en braking van slijm waren veel erger geworden. Zij had den nacht onrustig, nu en dan ijlende, doorgebragt, klaagde over pijn in de keel, langs den slokdarm tot in de maag en over moeijelijke slikking. Er scheen thans eenige *remissie* te zijn. De huid was heet, eenigzins vochtig, de pols klein, 96 slagen, de tong echter droog, de urine donkerkleurig. ℞ *Inf. valerian.* met *kamfer* en *syr. diacodii*, en alle 2 uren 2 greinen *S. chin.* — 's Avonds te 10 uren. De *remissie* had zeer kort geduurd, de walging, braking, hitte, benaauwdheid, hoofdpijn, waren te $10\frac{1}{2}$ uur weder

veel erger geworden. De lijderes lag nu met koud zweet aan het hoofd en aan de handen, roode, voor het licht gevoelige oogen, drooge heete tong en huid, zij scheen onverschillig, praatte in zich zelve over allerlei beuzelingen. ℞ *Vesicatoria* aan de kuiten.

Den 22 Oct. te 8 uren. De nacht was in koorts en ijling slapeloos doorgebragt, de pols nog steeds zeer snel en gespannen, 96 slagen, de tong iets vochtig, er scheen echter minder koorts, daar de lijderes bij meerdere bewustheid was, over zwakte, hoofd- en maagpijn klaagde. De urine was troebel, zonder bezinksel. ℞ *Iteret. med. ultima: S. de chinine* alle $1\frac{1}{2}$ uur. Zuurdeeg in den nek en aan de voeten. Te 1 uur namiddag had de patiente over zware koude en hoofdpijn geklaagd, waarop spoedig bedwelming en ijling gevolgd waren. Zij lag nu ook nog bijna, bewusteloos brandend heet, met kleine, radde trillende, pols. Zij hield de tanden op elkander en men kon de *valerian.* met *kamfer* niet meer binnen krijgen. ℞ *S. chin.* alle uur 2 greinen. Koude omslagen om het hoofd, eene spaansche vlieg in den nek en zuurdeeg aan de voeten.

Den 23 Oct. 's middags. De nacht veelal

in

in bedwelming, al ijlende doorgebragt, het aangezigt en de oogen eenigzins rood en verwilderd, de tong scheen droog en ruw, zenuwtrekking, onwillekeurige ontlastingen. Het inkrijgen der *Chinine* bezwaarlijk. 's Avonds. Men kon geenerlei verandering bespeuren, zij was ongeduldig, maakte vele bewegingen met het hoofd en de ledematen, het aangezigt was met koud zweet bedekt, de pols niet te tellen. Het innemen was iets beter gegaan; ℞ de pleister uit den nek te nemen en met 1 *scrupel chinine* met een weinig *axungia porci* te bedekken. *Vesicatoria* binnen aan de *dyen* en alle ½ uur 2 greinen *S. chinini.*

Den 24 Oct. Volkomene bewustheid, de zenuwtoevallen zijn bedaard, overvloedig zweet, vochtige gele, hoewel nog trillende tong, meer regelmatige, kleine pols, 104 slâgen, de urine willekeurig drabbig met een bovendrijvend wolkje. De patiente klaagt, met eene zeer zwakke stem, over stijfheid en geweldigen pijn in den nek, de keel en het hoofd. 's Avonds. Zij heeft een paar uren gesluimerd, ligt nog te zweeten, heeft door een heden toegediend lavement ontlasting en urineloozing gehad, welke haar, hoewel beide zeer pijnlijk, veel

verligt hebben, de pols had 96 slagen. ℞ alle 2 uren 2 gr. *S. chin.* afgewisseld met eene *emulsio camphorae.* Unc. VI en dr. III *Extr. cort. peruv.*, alle 2 uren een lepel vol.

Den 25 Oct. Hoewel zij weinig geslapen, geen eetlust, groote zwakte en krachteloosheid heeft, is zij geheel zonder koorts, alle pijn is veel verminderd. Zij zweet veel en de urine heeft een steenverwig bezinksel. Daar patiente sterke afkeer tegen de kamfer heeft, krijgt zij ℞ *Inf. frigidum cort. peruv.* met *extr. cort. peruv.*, *cascarillae* en *liq. a. m. Hofm.*

Den 27 Oct. Patiente heeft de koorts niet weder gehad, zij heeft kalfsvleesch gebruikt, heeft trek naar gerookt vleesch, is zeer krachteloos en zwak, heeft echter dezen nacht vrij goed geslapen en nog al veel gezweet. Het kina-afkooksel met *flor. sal. amm. mart.* 14 dagen lang nagebruikt en eene behoorlijke levenswijze hebben haar voor alle recidiven en naziekten behoed.

III. Waarneming. P. D. . . . . Eene 62 jarige, zwaarlijvige, steeds gezonde vrouw, klaagde sedert eenigen tijd over leelijke smaak, verloren eetlust, loomheid en zwaarte door de leden en werd, na dat zij op eenen guren

ren avond, den 14 Oct., bezweet zijnde, zich in de lucht begeven had, door de koorts overvallen, die, na eene korte rilling en koude, spoedig in hitte overging, met niezen, hoest, hoofdpijn en pijn in de leden vergezeld was, in den volgenden morgen met zweet eindigende. Den volgenden avond kreeg zij weder de koorts met schietende pijnen door de leden, hoofdpijn, hoest en spanning over de borst. Deze koorts duurde, den 16 's morgens te 11 ure, toen ik haar het eerst zag, nog voort. Zij had des nachts niets geslapen, iets gezweet, de pols was week, 80 slagen, de ontlasting door pruimen, bevorderd. Zij kreeg *Inf. valerian.* met *sp. mind. sp. nitr. dulc.* en *syr. comm.* 's Middags te 3½ uur haar weder bezoekende, zeide zij, dat de koorts na mijn vertrek bedaard was, maar te 3 uren met huivering en hitte heviger teruggekomen was, dat zij in weerwil der koortshitte nog dikwijls inwendig huiverig was, zij was zeer gevoelig voor licht en geraas, klaagde over hoest, duizeligheid, hoofdpijn en benaauwdheid, de tong was wit beslagen, de smaak zoutachtig, de pols hard en gespannen, de urine helder, waterachtig.

Zij

Zij kreeg behalve het vorige een *linctus pectoralis.*

Den 17 was het mij niet doenlijk haar te bezoeken. De *Infusie* werd herhaald.

Den 18 's morgens te 11 uren. Na mijn vertrek eergisteren en ook gisteren had zij steeds koorts gehad, weinig gezweet en geslapen, nu en dan geijld; uit het verhaal der omstanders scheen te blijken, dat de aanvallen zich zoo vervroegd en verlengd hadden, dat de koorts nu den vorm van aanhoudend remitterend, met verheffing tegen den avond, had aangenomen. De tong was vochtig, wit, de pols vol en rad, de huid heet en kleverig. Zij was duizelig, schrikachtig, zeer spraakzaam en greep veel naar het hoofd, zij gebruikte *Inf. valerian.* met *syr. altheae* en *sal. ammon.*, en zuurdeeg aan de voeten.

Den 19 'smorgens te 9 uren. Met verligting tegen den nacht, had de koorts aanhoudend voortgeduurd. Zij was ijlende, woelende, zeer vreesachtig en gevoelig voor allerlei prikkels, de oogen draaiden somtijds in het hoofd rond, het aangezigt was nu rood dan bleek, de huid en tong iets vochtig, de pols vol en snel, geene ontlasting. ℞ *Iter. med. ult. appli-*

plicetur clisma. Zuurdeeg aan de voeten. 's Avonds was alles als te voren, echter meerdere bewustheid. ℞ alle twee uren 2 grein *S. chin.*

Den 20 's morgens te 10 uren. Deze nacht geene slaap, aanhoudend koorts, thans veel dorst, gezwindheid in alle bewegingen, witte, drooge tong, ingevallen bleek aangezigt, zwakkere, kleinere pols, duizeligheid, ijling, schudding en trilling der ledematen, eenige dunne, willekeurige ontlastingen, heldere urine. ℞ *Inf. flor. arnicae* en *valerian.* met *vitell. ovorum* en kamfer. Een *vesicatorium* in den nek en zuurdeeg aan de voeten; en alle 1½ uur 2 grein *S. chin.* 's Avonds, alles in denzelfden toestand, de verheffing minder duidelijk, de pols klein en snel, aanhoudend ijling.

Den 21. Alles als gisteren, benevens aanhoudende trilling, heete, drooge, gespannene huid, stuipachtige bewegingen, onverschilligheid en slaperigheid, liggen op den rug, snelle ongeregelde pols, onwillekeurige ontlastingen De drank was niet in te krijgen. Het innemen der *S. chin.* moeijelijk; alle uren 4 greinen te nemen. Een *vesicatorium* aan de kuiten en die in den nek te laten liggen. 's Avonds alles in denzelfden toestand.

Den

Den 22 's morgens te 7 uren. In den nanacht was patiente iets beter geworden, had stil gelegen, scheen iets geslapen te hebben, had gezweet, was zich zelve meer bewust, klaagde over geweldige zwakte en vermoeidheid, pijn in den nek en het achterhoofd, was minder stuipachtig, echter nog zeer gevoelig voor licht. Het aangezigt was rood, bezweet, de oogen minder dof, de pols nog klein en snel, de huid kleverig, bezweet, de tong rood en vochtig, de urine helder met een bovendrijvend ligt wolkje. ℞ *Iterent. pulv. ult.* en poeders uit fer, *hyosc.*, *g. arab.* en suiker. 's Avonds, *remissie*, de stuip- en kramptrekkingen hebben geheel opgehouden, de ijling is weinig, de pols langzamer.

Den 23. Patiente heeft eenen goeden nacht gehad, eenige uren geslapen, sterk gezweet, is bij volkomene bewustheid, voelt zich, hoewel zeer zwak, veel beter, is zonder koorts, heeft pijn op het water, de tong is zuiver en vochtig. ℞ alle 2 uren 2 greinen *S. chin.* en *Inf. valerian.* en *cal. arom.* met *extr. cort. peruv.* en *liq. Hofm.*

Den 24. Alles geeft te kennen, dat zij reconvalescent is, de pols, hoewel zwak, is meer natuurlijk, zij heeft met smaak melk en gort ge-

gebruikt, de urine heeft een donkerbruin bezinksel.

Den 29. Patiente wint, in weerwil harer hooge jaren door bouilllon, portwijn, *dec. c. peruv.* met *amara* en *aromatica*, sterk in krachten aan. — Zij was binnen 4 weken in staat weder uittegaan. Zij is echter in den herfst van het volgende jaar aan eene *febris catarrhalis gastrica* overleden.

Wanneer nu sommige schrijvers vermeenen van de kinaloogzouten nuttige gevolgen in zoogenaamde zenuwkoortsen gezien te hebben, kan dit niemand, boven beschrevene gevallen, (die ik, vreesde ik niet al te uitvoerig te zullen worden, met nog vele anderen zou kunnen vermeerderen,) in aanmerking nemende, bevreemden. Echter behooren deze koortsen, indien dezelve naauwkeurig onderzocht worden, eerder tot de tusschenpozende, of schijnen eene gemengde soort uittemaken; hetgeen genoegzaam blijkt, doordien eindelijk weder de intermitterende *typus* voor den dag komt en meestal ook voorafging. — Van zoodanigen aard is b. v. de *febris hemitritaea*, in welke geene ware koortsvrije tijd aanwezig, of zoo kort is, dat men de *paroxymis* naauwlijks kan waarne-

nemen; zoo als in de alledaagsche, dubbelde anderendaagsche, *subintrantes*, enz. plaats heeft. Vele zoodanige koortsen, welke vooral in de eerste dagen, de gedaante der *remittentes* vertoonden, zag men in de Epidemie van 1826, vooral in den herfst, wanneer men de *rheumatisch-catarrhale* en *nerveuse* koortsen verbonden of vergezeld vond met *intermittentes*. In deze nu gaven bijna alle geneesheeren de *Sulph. chinini*; dewijl zij uit het charakter der Epidemie reeds *à priori* den aard dezer koortsen geleerd hadden; en wisten, dat zij dezelve ten spoedigste moesten beteugelen. De ondervinding bevestigde ook die geneeswijze, daar genoemd geneesmiddel in de meeste der gevallen aanmerkelijke hulp aanbragt, ja zeer dikwijls de geheele genezing volbragt. — Wanneer intusschen dikwijls dit geneesmiddel in deze koortsen niet hielp, dezelve aan dit middel hardnekkigen wederstand boden, of zelfs somwijlen schadelijk werd bevonden, was dit een niet te veronachtzamend teeken eener ware *febris remittens* of *subcontinua*; zoodat men voorzigtig te werk gaan en andere middelen moest bezigen (1).

Bij

(1) Men vergelijke hier mijne in de jaren 1829 en

Bij alle soorten van onzuiverheden der eerste wegen en de uit dezelve ontstaande koorts, bij *galslijm* en *worm-koortsen* komt de *Chinine* even min als de kina zelve te pas, en even als wanneer men bij het ontijdig gebruik der kina in de eerste *periode* eener koorts, waar eene aanmerkelijke *saburra in primis viis* voorhanden is, dikwijls vermeerdering der koorts, braking en buikloop ziet ontstaan, zoo heeft men blijkens de ondervinding, hoewel in veel minderen graad, hetzelfde van het ontijdig gebruik der *Chinine* te vreezen. In dit geval zal de *Chinine* niet datgene uitrigten, wat zij uitrigten moet. „ Ontrent dit punt," zegt te regt Wittmann (1), „ is er slechts een gevoelen, slechts „ eene ondervinding onder alle praktische ge- „ neesheeren, welke zegt: de koortsverdrij- „ vende kracht der kina, even als die der „ Chi-

en 1830 door de Hollandsche Maatschappij der wetenschappen te *Haarlem* bekroonde verhandelingen *Natuurk. Verh.* der H. M. Deel XVIII. bl. 1-162 en bl. 271-378.

(1) *Holl. Maatschappij* t. a. p. D. XV. bl. 61.

„ *Chinine* wordt verlamd, door elke materieele of organische oorzaak, die de koorts „ onderhoudt." — De ondervinding leert dat er bij ontstekingachtige *dispositie*, bij aanmerkelijke onzuiverheden der eerste wegen, bij overtollige of bedorvene gal, bij verslijming van wormen, in het darmkanaal, bij verstopping van het poortaderstelsel, bij chronische verstopping der ingewandsklieren steeds vele gevallen voorkomen, waarin de *Chinine*, zoowel als de koortsbast voor haar gebruik eene voorbereidende kuur door andere middelen noodig heeft, zal hare uitwerking zeker en van duur zijn, en dat telkens, wanneer de koorts uit eene stoffelijke oorzaak ontstaat, dezelve niet moet weggenomen worden, ten zij vooraf de eerste en tweede wegen door oplossende en ontlastmiddelen van de schadelijke stoffen zijn ontdaan, welke weggenomen zijnde, de koorts dikwijls van zelve ophoudt. Alleen, wanneer de lijder zwak is en tevens purgeeren moet, heeft men volgens de ervaring in zulke gevallen de afdrijvende met versterkende middelen verbonden, vooral dan, wanneer bij eenen gastrische toestand, de remitterende

in

in eenen intermitterende koorts is overgegaan (1). Men moet echter bovengenoemde gastrische koortsen wel onderscheiden van die, bij welke de gastrische toestand het gevolg eener groote zwakte der vaste deelen, of van het te lang, zonder noodzaak, voortgezet gebruik der purgeermiddelen is: als welke wel eenen gastrischen aard vertoonen, maar hunnen oorsprong niet eigenlijk uit de gastrische verschijnselen ontleenen, zoodanig als wij dezelve in de epidemie van 1826 menigvuldige malen hebben waargenomen. In den beginne had alsdan de ziekte gemeenlijk den vorm van eene gal- of gastrische koorts; verbonden met eene eerst verborgene en naderhand meer blijkbare tusschenpozende koorts, ter welkers beteugeling de *S. chin.* moest gebezigd worden, terwijl alsdan gemeenlijk terstond met het wegblijven der koorts ook de verschijnselen van onzuiverheden der eerste wegen verdwenen; en bijaldien ook somwijlen deze aanwezig bleven, na dat de koorts onderdrukt was, had dit geenerlei kwade gevolgen, dewijl de geneesheer nu gelegenheid

(1) Bardsley verzekert echter de *S. chin.* met nut in remitteerende en galachtige koottsen gebezigd

heid genoeg had, om deze uit den weg te ruimen. Deze koorts overviel plotseling en geheel onverwacht de gezondste menschen, bij wien alle verrigtingen vooraf volmaakt wel waren, echter ontstonden er in den loop der koorts onzuiverheden; *resolventia* en *evacuantia* werden vruchteloos gebezigd en alleen door de *S. chin.*, werden de koorts en de *Sordes* als uitwerksels der koorts weggenomen. Indien in deze zamengestelde ziekte, de koorts met gevaardreigende verschijnselen gepaard ging, indien er *periculum in mora* was, had het gebruik der *S. chin.* naauwelijks eenige zwarigheid of tegenaanwijzing, althans op verre na zoo veel niet als de kina, en het was, indien er niet al te veel *sordes* aanwezig waren, een veilig en

ze-

zigd te hebben. Hij betuigt tevens, dat men dit middel ook in de boosaardige, in de *West-Indien* voorkomende vormen van galachtige koortſen heeft nuttig bevonden. — Dit zal echter zien op de ltaere tijdperken en op de *reconvalescentie* dier ziekten. *Chinine* komt volgens dien ſchrijver vooral dan te pas, wanneer wegens te groote prikkelbaarheid der maag de kina niet verdragen wordt. Zie zijne *Hospital Facs and obſervations, illustrative of the new Remedies* etc. t. a. pl.

zeker geneesmiddel, ja dikwijls heb ik, even als vele andere geneesheeren, dit middel als dan met *evacuantia*, ontlastmiddelen, enz. verbonden, en door deze vereenigde geneeswijze werden en de koorts en de *sordes* te gelijk spoedig en volkomen genezen. Waren echter de *sordes* voor de koorts aanwezig, dan behandelde men deze koortsen zeer gelukkig door eenige zachte *laxantia* en *resolventia*, en wanneer de koorts dan nog aanhield, waren eenige bittere middelen en de *S. chin.* voldoende. Bijaldien men de koorts te vroeg door de *S. chin.* of kina stopte, bleef dezelve wel eens weg, doch de lijder was, ofschoon vrij van koorts, akeliger, aamechtiger, benaauwder, de spijsverteeringswerktuigen geraakten meer in wanorde en de gastrische verschijnselen waren meerder, dan toen hij de koorts had. — Gaf men dan *purgantia* dan kwamen er vele verruimende ontlastingen (1).

Daar de *Rotkoorts*, (die gewis niet onder de dagelijks voorkomende ziekten kan gerekend worden,) in eene eigendommelijke ver-

(1) Vergelijk J. Banga, *Verhandeling over de Epid. ziekte*, Amst. 1827. bl. 137.

verandering en neiging der sappen, (voornamelijk van het bloed,) tot ontbinding en verrotting bestaat en gemeenlijk met eene groote zwakte der vaste deelen (het *solidum vivum*) verbonden is, de hoofdindicatie bij dezelve *antiseptisch* is, en ik uit ondervinding en uit de waarnemingen van anderen, (waarover vervolgens nader) meende zeker te zijn, dat de kinaloogzouten geenzins de *antiseptische* en ook op verre na, die versterkende kracht niet hadden, die de bast zelve bezit, heb ik in dezelve slechts zelden de kinaloogzouten durven beproeven. — Dezelve is door mij in de Epidemie van 1826-28 onderscheidene malen bij arme lieden, die in lage, moerassige oorden woonden, waar veelal vele zieken in kleine, vochtige, morssige, met onreine lucht vervulde vertrekken als op eengehoopt waren geweest en hunne ziekte in den beginne verwaarloosd of verkeerd behandeld hadden, waargenomen.

Dezelve was veelal met buik en persloop, roosachtige ontstekingen der ingewanden, geelgekleurde huid, ontlasting van stinkende stoffen, troebele urine, spoedig wegzinken der krachten, geheele aflating en gebrek aan de werkdadigheid der natuur tot herstelling, bloed-

bloedvloeijingen, blutsvlekken, enz. vergezeld. Dan ofschoon er toen veelal *irritabele* zwakte en toevallen van prikkeling aanwezig waren, was echter, volgens mijne ervaring, niet de *S. chin.*, maar wel het ruim gebruik van de kina, verbonden met bedarende, krampstillende middelen, *valerian.*, *moschus*, *extr. hyoscyami*, kamfer, een ruim gebruik van *acida mineralia* en wijn, hier de *sacra anchora*, hoewel ook deze niet altijd den dood konden verhoeden.

Wanneer er *colliquatieve*, rotachtige verschijnselen aanwezig waren, de lijder een bedorven reuk verspreidde, zeer stinkend zweet, *diarrhea*, *colliquatieve* bloedvloeijingen en *petechiae* had, moest de kina in groote giften, met minerale zuren verbonden, gegeven worden, en wanneer *torpide* zwakte de overhand had, kina met wijn, *serpentaria*, zoete zuren; uitwendig *vesicatoria* en geestrijke waschwaters.

Dan daar alleen de werkelijk verteerde en *geassimileerde* kina werkzaam is, te groote giften drukking in de maag, benaauwdheid, *diarrhea* en braking veroorzaken, moet ook hierin maat gehouden worden. Het werkzaamste was mij steeds het zeer fij-

ne poeder van $\frac{1}{2}$-3 oncen in 24 uren toegediend, vooral verbonden met kalmus, kaneel, enz., of met goeden, ouden rhijnwijn geschud, en vervolgens doorgezegen. De roode kina als de meeste *antiseptische* krachten bezittende, verdient den voorrang. — In gevallen, waar het daarop aankomt, de grootstmogelijke hoeveelheid kina in het ligchaam te brengen, moet men verschillende kinabereidingen verbinden, en in kleine, dikwijls herhaalde, giften toedienen. Verbiedt de toestand der verteeringswerktuigen de inwendige aanwending van het poeder en het waterachtig extract of *decoctum*, zoo geve men de *S. chin.*, bezige, kinaklisteeren, algemeene en plaatselijke kinabaden, het afwasschen van het geheele ligchaam met een kina afkooksel, welke laatsten, hoewel zeer werkzaam, echter zelden aanwendbaar zijn. — De kina naar de verschillende gevallen, met het regte *adjuvans* verbonden, is (slechts weinige gevallen uitgezonderd) dikwijls gedurende het gansche verloop der ziekte, zelf in de *reconvalescentie*, verre weg het hoofdmiddel in rotkoortsen, hetwelk bij uitnemendheid bederfwerende, te zamentrekkende; de *colliqiuatie* verminderende, opwekkende,

de, aanhoudend versterkende, de innerlijke *vitaliteit* vermeerderende krachten, in zulk eene hooge mate vereenigd bezit, als dit noch de *S. chin.*, noch eenig ander middel vermag. — Wanneer de krachten verdwijnen, de pols, klein, ras week, de urine witachtig, dun, bleek, de spraak langzaam en onduidelijk, de tong droog, zwartachtig, sidderend, de oogen mat, tranend, de oogleden nederhangend zijn, in één woord, wanneer er gebrek aan prikkelbaarheid en werkeloosheid in het ligchaam aanwezig is, en waar opwekkende en versterkende middelen noodig zijn, kan de kina door geen ander middel vervangen worden.

Wittmann heeft, ten einde te onderzoeken, wat men van de *antiseptische* kracht der *S. chin.* te denken hebbe, wederkeerig de *Chinine* en de kina beproefd, bij eene zweer met beenbederf, ten einde de ettermaking te bevorderen, doch de kina voldeed voor dit oogmerk veel beter, dan de *Chinine* (1). Houzelot heeft de *S. chin.* gegeven aan een zieke van 50 jaren, aan algemeene *gangrena* laborcerende en die te vergeefs met

(1) *Holl. Maatſchappij*, t. a. pl. bl. 30.

met de sterkste *tonica* en *stimulantia* behandeld was; hij gaf 30 gr. in 36 uren, het hielp echter niets en de zieke stierf na 8 dagen (1). Ook A. C. Hubner vond, dat de *Chinine* wel de koortsverdrijvende, maar niet de versterkende en *antiseptische* kracht der kina heeft (2). Ik zelf heb het, behalve in de epidemie van 1826, nog in vier andere gevallen beproefd. Het eerst bij een meisje, dat sedert jaren verstandeloos zijnde,

(1) *Journal general de medicine*, 1822. Tom. 79. p. 222 ſq.

(2) Horn, u. s w. *Archiv für medic. Erfahrung*, 1827. Mai, Junij. Dr. R. Sibergundi in zijn werk *Grundrisz der generalen Therapie von dem Standpunkte der rationellen Empiric aus, zum gebrauche für angehende Aertze. Mit vorrede von* Harless. Esſen, 1827. zegt: over de *toniſche* en *antiseptiſche* eigenſchappen van den kinabast ſprekende, dat de *S. chinine* in alle gevallen te pas komt, waar de kina geindiceerd is. — Dit is echter in den aldaar genoemden toeſtand geenzins het geval. De *Chinine* bezit, (zoo als wij verder zien zullen) wel de koortsverdrijvende, maar geenzins de *toniſche* en *antiſeptiſche* kracht der kina. Eigene, en door anderen gedane, waarnemingen bewijzen, dat in *gangrena*, waar de kina zelve zich ſpoedig zeer werkzaam toonde, de *S. chin.* zonder gevolg werd aangewend.

de, na lang aan de koorts gesukkeld te hebben, eindelijk aan *gangrena* leed, hetwelk zich over een gedeelte der rug en vooral der lendenstreek uitstrekte; haar werd daags 20 gr. *S. chin.* inwendig gegeven, in de *gangrena* insnijdingen gedaan en *S. chin.* poeder gestrooid. Evenwel was na 5 dagen de toestand zeer verergerd, de krachten waren zeer gezonken, de wonden pijnlijk en eenen slechten etter afzonderende. Door de kina inwendig en een *decoct. cort. peruv.* en *querci* uitwendig sleepte zij haar ellendig leven nog eenige maanden voort. — In de drie andere gevallen was het tweemaal bij *gangrena a decubitu*, doch ook hier moest ik spoedig tot het kinakooksel overgaan, het geen mij veel beter voldeed, en de lijderes genas. — Het vierde geval was bij *crysipelas putrida*, waar ik het tot 24 gr. 2 etmaal lang inwendig gaf, en uitwendig in eene oplossing appliceerde, welke lijderes echter stierf.

Ofschoon de Geneesheeren tot dus verre niet alle eenstemmig mogen denken over de *antiseptische* en *roboreerende* krachten der kinaloogzouten, zoo betuigen zij echter als uit eenen mond, dat het koortsverdrijvende vermogen van den koortsbast in de *alcaloïde* bestanddeelen, in de *Chinine*, en in

eenen

eenen minderen graad in de *Cinchonine* gelegen zijn. — Het nut der *S. chin.* en derzelver specifieke kracht in tusschenpoozende koortsen is door de ondervinding en door waarnemingen van geneesheeren uit alle landen zoodanig bewezen, dat het overbodig is, dit door eigene waarnemingen te willen staven; derzelver gebruik is in de laatste jaren zoodanig algemeen geworden, dat zelfs bij sommige artzen tusschenpoozende koorts, en *S. chin.* onafscheidbare ideën zijn geworden (1). Het resultaat mijner ondervinding om-

(1) Dat de kinaloogzouten een specifiek, onfeilbaar geneesmiddel, in allerlei foorten van intermitteerende koortfen zijn, en dat het overtollig moet geacht worden, dit nader door voorbeelden en eigene waarnemingen te willen betoogen, blijkt vooral uit de volgende opgave van, over dit onderwerp gefchreven hebbende, fchrijvers. Double en Callou, *Revue medicale, historique et philofophique.* Paris. 1820. 1e *année 6 livraifon.* p. 130. 1821. Mars. Tom. V. p. 244—277. Tom. VI. p. 40—143. 405—414. *Journal general de medicine.* Paris. 1821. Tom. V. 71. p. 141. Magendie, *Formulaire pour la preparation et l'emploi de plufieurs nouveaux medicamens. Paris,* 1821. — Villermé, *Bulletin de la focieté médicale d'émulation de Paris.* 1821. Janvier. Renauldin, in Magendie, *Jour-*

omtrent gemelde koortsen en omtrent het gebruik der kinaloogzouten in dezelve komt hierop neder:

Dat

Journal de physiologie experimentale et de pathologie. Paris 1821. Tom. I. n°. 3. Gerſon und Julius, *Magazin der geſammte Heilkunde*, Hamb. 1821. Band II. S. 500. Pelletier en Caventou, *Analyſe chimique des quinquina, ſuivie d'obſervations médicales ſur l'emploi de la quinine et de la cinchonine.* Paris, 1821. Ook in het *Journal general de medecine.* 1821. Janv. et Mars p. 257. Hufeland, *Journal der pract. Heilk.* 1821. Jun. Augt. Gerſon und Julius, *Magazin.* B. V. S. 567. Mai, Jun. 1821. Chomel. Ald. B. II. S. 174. J. A. Buchner, *Repertorium für die Pharmacie.* B. XI. Nurnb. 1821. A. F. Chomel, *Nouveau Journal de medicine, chirurgie et pharmacie.* 1821. Nov. p. 107—134. — Horn, Nasse und Wagner, *Archiv für med. Erfahrung* u. s. w. 1821. Mars, April. Bd. I. p. 355—369 en *Algem. med. Annalen.* 1822. S. 420. Fallot, *Journal complementaire du dictionaire des ſciences medicales.* 1821. cahier 47. Ibid. 1822. Mai. Ritter in Ruſt, *Magazin der geſammte Heilkunde.* B. XII. S. 472. Le Saire Ald. B. XIII. S. 455. Hufeland, *Journal*, Bd. LVI. Heft. 4. S. 124. S. Strating, *Scheikundige verhandeling over de cinchonine en quinine.* Gron. 1822. G. H. à Roy en Bernard, *Waarnemingen, gedaan met het ſulphas de quinine.* Amſt. 1822.

G.

Dat namelijk de *S. chin.* meer of min alle die voorzorgen vereischt, en bij hetzelve over het

G. de Mattheis, *Effemeridi letterarie di Roma.* 1822. Pelletier, Caventou, Chomel, Bailly, Robert, Duval, Dufour, Petroz, Halle, alle in de *Revue medicale*, etc. 1822. Tom. V. VI. P. Marianini, *Memoria di alcuni indagini intorno all' uſo ed. all' efficacia del ſolphate di chinina.* Mortara 1822. O. Sylva, *Memoria del ſolphato di chinina e del metodo piu facile di ottenerlo.* Milano. 1822. Christin, Jemina, Carron, Antonioz. in *Ripertorio medico-chirurgico per l'anno* 1822. *n°.* 25—30. Jan. —Jun. Torino 1822. Pistilli, in Dr. Ann. Omodei, *Annali univerſali di medicina*, Vol. XXI. Jan.—Mart. Philibert Fontaneilles, in het *Nouveau Journal de medicine*, 1822. Tom. XV. Oct. J. B. Mege, *Deſcription d'une fièvre intermitt. epid.* etc. Paris, 1822. Dupré, in Magendie, *Journal de phyſiologie*, etc. Aout, 1822. J. R. van Maanen, Nieuwenhuys, in hunne aangeh. werken. H. v. d. Bosch, *Waarn. omtrent het gebruik der S. chin.* Utr. 1823. Alexander, *Waarn. omtrent het S. chin.* in Hippocrates, *Magazijn*, D. VI. 3 Stuk, bl. 263. *Nye Hygaea af* C. Otto, *Kiobenhavn.* 1823. Febr. Sundelin und Fisscher, in Horn, *Archiv f. m. Erfahr.* 1823. Nov. Dec. S. 361. Matthaeis, *Archives generales de medicine.* Paris 1823. Tom. II. Juin. Gerſon und Julius, *Ma-*

het geheel alle de regelen moeten in acht genomen worden, welke men bij het gebruik der kina opvolgt.

Dat men wel onder het oog moet houden, dat

Magazin. B. V. S. 491. Gitterman in Harless, *Neue Jahrbücher der teutschen Medicin und Chirurgie*, VI. B. 3 H. 1823. Oppert., in Hufeland, *Journ. de pr. Heilk.* 1823. April, S. 124. Juli S. 82. 1824. Mai. S. 103. Michaëlis in Graefe, u. v. Walther, *Journal für die Chirurgie und Augenheilkunde*, B. V. Heft. 2. Berlin, 1823. Heft. IV. S. 675. u. s. w. Robiquet, *Med. Chir. Zeitung*, 1823. B. III. S. 44—63. 1829. Bd. II. S. 318. Bd. III. S. 260-267. Bd. IV. S. 147. Ramati, *Ripertorio medico-chirurgico di Torino* 1823. Menard, *Revue medicale* etc. 1823. Tom. IV. Nov. Brera, *Prospetto di risultamenti ottenuti nella clinica medica di Padova*. Padua 1823. De Rossi, *Rapporto di sperienzo cliniche sopra il sulphato di chinina in Giornale Arcadico*. fasc. 41. Heyfelder, en Bretanneau in Harless, *Rheinisch Westphälische Jahrbücher für Medicin und Chirurgie*, B. IX. St. 2. Bonn, 1824. F. Barker, *Transactions of the association of fellows and licentiates of the kings and queens college of physiciens of Ireland*. Vol. IV. Dublin 1824. Elliotson, in *Medico chirurgical Transactions*, Tom. XII. P. II. Lond. 1824. *Samml. auserl. Abh. zum Gebr. f. pract. Aerzte* B. XXXI. H. 3. S. 466. L. Marti-

dat deze vorzorgen niet uit hoofde der menigerlei aan de kina eigenaardige onaangename uitwerkfelen, maar uit hoofde van de natuur der koorts zelve, niet verzuimd moeten worden.

Dat

tinet, *Revue medicale*, 1824. Mars, en *Bulletin des fciences medicales*. Juillet 1824. p. 245. Neumann in Rust, *Magazin der gef. Heilk*. Berl. 1824. Bd. XVIII. en de Maagdenburger geneesheeren. Ald. B. XVI. S. 18. u. s. w. Wiedemann, Ziegler en Jager. Ald. B. XVII. Stuck I. Bd. XXV. Heft. 2. L. Giannoglio, *Ripertorio medico - chirurgico di Torino*, 1824. Sept. Vele ongenoemden in Graefe und v. Walther, *Journal für Chirurgie*, u. s. w. B. VI. 1 - 3 Stück. Berlin, 1824. Bird in Harless, *Rhein. Westph. Jahrbücher*, Bonn 1825. B. X. St. 1. Brockmuller, Ald. Bd. IX. 2 St. Gunther in Hufeland, *Journ. der pract. Heilk*. 1825. Dec. Wittmann en N. N. (Gunther?) in *Nat. Verh. der Holl. Maatfchappij*, D. XV. Stuk 1. Haarl. 1825. Tantini, *Esperience mediche*. Pifa 1825. Gittermann in Harless, *Rhein. Westph. Jahrbücher*, B. XI. 1826. Alle de fchrijvers over de epidemie van 1826. Neumann in Hufeland, *Journal de pr. Heilk*. 1827. Mars. G. Acker Stratingen Thom. a Theussink in hunne aangehaalde werken. J. L. Bardsley, in zijne *Hospital facts and obfervations, illustrative the*

new

Dat daar de tusfchenpoozende koortsen in het begin dikwijls met ontstekingachtige, galachtige of *gastrische*, *rheumatische complicatien*, *infarctus* en verstoppingen der buiksingewanden, enz. vergezeld zijn, ieder geneesheer het zich steeds (boosaardige epidemiën uitgezonderd) ten algemeenen regel behoort te houden om zoowel de *chinine*, als de kina nimmer te bezigen voor en aleer men deze *complicatien* hebbe weggenomen.

Men lette dus op de verwijderde oorzaak der koorts en voornamelijk op den toestand der eerste wegen, als de zoo menigvuldige bron van verwijderde oorzaak der koorts, hoe zeer dan ook onzuiverheden van dezelve zich eerder, en in het algemeen beter, met de *chinine* dan met den kinabast zelven, verdragen, en derhalven niet altijd met dezelfde gestreng-

new remedies. Lond. 1830. 8. — Daar ook ik reeds in mijne verh. over het nut der *chinine* in de ziekte van 1826. *Nat. Verh. van de Holl. Maatfch.* Deel XVIII. bl. 280— 312, genoegzame ziektegefchiedenisfen van kwaadaardige tusfchenpoozende koortfen heb medegedeeld, moet ik den lezer derwaarts verwijzen.

strengheid behoeven in aanmerking te worden genomen, bij aldien zij anders niet de verwijderde oorzaak der koorts werkelijk in zich zelve bevatten, maar zich veeleer als een gevolg derzelve vertoonen.

De geneesheer moet ook bij het gebruik der *chinine* den stelregel nooit uit het oog verliezen, dat eene te vroegtijdige onderdrukking der koorts, zonder genoegzame voorbereiding en opruiming der verwijderde oorzaak, door welk middel dan ook, zelden op den duur ongestraft blijft, — Want slechts de *koorts als zoodanig*; wanneer dit ziekelijk verschijnsel in het *organisme* van den lijder als het ware te huis behoorend en bij denzelven eene gewoonte geworden is, en door geene verder te ontdekkene, stoffelijke, inwendige oorzaak wordt onderhouden, is geschikt om dadelijk onderdrukt te worden; doch deze bemoeijing der natuur zoolang zij *critisch* verschijnt, en in den kring van het dierlijk stelsel, als eene noodwendig gewordene werkzaamheid, intast, tegen te werken, heet de koorts slechts tot zwijgen te brengen, maar het zaad te strooijen tot ontwikkeling van kwalen, die den lijder vroeg of laat in de armen des doods overleveren;

„ ze-

„ zeker is het," zegt Richter (1), „ dat
„ de intermitterende koorts meer of minder
„ tot die ziektevormen behoort, die een zeker
„ verloop, een zeker aantal aanvallen, maken
„ moeten en zich ten deele door zich zelve, on-
„ der zekere *critische* ontlastingen, scheiden.

„ Ook

(1) *Specielle Therapie*, Band X. S. 289. „ Voor
„ dat wij besluiten, eene koorts te stoppen, moeten
„ wij wel acht geven, op den ouderdom, het geslacht,
„ de sterkte en voorgaande ziekten van den lijder, het
„ jaargetijde, de natuur van de voorgaande epide-
„ mie, van de tegenwoordig heerschende ziektege-
„ steldheid; wij moeten integendeel zorgvuldig onder-
„ scheiden de oorspronkelijke (*idiopatic*) ziekten,
„ welke voor de koorts aanwezig waren, en de symp-
„ tomatische, welke er de gevolgen van zijn, wij
„ moeten ook zorgvuldig onderscheiden die ziek-
„ ten, welke door de koortsen verligt worden,
„ van die, welke daarmede gepaard zijn of dik-
„ wijls daardoor verergerd worden." Grant,
Waarn. omtrent de natuur en genez. der koortsen,
vert. door Theussink, bl. 47. Zie verder over den
heilzamen invloed der koortsen, A. C. Fages, *Recherches pour servir à l'histoire critique et apologetique de la fievre*, Montpellier 1821. — *Journal general de medicine*, Tom. LXXXV. Nov. 1823, p. 143. L. P. Prins, *Diss. de febrium intermittentium utilitate in aliis morbis sanandis.* Gron. 1824. p. 24.

„ Ook is het eene op herhaalde ervaring ge-
„ gronde daadzaak, dat de galachtige, slijm-
„ achtige of in het algemeen *gastrische* toe-
„ stand, de uit verstoppingen van den onder-
„ buik afkomstige ziekten, zelfs vele zenuw-
„ ziekten, blijkbaar ligter te genezen zijn,
„ wanneer zij door eene tusschenpoozende
„ koorts vergezeld worden, en daarentegen
„ hardnekkig, zelfs ongeneeslijk worden, wan-
„ neer deze intermitterende *typus* ophoudt."

In zulke gevallen moet men in het algemeen met *febrifuga* voorzigtig zijn, welke voorzigtigheid dan vooral bij de *S. chin.* als het werkzaamste van allen zijnde, bijzonder groot zijn moet. De koorts kan somwijlen zoo goeddaardig en dikwijls zoo heilzaam zijn, dat dezelve naauwelijks eenige genezing vordert, en dat dezelve veilig geheel aan de krachten der natuur kan overgelaten worden, zoo als somwijlen in de lente en in overigens gezonde menschen plaats heeft, bij wien de koorts na eenige aanvallen van zelve ophoudt. Hier zoude dierhalven het wegnemen der koorts en het gebruik der kinaloogzouten zoo niet schadelijk, echter onnoodig zijn. Dezelve kunnen echter schadelijk worden, indien deze koorts, zoo als dikwijls in genoem-

noemd jaargetijde plaats heeft, met eene ontstekingachtige dispositie verbonden is, welke door de minste prikkeling vermeerderd wordt, hoewel zulks van de *S. chin.* veel minder dan van de kina zou te vreezen zijn. Dan ofschoon men niet ten allen tijde, en bij ieder mensch, de koorts moet wegnemen, men steeds moet letten op het jaargetijde, de constitutie en natuur des lijders, de voorafgegane ziekten, oorzaken, geaardheid en complicatie der koorts zelve, en het dus in alle gevallen, waar geen dadelijk gevaar aanwezig is, nuttig, veilig en noodzakelijk is, dat men de verwijderde of gelegenheids-oorzaken der koortsen opzoeke en dezelve eerst verwijdere, dat men de tusschenpoozende koortsen na derzelver karakter, (het zij dit ontstekingachtige, gastrisch, catharraal of zenuwachtig is,) behandele en indien de koorts na de verwijdering van dit alles nog mogt voortduren, dan eerst door de zoogenaam de *febrifuga* moet wegnemen: zoo is het tevens aan de anderen kant hoogst nadeelig, indien de koorts te lang voortduurt; dezelve brengt alsdan schielijk groote *atonie*, en zwakte der vaste deelen te weeg; door de voortdurende, daardoor onderhoudene *abnorme*, veran-

anderingen in de menging der vochten, worden ten laatsten zelfs gebreken der *organisatie* voortgebragt, en voornamelijk wordt dezelve nu in een waar periodisch zenuwlijden veranderd.

Men geloove dus ook niet, dat de aanmerkelijk *nerveuse* toestand, zelfs in en buiten de koortsverheffing zich vertoonende zenuwtoevallen, als mede gastrische verschijnselen, teekenen van schadelijke stoffen in de eerste wegen, die zich door beslagen tong, kwade smaak, oprisping, misselijkheid, braking, benaauwdheid, angst omstreeks den hartkolk enz. te kennen geven, steeds de aanwending der koortsverdrijvende middelen verbieden. Dikwijls zijn deze in der daad niets anders, dan terugwerkingen der koorts op het zenuwgestel en op de gastrische organen. Neemt men de koorts door *febrifuga* weg, zoo verdwijnen deze toevallen te gelijk met dezelve. — De verschillende soorten van boosaardige *intermittentes*, die alle deze verschijnselen in eenen bijzonder hevigen graad vertoonen, en die men wegens het dringend levensgevaar dikwijls reeds na den eersten aanval onderdrukken moet, hetwelk toch zoo als ons de laatste epidemie geleerd heeft, meest-

meestal zonder alle nadeelige gevolgen geschiedt, toonen de waarheid van deze stelling. Wanneer het dus niet spoedig gelukt eene tusschenpoozende koorts deszelfs zenuwachtig karakter te benemen, en in het bijzonder, wanneer, na de herhaalde aanwending van oplossende en afdrijvende middelen, de gastrische verschijnselen nogtans niet verdwijnen, de koorts niet afneemt, maar eerder verergert, de aanvallen langer beginnen te duren, onregelmatiger verloopen, de verheffingen onduidelijker worden, of de koorts zich begint te verdubbelen of sterk te vervroegen, dan houde men den koortsprikkel zelven voor de oorzaak dier verschijnselen, en geve middelen, die onmiddellijk tegen de naaste oorzaak der koorts werken en dezelve genezen. Zoo wel hier, als overal waar er omstandigheden aanwezig zijn, die de onderdrukking der koorts dringend vorderen, verdient de *S. chin.* de voorkeur boven alle andere middelen, en kan niets deszelfs gebruik *contra indiceeren* en dezelve zal voornamelijk bij eenen verzwakten toestand der spijsverterings-werktuigen nog goed verdragen worden.

Alle boosaardige tusschenpoozende koort-

 sen,

sen, die de spoedige hulp van den Geneesheer vorderen, verdienen met betrekking tot de kracht der *chinine* eene zeer bijzondere opmerkzaamheid. De waarde van dit middel openbaart zich vooral op eene beslissende wijze bij de zoogenaamde *febres intermittentes malignae*, die meestal *tertianae*, ook wel *quotidianae*, veelal *tertianae duplicatae* zijn, en voornamelijk de volgende toevallen hebben, als: zeer sterke verstandsverwarring, buitengewone matheid en gevoel van zwakte, hevige, stikkende hoest, bloedingen van onderscheiden aard, neusbloeding, bloedspuwing, zeer sterke menstruatie, bloedbraking, zenuwtoevallen, krampen, stuiptrekkingen, flaauwten, die dikwijls buitengewoon lang kunnen duren, kramp in de blaas, ware *epilepsie*, *diarrhea* of hevig braken, eene galloop, zijdewee, *peripneumonische* toevallen, onverdragelijke hoofd- en andere pijnen, sterk *colliquatief* zweeten, ongemeene sterke hitte, hevige hartklopping en benaauwdheid, slaapzucht, beroerte enz. De aanvallen dezer boosaardige koortsen duren gemeenlijk zeer lang, wel 10, somtijds wel 24 uren, en eindigen met een ongemeen sterk zweeten, in hetwelk de zieken als het ware wegsmelten.

Door

Door den langen duur der aanvallen, nemen ook dikwijls deze koortsen, de gedaante van aanhoudende aan, dewijl de nieuwe *paroxysmus* intreedt, aleer de vorige geëindigd is, of zij maken de zoogenaamde *hemitritaeae* (1).

Somtijds ook verdwijnen bij eene ware tusschenpoozende koorts alle die verschijnselen, die derzelver loop plegen te vergezellen en slechts geheel ongewone toevallen blijven overig. Deze zijn de vermomde koortsen; zoo ontstaan somwijlen *epilepsiën*, *maniën* en zenuwziekten van verschillenden aard, valsche ontstekingachtige verschijnselen, en dagelijks op hetzelfde uur terugkomende hevige pijnen, schele hoofdpijn, tandpijnen, periodieke maagkramp en andere pijnlijke gewaarwordingen, galachtige braking, kolijk en *diarrhea*, die ofschoon bij dezelve geen spoor van koortsachtige beweging is waar te nemen, toch niets anders zijn dan vermomde koortsen en als zoodanig moeten behandeld worden. — Intusschen hou-

(1) Vergel. Richter's *Specielle Therapie*, B. I. S. 24. II. S. 672. X. S. 296. Wittmann, in de *Holl. Maats.* t. a. pl. bl. 26. en verv.

houde men ook niet iedere periodieke kwaal voor eene *febris larvata.* Vele kwalen, die voornamelijk door wormprikkeling, verstoppingen in den onderbuik, gebreken der *menstruatie* enz. voortgebragt worden, hebben dikwijls iets periodieks, even als vele zenuwziekten.

Van zoodanige vermomde koortsen, vindt men bij de boven aangehaalde schrijvers veelvuldige voorbeelden; zoo genas b. v. Bailly door de *S. chin.* vele *intermittentes*, welkers voornaamste verschijnsel pijn in het *epigastrium* was; de *Chin.* prikkelde geenzins het slijmvlies der maag, hetwelk hier de kina zeer hevig zou gedaan hebben (1), Martinet eene periodieke *epistaxis* (2), Meijraux eene, slechts de eene helft van het ligchaam aandoende koorts, en in verbinding met warme baden en opium eene *intermittens tetanica* (3), Bretanneau, allerlei *hysterische* en hypochondrische intermitteren-de

(1) Froriep's, *Notizen aus dem Gebiete der Natur und Heilk.* B. IX. n°. 15. S. 233.

(2) *Revue médicale* 1827. Tom. III. p. 212.

(3) Froriep's, *Notizen u. s. w.* B. XXI. n°. 8.

de kwalen, hij zag van hetzelve in giften van 10-12 greinen geenerleie maagbezwaren, welke anders zoo ligt door de kina in zelfstandigheid, vooral bij zwakke verteeringswerktuigen veroorzaakt worden (1). Wittmann periodieke, zeer hevige, galachtige brakingen (2). Dupré genas daarmede zeer snel eene intermitterende heupjicht (3), en Heyfelder behandelde eene aan *scirrhus* der maag en *febris intermittens* lijdende vrouw, zonder eenig kwaad gevolg, met de *S. chin* (4). Gittermann, Sundelin, a Roy en vele anderen, hebben in vele dergelijke gevallen, waarin of de kina niet verdragen werd of niet voldeed, de koorts door de *S. chin.* duurzaam genezen (5).

Brera, de Mattheis, de Rossi, en an-

(1) Bretanneau, *Rh. Westph. Jahrb.* B. IX. St. 2.

(2) *Holl. Maatsch*, t. a. pl. bl. 23 en verv.

(3) Magendie, *Journal de Physiologie*, etc. 1822. Aout. p. 220.

(4) Heyfelder, *Rh. Westph. Jahrb.* B. VIII. St. 2. S. 18.

(5) Gittermann, ibid. B. VI. St. 3. S. 81. *Med. Chir. Zeitung.* 1823. B. I. S. 238. Horn, *u. s. w. Archiv f. med. Erfahrung.* Nov. Dec. S. 391. C. H. à Roy, t. a. pl.

andere Italiaansche artsen, hebben, bij de bekende hardnekkige en boosaardige koortsen te *Rome*, van eene drieste aanwending der *S. chin.* steeds de blijkbaarste en allergelukkigste gevolgen gezien (1). — Bailly ondervond in het hospitaal te *Rome*, toen de *soporeuse* en kwaadaardige koortsen zeer menigvuldig waren, dat, niettegenstaande hij vele zoodanige zieken vijf of zes oncen kinabast liet gebruiken, zij echter alle stierven, dewijl zij de kina niet konden binnen houden, maar aanstonds weder door braking ontlasteden; terwijl hij naderhand zag, dat zij zeer wel de *S. chin.* verdroegen, en door groote giften daarvan gelukkig behouden werden. Hij vond, dat dit middel eerder neerzet dan prikkelt, en den pols vermindert, en gaf het, zonder daarvan merkelijk nadeelige gevolgen te bespeuren, zelfs tot 110 greinen daags (2). Neumann verhaalt ook geval-

(1) Naderhand echter heeft Brera beweerd, dat de kina in zelfstandigheid sneller tegen de tusschenpoozende koortsen werkt en beter verdragen wordt dan de *S. chinine*. *Prospetto clinico dell' anno scolastico.* 1822—23 *dal* Prof. V. L. Brera, *Compilato dal* Zacharia Tennari. Padova 1824. p. 20.

(2) *Revue medicale.* Fevr. 1827. p. 182. Ofschoon

vallen van *febris intermittens perniciosa*, welkers doodelijke uitgang alleen door sterke giften *S. chinine* kon worden voorgekomen (1). De epidemie van 1826, heeft overvloediglijk geleerd, dat alle kwaadaardige *febres algidae, soporosae, apoplecticae, cholericae, syncopticae, sudatoriae, haemorrhagicae*, enz. door stoute giften van de *S. chin.* of voorgekomen of genezen werden, en dat in vele gevallen van *febres soporosa*, als er nog geene *effusie* of *extravasie* plaats had er zelfs midden onder het *acces*, door het inbrengen van groote giften *S. chin.* herstelden, die anders eene zekere prooi des doods zouden geworden zijn.

G i t t e r m a n n in het eerste verslag zijner

waar-

ſchoon B a i l l y in de verklaring der koortsverſchijnſelen veelal tot de leer van B r o u s s a i s overhelt, komt hij echter niet met hem in de behandeling der koorts overeen. B r o u s s a i s, die de *S. chinine* als irriteerend beſchouwt, geeft ſteeds 1, 2, en op zijn hoogst 8 greinen daags, en als dan in klisteeren. — De verſchillende wijzen waarop, en de onderſcheidene hoeveelheden waarin, de *chinine* door de Franſche Geneesheeren gegeven wordt, vindt men in F r o r i e p's *Notizen u. s. w.* 1830. n°. 576. S. 57. S. 90. ffg. 1831. n°. 622. S. 89.

(1) H u f e l a n d's *Journal der pract. Heilk.* 1827. März.

waarnemingen omtrent het genezen der intermitterende koortsen door de *S. chin.*, meende de koortsen, die voor de kina in zelfstandigheid niet stonden, door de *S. chin.* te kunnen wegnemen, en hierin oordeelde hij te regt. Nadere ondervinding leerde hem, dat dit middel spoediger den *paroxysmus* stopt, dan de kina in *substantie*, en dat dezelve in de *febris apoplectica* en *cardialgica* veel beter verdragen wordt; hij had tevens ondervonden, dat zij die de *S. chin.* gebruikt hadden, veel meer en schielijker *recidiveerden*, dan andere, die de koortsbast zelve gebruikt hadden. Hij verklaart dit ook daaruit, dat de *S. chin.* den *paroxysmus* alleen wegneemt, maar dat de *recidiven* veelal uit zwakheid en *atonie* ontstaan, en deze niet door de koortsverdrijvende krachten van de kina kunnen weggenomen worden, maar door de andere versterkende en zamentrekkende, tonische bestanddeelen, zoo dat hij ook altijd raadt, om na het wegnemen der koorts door de *S. chin.*, de kina zelve met andere versterkende middelen naar omstandigheden aan te wenden (1).

Dr.

(1) Harles's, *Rhein. Westph. Jahrbücher*, B. IX. St. 3. S. 36—45.

Dr. Miquel te *Neuenhaus* (1) merkt aan, dat hoe uitmuntend ook de *S. chin.* zich als *febrifugum* betoonde, hoe onontbeerlijk dezelve ook in deze ziekte was, in welke de kina in zelfstandigheid op geenerlei wijze verdragen werd, het toch volstrekt noodig was, de kuur met de kina te besluiten, indien er geene *recidiven* volgen zouden; dewijl hij en anderen steeds ondervonden, dat de *chinine* wel de koorts wegneemt, maar niet voor instortingen vrijwaart. Alle lijders, die alleen *chinine* gebruikt hadden, kregen veelal na verloop van 14 dagen eene instorting, niet juist van de kwaadaardige koorts, aan welke zij voorheen leden, maar gemeenlijk van eene tusschenpoozende koorts; ook dikwijls vertoonde zich, zonder de overige verschijnselen van koorts, eene hevige hoofdpijn regelmatig om den anderen dag, waarop dan zweet volgde. Bij lijders, die de kina in zelfstandigheid, na het gebruik der *chinine* kregen, was zulks slechts dan het geval, wanneer blijkbaar nadeelige invloeden

[illegible] op

(1) In zijne *Verhandeling over de Epid.* van 1826. in Horn, *u. s. w. Archiv für medic. Erfahrung.* 1829. Jan. Febr. S. 84.

op hen gewerkt hadden, waaronder vooral misslagen in de dieet en het vatten van koude moesten gerekend worden. Ramati, Nieuwenhuijs, Thuessink, G. A. Strating (1) en vele anderen, zagen ook, na de genezing der koorts door de *chinine* menigvuldigere *recidiven*, dan na de genezing door kina (2). De aan koortsen zoo rijke ja-

(1) Ramati, in *Ripertorio medico-chirurgico di Torino* 1823. p. 101. Nieuwenhuijs, *Verb. bereiding*, p. 107. Thuessink, *Gen. waarn.* 1828. p. 225. Strating, *Diss. cit.* p. 168. — Schneider, in de *Allgemeine medic. Annalen.* 1826. p. 771.

(2) Dr. J. H. Kopp, (in zijne *Denkwürdigkeiten in der ärtzliichen Praxis.* Frankf. am Main 1830. 8. I. Bd. S. 270.) vond ook, dat de *chinine* op verre na niet zoo goed de wederinstortingen verhoedde, als dit de koningskina deed. Marianini (in zijne *Osservationi sulla pratica dell' solfato di cinchonina*, t. a. pl.) tracht te bewijzen, dat de in de laatste jaren, bij het gebruik der kinaloogzouten waargenomene wederinstortingen, niet aan het gebruik dezer middelen te wijten zijn. Bailly, die de *S. chin.* tot 30, 40, ja 60 greinen dagelijks gaf, besluit uit zijne waarnemingen: 1°. dat door het toedienen van groote giften *S. Chin.* de hardnekkigste koortsen binnen eenige dagen weggenomen kunnen worden, 2°. dat bij het gebruik

jaren 1825-28 hebben mij overvloedig geleerd, dat, wanneer men op den duur kleine hoeveelheden *S. chin.* gebruikt, de koorts dikwijls wederkomt, men telkens grootere giften noodig heeft, en men daarvan zoo veel kracht niet ondervindt, niet zoo veel beveiligd wordt tegen *recidiven* van de koorts, dan wanneer men goede giften van de roode kina geeft, dezelve goed verteerd en langdurig genoeg gebruikt wordt.

Na al de kwaadaardige vormen der epidemische koortsen van 1826 gaf ik, zoodra ik het wederkeeren van den *paroxysmus* en de complicatie der koorts, door de *S. chin.* (die alleen het op handen zijnde acces wegnam) enz. had weggenomen, de kina zelve met *aromatica* en *amara* vooral met kalmus, valerian of *flor. sal amm. mart.*, als welke veel beter voor instortingen behoedden, en tevens meer versterkten, dan de kinaloogzouten (1). Intus-

bruik van dit middel minder instortingen volgen, en dat de *chinine* eene veel zekerdere genezing te weeg brengt. *La lancette Française*, 27 Nov. 1830. Froriep's *Notizen*, Bd. XXIX. S. 90.

(1) Ik vermeen dikwijls waargenomen te hebben, dat, wanneer ik met de *S. chin.* eenige greinen

tusschen bestond ook toen niet altijd de oorzaak der *recidiven* in het menigvuldig gebruik der *S. chin.*, maar in andere, toen aanwezig zijnde *epidemische* en *endemische* invloeden, en het was veelal onmogelijk dezelve altijd te verhoeden. Alles wat verzwakte, verlies van sappen, te veel purgeren, gebrek aan behoorlijk voedsel, sterke vermoeijing, gemoedsaandoeningen, verkoeling, overlading der maag, te vroeg gestaakte geneeswijze, weersverandering, de kwaadaardigheid der epidemie en de voortduring van derzelver oorzaken, veroorzaakten dezelve. Somwijlen waren dezelve ook slechts valsche *recidiven*, de eerste koorts was nog niet volkomen verdwenen en werd door geringe oorzaken weder te voorschijn gebragt.

Wanneer wij bedenken, zoo als de ondervinding overvloedig leert, dat in *remitterende* koortsen, die het karakter van den ty-

nen *Tart. emet.* verbond, er minder *recidiven* volgden. Vergelijk de *Allgem. med. Annalen.* 1825. S. 284. *Ann.* Omodei, *Annali universali di medicina, Augusto.* 1825. p. 25. Graefe und von Walther's *Journal für Chirurgie und Augenheilkunde.* Bd. VIII. Heft. 4. S. 668.

typhus hebben, in rot-, zenuw- en uitteerende koortsen, in de zoogenaamde legerkoortsen, enz. de kina in het algemeen slechts dan te pas komt, wanneer er groot gebrek aan veerkracht in de spiervezel aanwezig is, de vochten neiging hebben tot rotachtige ontbinding, in welk geval de kina als dan met vlugtig prikkelende middelen, als *arnica*, *valerian*, *serpentaria*, *aethers*, enz. na omstandigheden verbonden moet worden, en deze, zoo ook in galachtige en uitslagkoortsen, slechts dan met nut kan worden toegediend, wannner zij de natuur van den *typhus* hebben aangenomen of in denzelven dreigen overtegaan, waar derhalve niet zoo zeer bij uitsluiting of bij uitstekendheid, het koortsverdrijvend beginsel der kina, maar veeleer de koortsbast in zijn geheel in aanmerking komt en slechts als zoodanig werkend kan worden beschouwd, terwijl de koorts zelve hier niet in hare zuivere gedaante, maar veeleer als een gevolg der, zoowel in de *vegitative*, als in de dierlijke *sfeer* van het *organisme* plaats hebbende wanorde verschijnt, zoo zouden wij, bij deze vooronderstellingen, het voordeel van het gebruik der kinaloogzouten bij voorkeur boven

ven den kinabast, zoo al niet regtstreeks moeten ontkennen, dan toch ten minste zeer in twijfel trekken, bijzonder ook daar hier de gevorderde duurzaamheid van het gebruik der kina dikwijls langer is, dan bij het gebruik der *chinine* geschikt is. — Evenwel vindt men verscheidene waarnemingen, dat de *S. chin.* bij onderscheidene teringachtigen, bijzonder in het laatste tijdperk der ziekte tot vermindering van de *hectische* koorts en van het, de lijders zoo zeer verzwakkend zweeten, met blijkbaar nut schijnt aangewend te zijn. Zoo heeft Gunther de *S. chin.* gebezigd, bij verschillende zieken, door longtering aangetast, hij zag de *febris hectica* en het rijkelijk zweeten aanmerkelijk verminderen, doch dezelve vermogt evenmin als ieder ander geneesmiddel de ziekte te genezen, zoo dat, na verloop van eenigen tijd, in weerwil van deszelfs voortgezet gebruik, genoemde verschijnselen terugkeerden (1). Dr. Neumann meent ook

(1) Vergelijk *Einige Versuche mit dem Quininum Sulphuricum*, in Hufeland's *Journal der pr. Heilk.* Dec. 1825. S. 21—27. *und* 40. N. N. in de *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 103—107. en bl. 124.

ook de voortreffelijkheid der *S. chin.* boven, de kina zelve in den slijmvloed der longen, het voorkomen van longteering hebbende, waargenomen te hebben. Hij gaf 's morgens 2 maal 2 greinen, met dat gevolg, dat er zonder andere blijkbare ziekelijke aandoening, eene aanmerkelijke verbetering in de slijmafscheiding volgde. Doch eene duurzame beterschap vermogt dezelve, even min als ieder ander geneesmiddel te weeg te brengen (1); ook kwamen de genoemde verschijnselen, na eenigen tijd, trots het voortgezette gebruik van dit middel, telkenmale terug; gelijk dit in langdurige ongeneeslijke kwalen gewoonlijk het geval is, waar de natuur zelfs met de werkzaamste en meest gepaste middelen, door de langdurigheid van derzelver gebruik daaraan gewoon geworden zijnde, eindelijk als het ware den spot schijnt te drijven. Van Maanen verhaalt ook zes gevallen van *phthisis pectoralis* en *febris hectica.* Het meerendeel echter liep ongelukkig af, doch droeg de *chinine* wezenlijk tot verligting der koorts, en in twee

ge-

(1) Hufeland, *Journ. der pr. Heilk.* Mai 1824, S. 107.

gevallen zelfs ter genezing der koorts bij. Hij besluit, dat in *febris lenta* of langzame uittering des ligchaams, zonder voorhanden zijnde gezwellen der longen, de *chinine* in het algemeen niet schaadde, maar veeleer de koorts scheen te verminderen, en den toestand in het algemeen scheen te verbeteren (1).

Ik

(1) *Dissert. citata.* p. 24, 49. Ook anderen meenen in den reeds ontwikkelden vorm der tering, de *S. chin.* met *digitales* verbonden, nuttig bevonden te hebben. Zie Hufeland's *Journal*, 1828. Oct. *Med. Chir. Zeitung.* 1829. IV Bd. S. 382. „In *Duitschland*," zegt Kittel in Buchner's *Repertorium.* Bd. XXXI. Heft. 1. S. 116. „bedient, men zich steeds met goed gevolg in de tering, van eene verbinding van 2, 3 grein *S. chin.* met ½ - 1 grein *digit, purp.* of in poeder alleen, of met *Sem. foeniculi. phell. aquat.* enz. Het hielp, vooral in de *phthisis pituitosa* met uitputtend zweet, fluimloozing en doorloop; deze laatste hield onder het gebruik van genoemde middelen op, de fluimloozing verbeterde, en alle verschijnselen hielden langzaam op. Eens genas hij daarmede eene belangrijke verzweering der longen."

Dr. Kretschmar in *Dessau* wil, door een zwavelzuur kinaafkooksel, een merkwaardig geval van *phthisis purulentia*, die reeds in het laatste tijdperk

Ik zelf heb ook de *S. chin.* eenige malen gebezigd bij slijmtering, alwaar noch de prikkelbaarheid, noch de gevoeligheid van het zenuwgestel aanmerkelijk was, het gansche ligchaam meer tot *atonie* en werkeloosheid geneigd was, bij bleek *cachectisch* aanzien, phlegmatisch temperament, weeke, kleine, niet zeer snelle pols, groote neiging tot slijmafzondering, geringe dierlijke warmte, enz., in welke gevallen de kina steeds zoo nuttig is, edoch ben ik alras weder, tot het *dec. cort. peruv.* met *Lich. Island.*, *polygala amara* enz. overgegaan. Bij ontstekingachtige *dispositie* is de *S. chin.* ook hier schadelijk. Bij een vijftienjarig meisje, dat na de mazelen, tusschenpoozende koorts met hoest, nu en dan steking in de zijde en eene etterachtige fluimloozing had, werd de *Chinine* alle 2 uren 3 greinen gegeven, met blijkbaar nâdeelig gevolg, want de

perk was, hebben genezen, Froriep's *Notizen* Bd. XVIII. S. 303.

Ik zelf heb by tering, even als de Hoogl. Schroeder, van der Kolk, van het gebruik der *Chinine* geenerlei goede werking kunnen befpeuren. Zie zijne *Obfervationes anatomico-pathologici et practici argumenti.* Amft. 1826. Fasc. I. p. 138.

de koorts werd, in weerwil der *Chinine* hectisch, en de lijder stierf vervolgens aan de hare familie eigene *phthysis hereditaria*.

Dit en eenige andere gevallen hebben mij doen zien, dat bij eenen zelf verwijderd ontstekingachtigen toestand, die voornamelijk bij gelijktijdig aanwezige zweeren in de longen voorkomt, en zich door menigvuldige aanvallen van steking in de zijde, met de uitgeworpen wordende etter vermengde bloedstrepen, pijnelijke inademing en hoest te kennen geeft, ook de *S. chin.* steeds nadeelig werkt, en de in den omtrek der zweer plaats hebbende ontsteking vermeerdert.

Daar de kina in kleine giften door sommigen als *prophylacticum* in de *phthisis tuberculosa* wordt aangeprezen, zoo heb ik hier eene paar malen de *S. chin.* tot 4 greinen daags beproefd, dan ik heb derzelver ontwikkeling niet kunnen te keer gaan.

Dan ofschoon ook de kinaloogzouten, die versterkende. voedende, de *organisatie*, de verloren gegane stoffen wedergevende, de behoorlijke spankracht (*tonus*) der verslapte vezels herstellende krachten der kina niet bezitten, zoo vindt men echter gevallen, waarin de *Chinine* als *tonicum* schijnt gehol-

holpen te hebben. Rust verhaalt de navolgende waarnemingen:

1°. Een kind van anderhalf jaar, voorheen gezond, nu en dan, wegens het tanden krijgen, door eenen doorloop aangedaan, werd eensklaps door eene geweldige *diarrhea* en braking aangetast. Er was geen koorts, de tong was zuiver, de eetlust goed, de zwakte zoo groot, dat het naauwelijks op de beenen konde staan. Eene oplossing van *extr. ligni campechensis* in een aromatiek water, klisteren uit melk, verschillende *aromatica* en *saleb*, gingen wel de *diarrhea* te keer, maar het kind bleef zwak. Een weinig *S. chin.* in kaneelwater, deed het weldra herstellen.

2°. Een grijsaard 78 jaren oud, had reeds een half jaar aan braking en loop geleden. Zachte *roborantia* en *antispasmodica* hielpen eerst, doch vervolgens niets, want ofschoon ook de loop en braking ophielden, kwam de eetlust niet terug, en de zwakte bleef over. Hij kreeg viermaal daags 2 greinen *S. chin.* met een weinig kaneel en suiker, waardoor binnen korten tijd de krachten, de vrolijkheid, eetlust en slaap terugkwamen, en de lijder herstelde. Hij stort-

te echter vervolgens, na dat hij met de geneesmiddelen ophieldt, dadelijk weder in.

3° Een man van 70 jaren leed aan *dyspepsia nervosa*, die vruchteloos door allerlei geneesmiddelen te keer gegaan was. Er kwam reeds *febris hectica*, de pols had 85 – 90 slagen en vermeerderde 's avonds, hij was zeer mager, het hoofd en de handen waren steeds vochtig, echter waren er geene verschijnselen aanwezig van eenig ziekelijk aangedaan deel. In dezen staat nam hij alle twee uuren 1–2 greinen *S. chin.* met zoo veel nut, dat reeds na vijf dagen, de menigvuldigheid der pols en het zweet verminderden, ja, na 12 dagen alle verschijnselen schenen verdwenen te zijn (1).

Tegen gebrekkige spijsverteering van aanmerkelijke zwakte en *antonie* der maag afhangende, waar de prikkelbaarheid zeer sterk verminderd was, en waar krachtigwerkende, bittere middelen aangewezen waren,

(1) Rust, *Magazin der gesammte Heilkunde*, B. XXV. S. 123. u. s. w. Ook Bardsley en anderen meenen in *dyspepsia* en zwakte der maag en van het darmkanaal de *S. chin.* met voordeel te hebben gebezigd. *Hospital facts and observations*, l. c. *Med. Chir. Zeit.* 1829, Bd. IV. S. 269. J. H. Kopp, *Denkwurdigkeiten in der ärztlichen Praxis*, Bd. I. S. 162.

ren, heeft de *S. chin.* aan Gunther in twee gevallen niets geholpen en het bragt geenerlei verbetering of verligting aan. *Ticnt*, *chinae compos.*, of het zoogenaamde *Elixir roborans. Whyttii*, schafte spoedig verligting (1). Double heeft reeds de *Chinine* als *roborans* geprezen in de langzame en moeijelijke herstelling na slijmkoortsen als ook in verouderde zwakte der maag bij geweldige *dispepsie* (2).

Om te onderzoeken of de *S. chin.* waarlijk bijzondere eigendommelijke en roborerende krachten bezat, welke men zoude vermoeden uit deszelfs bittere en aromatieke smaak, en uit de vermeerderde eetlust, welke dezelve bij vele zieken scheen voorttebrengen, heb ik dit geneesmiddel bij verschillende menschen, aan zwakke maag en slechte spijsverteering sukkelende, beproefd. In de *reconvalescentie* na *gastrische* en *pituiteuse* koortsen, heb ik hetzelve met nut gebezigd, vooral daar, waar de spiervezels der ingewanden verslapt en de spankracht (*tonus*) derzelve ver-

(1) *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 109. Hufeland's *Journal*, S. 28. Dec. 1825.

(2) *Journal general de Medicine*, 1821. Tom. LXXI. p. 64.

verzwakt was, en waar dus plaatselijke zwakte plaats had; terwijl bij toevallen van algemeene zwakte mij steeds de kina met *amara* beter voldeed. Bij sommige echter aan *dyspepsie* lijdenden, heeft het mij, even als den Groninger Geneesheeren in het algemeen niet voldaan (1). Hoewel het middel dikwijls door mij in genoemde gevallen gebruikt is, heb ik er echter weinig meerdere uitwerking van gezien, dan van alle andere bittere en maagmiddelen. Indien wij op de duurte van dit geneesmiddel acht geven, zal het niet gemakkelijk, ofschoon het zich hier nuttig mogt toonen, andere nu gebruikelijke geneesmiddelen verdringen.

Ook in vloeijingen zijn de kinaloogzouten als roboreerende, zamentrekkende middelen aanbevolen.

Cominotto verhaalt eene baarmoedervloeijing, die reeds 32 dagen lang geduurd had, waarin de *S. chin.* tot 2 greinen met 3 greinen ijzervitriool en 4 greinen kaneel, driemaal daags, en later, 3 greinen *S. chin.* met 6 greinen ijzervitriool zich zeer dienstig betoonde (2). Klokow meent door dit middel

(1) G. Acker Strating, *Diss. citata*, p. 145.

(2) *Repertorio medico-chirurgico di Torino.* Mart. 1823.

del eenen aambeijenvloed beteugeld te hebben, die zoo hevig was, dat dezelve het leven des lijders bedreigde; terwijl *acida mineralia*, *aluin*, *ipecacuanha*, en *opium* te vergeefs gebezigd werden. Na de tweede gift van 4 greinen, verminderde de bloedstorting en hield na de vierde gift reeds op (1).

Dr. Gunther heeft de *S. chin.* beproefd in drie gevallen van *fluor. albus*, uit zwakte der baarmoeder ontstaande, deels als een gevolg van zwakkelijken, hoogst tengeren aanleg, deels door moeijelijke en menigvuldige verlossingen ontstaan, echter over het algemeen met geen het minste gevolg, hoewel hij het langen tijd achtereen bezigde, terwijl naderhand de *Cortex Brasiliensis* uit- en inwendig toegediend, de genezing bewerkstelligde (2) Wittmann heeft ook somwijlen de *Chinine* in sommige chronische ziekten, die uit algemeene zwakte en *atonie* des ligchaams, na geweldige bloedstor-

(1) Hufeland's, *Journal der pr. Heilk.* S. 119. Juni 1824. Rust, *Magazin der gesammte Heilk.* B. XVI. S. 118. B. XVIII. Heft. 1. S. 116.

(2) Hufeland's, *Journal* 1825. S. 21. Dec. *Holl. Maats.* t. a. pl. p. 103—108.

stortingen ontstonden, gegeven, doch hij heeft deszelfs gebruik spoedig ter zijde gesteld, dewijl hij bevond, dat de kina als een uitmuntend roboreerend geneesmiddel hier veel beter en werkzamer was (1). J. R. van Maanen verhaalt twee gevallen van *fluxus uterinus* en *fluor albus*, van welke de eerste door de *Chinine* genezen, de anderen niet genezen werd. — Bij de gevallen van zwakkelijken toestand, welke hij aanhaalt en waarin hij de *Chinine* ter versterking der gezonkene levenskracht bezigde, besluit hij uit eigene waarnemingen, en uit die zijns vaders, dat als eigenlijk zamentrekkend roboreerend middel aan den bast zelven verre de voorkeur toekomt, en dat daarentegen de geschikte vorm en de geringere *dosis* de *Chinine* tot een onschatbaar middel maaken, in gevallen, waar de bast, ten deele wegens zijne massa en zwaarte, ten deele wegens zwakte des lijders, niet verteerd wordt (2). In een geval van *fluor albus* heeft Dr. Huber het tot 5 greinen daags gegeven en daarvan verligting gezien. Strating betuigt het steeds zonder blijkbaar gevolg gebezigd te

(1) *Holl. Maatf.* t. a. pl. bl. 30.
(2) *Diss. cit.* p. 70. Kopp, t. a. pl.

te hebben (1). Eenige malen heb ik bij *fluor albus*, wanneer dezelve uit *atonie* en zwakte ontstond, bij *chlorosis* met zwakte, bij het niet verschijnen der *menses*, wanneer groote gevoeligheid der zenuwen met eene algemeene zwakke organisatie verbonden was, bij slijm-*haemorrhoides* met algemeene cachectischen toestand verbonden, na vooraf zoo veel mogelijk de gelegenheids-oorzaken weggenomen te hebben, de *S. chin.*, (in twee gevallen van *fluor albus*, zelfs tot 10 greinen daags) zonder daarvan eenige beterschap te hebben gezien, gebezigd. Bij eene phlegmatische vrouw van 30 jaren scheen de *fluor albus* eenigen tijd te verminderen, dan de beterschap was van korten duur, en ik heb mij altijd veel beter bij een *infusum* van kina, en wanneer zulks verdragen werd bij het kinapoeder met kaneel, bevonden. Ook heeft mij de staalwijn, (b. v. *pulv. cort. peruv.*, *pulv. rad gentian rubrae*, *pulv. cort. aur. a. Unc. β*, *pulv. cort. cinamomi dr.* II. *inf. cum vino albo* ℔ II *stenin digestione per* 24 *hor. cola*, twee of driemaal daags een klein glaasje,) die vooral spoedig door de spijsver-

(1) *Diss. cit.* p. 192.

verteerings-werktuigen verdragen wordt, dikwijlks uitmuntende diensten bewezen.

Ik houd mij uit ondervinding volkomen overtuigd, dat de *Chinine* geenzins den naam van *stiptisch* geneesmiddel verdient, en dat de kina in deze gevallen veel meer vermag, en wel wegens zelfstandigheden, welke in de loogzoutige kinabereidingen ontbreken.

Als voorbehoedmiddel tegen de *variolae*, *rubeolae* en *scarlatina*, word de *S. chin.* door Hunolt aanbevolen. Hij betuigt, dat menschen, ofschoon onder de lijders door deze ziekten aangedaan, verkeerende, vrij van dezelve gebleven zijn, ja zelfs, dat de reeds ontstane koorts, onder deszelfs gebruik gestuit en in vier of vijf dagen verdwenen is; terwijl de uitslag zelve niet te voorschijn kwam (1).

In de mazelen epidemie van 1829, heb ook ik eenige malen beproefd, of ik door het gebruik van 2-4 greinen *S. chin.* daags, voor dezelve zou kunnen behoeden, dan ikbe-

speur-

(1) Geiger's *Magazin*, S. 262. Marz 1827. J. H. Dierbach, *Die neuesten Entdekkungen in der Materies Medica*, 1 Abth. S. 159. Heidelb. und Leipz. 1828. Ook Bardsley wil in boosaardige pokken de *Chinine* heilzaam hebben bevonden. *Hospital facts and observations*, p. 186.

speurde nogtans, dat allen, in weerwil van het gebruik van dit middel even hevig als anderen werden aangetast, dat de uitslag en koorts reeds aanwezig zijnde, dezelve op de koorts niets vermogt, en dat in de naziekten en reconvalescentie, om de somwijlen terugblijvende groote zwakte en het gevaar van uittering voor te komen, niet de *S. chin.*, maar wel de kina dienstig was.

Uit de specifieke kracht der *S. chin.* tegen den intermitteerenden *typus*, heeft men, tot deszelfs nuttigheid in zenuwachtige ziekten, welke dikwijls een intermitteerend of *periodiek* karakter hebben, besloten, en sommigen hebben dezelve met nut gebruikt. Reeds voorlang was de kracht der kina in vele zoodanige ziekte bekend.

Houzelot verhaalt eene geschiedenis eener zeer bezwarende intermitteerende hoofdpijn, die alle 8 dagen een geregeld *acces* maakte, een jaar lang alle geneesmiddelen weerstaan had, en door de *S. chin.* genezen werd (1). Dr. Spiritus getuigt ook eene *prosopalgia periodica* genezen te hebben, door alle ¼ uur voor het *acces*, 3 greinen *S. chin.* te geven;

(1) *Journal general de Medecine*, 1822. Tom. 79. p. 119.

ven (1); als ook Dr. Petroz in den tijd van vier dagen, hoewel de kwaal reeds gedurende twee jaren geduurd had (2); waarmede overeenkomt het gene Schenk over de uitmuntende kracht der kina, voornamelijk wanneer dezelve met *opium* verbonden wordt, gemeen gemaakt heeft over de *Prosopalgia Fothergilli* (3). Ook Elliotson, Heyfelder, Dupré, Neumann, Piedagnel, Ribes en anderen genazen door dit middel de periodieke *Fothergilsche* aangezigtspijn, remitterende en intermitterende heupjicht, hevige hoofdpijnen, een buitengewoon pijnlijk lijden der bovenoogkuilsche zenuw en andere pijnelijke zenuwkwalen (4); Magendie, eene zenuwachtige, hevi-

(1) Rust, *Magazin*, Bd. XVII. p. 186.

(2) *Med. Chir. Zeitung.* 1823. B. III. S. 63. Ook Aldaar, B. II. S. 135. vindt men een geval van dagelijks op een bepaald uur terugkeerende, door de *S. chin.* genezene hevige hoofdpijn.

(3) Hufeland's, *Journal*, S. 40—47. Maiz 1826.

(4) *Samml. auserl. Abhandl. z. Gebr. f. pr. Aerzte*, B. XXXI. St. 3. S. 473. Wittmann, in de *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 42. Magendie, *Journal de Physiologie experim.* Tom. II. p. 99. 194.

vige, onwillekeurige beweging der spieren, bij een lijder, bij wien veelerlei middelen te vergeefs beproefd waren geworden (1).

Dr. Schneider behandelde een negenjarig, aan *St. Vitus* dans lijdend meisje, met het gelukkigst gevolg door het gebruik van een aftreksel van Unc. VI *valerian.* met 2 greinen *S. chin.*, waarbij hij allengs tot op vier greinen steeg, waarvan de lijderes alle twee uren eene kleine lepel vol nam. — In een ander geval echter vond hij bij hetzelve geen baat, terwijl ook andere middelen niets hielpen (2), Prof. van der Kolk genas daarmede eene tijpische *St. Vitus* dans, die, hoewel oorspronkelijk door onderdrukte *tinea* ontstaan, echter na het wederverschij-

nen

194. Avril. et Aout. 1822. Neumann, in Hufeland's *Journal.* Bd. LVIII. H. 5. S. 107. — *Bulletin de la societé d'emulation.* Paris, Oct. 1822. Graefe und von Walther's, *Journal fur Chirurgie und Augenheilkunde*, B. IV. Heft. 4. Berlin, 1823. Gerson und Julius, *Magazin*, B. V. S. 269. Ribes, in Froriep's *Notizen*, B. IV. n°. 7. p. 112. *Journal universel des sciences medicales*, p. 405. Sept. 1822.

(1) *Journal de Physiologie*, l. c. p. 25.

(2) Nasse, *Zeitschrift für die Anthropologie.* Heft. 2. S. 406. 1824.

nen derzelve nog aanhield (1). **Gunther** zag van dit middel met *nervina* verbonden, bij een aan de *St. vitus* dans lijdend kind, en bij eene aan de *eclampsie* lijdende lijderes, gelijk ook bij eenen, door aangezigtspijn gekwelden man, eene voortreffelijke uitwerking. — Bij de zenuw-toevallen van een meisje van 13-14 jaren, welke zich elken avond vertoonden, en waar de ophanden zijnde maandstonden als de verwijderde oorzaak van hare zenuw-toevallen moesten beschouwd worden, werd de kwaal door de *S. chin.* eerder erger dan beter; bij zenuwberoerte echter scheen dezelve niet zonder werking te zijn. N. N. beproefde de *S. chin.* in het onvermogen om het water op te houden, veroorzaakt door verlamming van den hals der pisblaas (*enuresis paralytica*), zonder eenig gevolg (2).

Ook

(1) J. R. van Maanen, *Diss. cit.* p. 48. Ook Bardsleij wil met de *S. chin.*, eenige gevallen van *Chorea* en andere zenuw-aandoeningen hebben genezen; en dezelve ook bij verzweeringen der *Cornea*, die bij de *ophthalmia purulenta* der kinderen plaats hebben, met voordeel hebben aangewend.

(2) Hufeland's, *Journal*, S. 19, 20. Dec. 1825. *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 101. 110—113.

Ook anderen hebben in dergelijke ziekten dit geneesmiddel vruchteloos beproefd. Te *Berlijn* werd zij in het *polyclinisch instituut*, tegen vallende ziekte meermalen te vergeefs aangewend (1), en Marianini te *Turin*, die zulke heerlijke uitwerkselen van de *S. chin.* zag in de *febris intermittens perniciosa*, gebruikte het zonder vrucht bij twee zieken, die aan *periodieke neuralgiën* leden, en wil het zelfs schadelijk bevonden hebben (2). Ook Wittmann en Strating hebben er geen gevolg van gezien (3). Ik zelf heb het meermalen zonder

(1) Hufeland's, *Journal*, S. 39. u. 40. Dec. 1823.

(2) Omodei, *Annali universali di medicina*, Vol. XXIV. Oct. 1822. *Algemeine med. Annalen*, S. 85. Jan. 1823.

(3) *Holl. Maatsch.* bl. 30. Strating, *Diss. cit.* p. 188. Fallot beschrijft in het *Journal complementaire.* Sept. 1829. overgenomen in Froriep's *Notizen u. s. w.* Bd. XXVI. S. 94. eene *conjunctivis intermittens*, die door giften van 2 greinen *S. chinini* alle uur gegeven, werd genezen, en Dr. Dürr deelt in de *Verhandlungen der vereinigten ärztlichen Gesellschaften der Schweitz* Jahrg. 1828 und 1829. II. Abth. n°. 5. twee gevallen van door de *Chinine* genezene *tussis convulsiva* mede,

der gewenscht gevolg gebruikt, ten zij de zenuwachtige of *convulsive* aandoeningen innig met eene *intermitteerende* koorts verbonden waren, (zoo als in 1826-27. dikwijls het geval was). Indien de *accessen* eenen bepaalden en duidelijk waartenemen *typus intermittens* houden, korte tusschenpoozen hebben, en tot de zoogenaamde *febres intermittentes larvatae* behooren, is het een uitmuntend geneesmiddel; en hoe zuiverder zich de tusschenpoozen, tusschen de onderscheidene aanvallen der ziekte, te kennen geven, des te eerder zal de aanwending van dit geneesmiddel te pas komen.

Eene ongehuwde, overigens gezonde 26 jarige dame, leed sedert $1\frac{1}{2}$ jaar aan, om de 2, 3 dagen terugkomende, *hysterische* toevallen; daar er in de aanvallen duidelijk iets

pe-

de, in welke echter een zeer duidelijk periodiek beloop was waar te nemen. — Ik zelf heb de *Chinine* in dergelijke gevallen, en in de geheerscht hebbende kinkhoest eenige malen, doch steeds vruchteloos gebezigd. Alleen in het *stadium reconvalescentiae*, scheen de *Chinine* eenig nut aan te brengen.

periodieks te bespeuren was, gaf ik 2 weken lang alle 2 uren eerst één, naderhand $1\frac{1}{2}$ greinen *S. chin.* met $\frac{1}{4}$ grein Extr. *hyoscyami*, dan zonder eenigen invloed op de aanvallen. Door aanhoudend gebruik der *gummata ferulacea* is zij geheel hersteld.

In de alhier, na de mazelenepidemie van 1829 heerschende kinkhoest, heb ik eenige malen, wanneer er geene ontstekingachtige toestand of gastrische verschijnselen aanwezig waren, de *S. chin.* beproefd. Eenige Engelsche Artsen, (Whyt, Butter, Letsom,) houden in deze ziekte de kina voor specifiek; zij werden hiertoe misschien door de, somwijlen eenigermate eene *tertiana* gelijkende intermitterende *typus* der kinkhoest verleid. De *S. chin.* heeft mij echter geenerlei uitwerkselen getoond, en vermogt niets tegen het wezen der kinkhoest, den krampachtigen toestand, en zij nam, even min als de kina dit vermag, geenzins het *convulsief* karakter der ziekte weg. — Wanneer echter de ziekte meer chronisch, de aanvallen zeldzamer en niet meer zoo krampachtig waren, met overvloedige *expectoratie* eindigende, en er eene algemeene zwaktetoestand van het *irritabile* stelsel aanwe-

 zig

zig was, heb ik van een *infusum frigidum C. Per.* met *antispasmodica* zeer gunstige gevolgen gezien, terwijl de *S. chin.* bijna of geheel niets vermogt. — Dan, ofschoon ook volgens mijne ondervinding dit middel in het algemeen in krampziekten minder te pas komt, zoo maken echter de zoodanige *typische*, regelmatig op bepaalde dagen en uren aankomende zenuwziekten, (b. v. de *epilepsien* zoo als dezelve nu en dan in 1826-27 voorkwamen,) die geheel en al met de *febres larvatae* overeenkomen, hare aanvallen in bepaalde korte tijdperken herhalen en in dezelve verloopen, eene uitzondering, waartoe misschien ook het grootste gedeelte der bovengenoemde gunstige gevallen geene verwerpelijke bijdragen leveren; weshalve ook Richter, die eenige dezer gevallen vermeldt, van gevoelen is, dat de meeste dezer gevallen niets anders dan vermomde koortsen geweest zijn (1). Ook in die ongesteldheden, die het

(1) *Specielle Therapie*, Th, X. S. 289. Dat ook de kina in zulke gevallen geheel specifiek is, zie men bij Medicus, *Geschichte periodischer Krankheiten*. S. 276. Carsl. 1754. Cullen, *Anfangs-*

het gevolg der tusschenpoozende koorts zijn; die zich door zwelling en opgezetheid van het gansche ligchaam, uitputting, gebrek aan eetlust, bij zeer verzwakte krachten van de werktuigen der spijsverteering, bleekheid der huid, matte blik der oogen, opzwelling der ingewanden, vooral der lever en milt enz. openbaren, bij *Cachexiën* is de *Chinine* aangeprezen. Wittmann, ofschoon hij in de *Cachexiën* dit middel niet beproefd heeft, houdt echter in deze gevallen de kinaloogzouten voor even werkzaam als de kina zelve (1).

Van Maanen deelt een door Prof. van der Kolk waargenomen belangrijk geval mede, waar deze laatste, eene meermalen terugkeerende *hydrops ascites* en *anasarca*, bij eene 50 jarige vrouw, met opzwelling der lever en pijn in het regter *hypochondrium* verbonden, waarbij zich ook *febris tertiana* voegde,

fangsgrunde, Bd. III. S. 145. Werlhoff, *de febribus*, p. 62. J. Frank, in *Med. Chir. Zeitung.* Th. II. S. 427. 1792. Lõbenstein – Lõbel, *Wesen und Heilung der Epilepsie*, S. 309. Leipz. 1818.

(1) *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 30.

de, door zwavelzure *Chinine* met *hydragogis*, voornamelijk *Oxymel colchici* verbonden, volledig genas, zoo dat de zieke, na een oponthoud van 10 weken, gezond het hospitaal verliet (1).

Magendie heeft de *S. chin.* met gewenscht gevolg tot 2-4 greinen daags aan een *scrophuleus* vierjarig kind gegeven. Ook Gunther, Double en Callou vonden het niet zonder gevolg in diezelfde ziekte (2).

In

(1) *Diss. med. pract. de Sulph. Chinini*, p. 56, 57.

(2) *Formulaire pour la preparation et l'emploi de plusieurs nouveaux medicamens*, p. 90. *Journal de Pharmacie*, p. 158. Mars 1821. Hufeland's, *Journal*, S. 138. Jan. 1824, 1825. Dec. S. 32. *Holl. Maatsch.* t. a. bl. 113 en *Med. Chir. Zeitung*. S. 44. Band III. 1823. *Revue Medicale*, p. 221. Mars 1821. Bekend is het, dat de kina bij *scrophulae* en verharding der klieren somwijlen de beste werking doet als oplossend en verdeelend middel. Meer nog doet zij dit, volgens den Medicinaalraad Dr. von Hirsch te *Bayreuth*, in den vorm van *Chinine*, als zijnde een *alcaloïde*, dat alle adstringeerende kracht mist. Hij tracht dit door vele waarnemingen te bevestigen en verzekert, geen middel te kennen. dat de eetlust zoo zeer bevorderd als de *Chinine*. Zie *Die Kraft des Chinins zur Auflösung lympathischer und andern*

Ob-

In de, in de laatste jaren menigvuldig voorkomende waterzuchten, heb ik dikwijls de *S. chin.* afgewisseld met waterafdrijvende middelen gegeven, dan daar deze toen veelal uit *atonie* en algemeene verzwakkende oorzaken ontstonden en hier vooral *tonica roborantia*, afgewisseld of verbonden met waterafdrijvende middelen, te pas kwamen, heb ik mij steeds veel beter bij de kina bevonden, als welke veel beter de *organisatie*, die mate van vastheid, kracht en zamenhang teruggaf, welke vereischt wordt, op dat de enkelde organen en voornamelijk het *systhema vasorum lymphaticorum* hunne verriggen behoorlijk volvoeren kunnen. Voornalijk kwam ook de kina te pas, wanneer door gepaste middelen het water vooraf verdreven was; zij bewerkte alsdan de *radicale* genezing, verhinderde eene nieuwe verzameling van water, zij moest echter veelal met aromatische bittere middelen verbonden worden. Ook bij de *Scrophulae* werkte de kina als versterkend adstringerend middel veel beter tegen de grondoorzaak derzel-

Obstructionen in Hufeland's *Journal* S. 77—86. Dec. 1830.

zelver, namelijk tegen de *atrophie* en zwakte van het *systhema lymphaticum* dan zulks de *S. chin.* vermogt, vooral indien men dezelve door *antispasmodica* en *resolvensia* vooraf had doen gaan of naar omstandigheden met vlugtig prikkelende aromatische middelen, *antispasmodica*, *narcotica*, (valerian, *assa foetida*, *extr. hyoscyami* rhabarber, *murias barytae*, enz. verbonden had. Onontbeerlijk was mij de kina steeds bij aanmerkelijke vermagering, *febris hectica*, sterke etteringen door *scrophuleuse* gezwellen, *cachectische* en *scorbutieke* gesteldheid. — In een geval van *Ulcus noma*, heb ik de *S. chin.* inwendig en uitwendig in een gorgeldrank gegeven, het hielp niets; terwijl een *dec. cort. peruv.* met *acidum muriaticum* de lijderes eindelijk herstelde. — Bij een bejaard, *atonisch*, zwakken lijder, heb ik gedurende de voorboden der jichtaanval, een paar malen getracht door de *S. chin.* den aanval voortekomen, dan dit is mij niet gelukt (1).

Af-

(1) Dr. W. Harry te *Dublin*, die de *Chinine* menigvuldige malen in de aldaar heerschende tusschenpoozende koortsen heeft aangewend, meent uit vele waar-

Afgehandeld hebbende al het geen de ondervinding tot dus verre van de aanwending der kinaloogzouten voor de geneeskunde heeft geleerd, zal het ons gemakkelijk zijn, uit de ervaring van anderen, en vooral ook uit eigene ondervinding te bepalen, in welke gevallen deze de voorkeur boven de kina verdienen, en in welke het gewone gebruik der kina door dezelve niet zal kunnen vervangen worden.

waarnemingen te kunnen befluiten, dat de *Chinine* de kracht heeft, om de werking van het kwikzilver te befpoedigen. Hij verzekert vele gevallen van dien aard gezien te hebben, en van de juistheid der waarneming overtuigd te zijn, dat namelijk zeer kleine giften kwik, fpoedig eene fpeekfelvloed bewerken, wanneer de lijder gelijktijdig *Chinine* gebruikt. *The Edinburgh medical and furgical Journal*, Vol. XXXII. p. 337. no. CI. Oct. 1829. *Med. Chir. Zeitung*, S. 61. Jan. 1830. Behrend's und Moldenhaver's, *Neueste med. chir. Journalistik des Ausländes*, S. 332. März 1830. — Ik heb mij van de waarheid hiervan nog niet kunnen overtuigen.

TWEEDE GEDEELTE.

Bij aldien iemand de *Chinine*, een zoo eenvoudig beginsel, met de kina, een meer zamengesteld ligchaam, vergelijkt, zou hij in den eersten opslag tegen deszelfs gebruik kunnen aanvoeren, dat dezelve misschien, even als andere loogzoutige bereidingen, als de *emetine*, *strychnine* enz., wegens hare al te groote werkzaamheid, al te hevig op ons *organisme* zou werken, of aan den anderen kant van de overige bestanddeelen, met welke het in den staat van de kina innig verbonden is beroofd, niet zoodanige en zoo groote krachten heeft, als aan het geheele geneesmiddel eigen zijn. Doch uit het tot dus verre verhandelde en uit de door Elliotson, Magendie, Wittmann, en anderen, genomene *Physiologische Proeven* (1), blijkt genoegzaam, dat derzelver ge-

(1) Magendie, *Formulaire*, p. 84. Elliotson, t. a. pl. p. 462. Wittmann, t. a. pl. bl. 12. Strating, *Diss. cit.* p. 132.

gebruik vrij is van alle vrees voor gevaar, maar ook dat dit beginsel met betrekking tot deszelfs koortsverdrijvende kracht geheel en al dit beginsel bevat; als zijnde de kina van deszelfs loogzoutige bestanddeelen gescheiden, als koortsverdrijvend middel geheel onwerkzaam (1), en moetende dus de eigenschap van iedere kinabast, om de koorts te heelen, alleen naar de *quantitative* verhouding aan *Cinchonine* of *Chinine* worden afgemeten (2). Even als de *Ipecacuan-*
ha

(1) Wittmann liet twee zieken aan tusſchenpoozende koorts lijdende, 8 dagen lang, de van zijne *Chinine* berooſde kinabast gebruiken; met dat gevolg, dat de lijders de koorts behielden, en aan bezwaar in de maag, met verſtopping en opgezetheid van het onderlijf leden, en vervolgens na zachte en buikzuiverende middelen door de *Chinine* zelve genezen werden. bl. 10, 46. Elliotson, A. F. Chomel en anderen hebben hetzelfde ondervonden. *Nouveau Journal de Medicine*, *Chirurgie et Pharmacie*, Nov. 1821 *Journal general de Medicine*, Juin 1822. Horn, u. s. w. *Archiv fur med. Erfahrung*, Marz, April 1821. Zoodanige kinabast geeft zich door het uitwendig aanzien, minder ſpecifieke zwaarte en ſmakeloosheid als zaagſel, te kennen.

(2) Dat de loogzouten in de verſchillende kina-
ſoor-

alleen door de *emetine* braking, de opium alleen door de *morphine* narcotische eigenschappen voortbrengt, even zoo grondt zich de eigendommelijke werking der kina als koortsverdrijvend middel op deszelfs eigene geconcentreerde basische bestanddeelen, de kinaloogzouten; terwijl de kina in deszelfs geheel de *roborerende* krachten bezit, en daardoor vooral te pas komt, daar, waar men de *irritabile* vezels wil versterken, de verzwakte krachten wil opbeuren of in het algemeen de ligchaamszwakte wil te keer gaan; in welke gevallen de kina boven de *chinine* en alle andere middelen de voorkeur verdient. De *chinine* echter verdient den voorrang in de volgende gevallen:

I. Dewijl in de verschillende soorten van kina de hoeveelheid der kinaloogzouten zeer

ver-

ſoorten in verſchillende hoeveelheid aanwezig zijn, en de wijze, hoe men dat verſchil kan bepalen, vindt men behandeld bij Michaëlis in Hufeland's *Journal*, S. 112. April 1824. en Fechner's *Repertorium der organiſchen Chemie*, I. Bd. II. Abth. S. 450. Leipz. 1826. en B. Meilink's *Bibliotheek*, IV. Deel, 2 St. bl. 73. en volgg. VIII. Deel, 2 St. bl. 113 en volgg.

verschillende is en de *chinine* in hare *chemische* zuiverheid eene zeer bestemde, juist te bepalen kracht bezit, kan men, wanneer men de *S. chin.* geeft, veel naauwkeuriger deszelfs werkzaamheid bepalen, dan wanneer men de kina zelve bezigt.

II. Het verschaft ons een geneesmiddel, hetwelk wegens deszelfs vorm en aard, op meer verschillende en gemakkelijke wijze kan toegediend worden, dan de kina, daar deze slechts in poeder of in een slikpot, het geen somwijlen zeer lastig is, kan gebezigd worden, terwijl de *chinine* in allerlei vorm en bijna met ieder *vehiculum* kan gegeven worden.

III. In alledaagsche koortsen met zeer korte tusschenpoozen, slaagt men gemeenlijk beter, en kan men in het meerendeel der koortsen veel meer uitrigten met het gebruik der *chinine*, dan met alle overige bereidingen en met de kina zelve, welke dikwijls niet verdragen worden, drukking in de maag veroorzaken, onverteerd weder ontlast of uitgebraakt worden. Onder deze omstandigheden is het van gewigt eenen vorm uittevinden, welke het eigenlijk werkzaam bestanddeel der kina, zoo zuiver als mogelijk

lijk bevat, en derhalve in kleine hoeveelheden gegeven, de grootere giften van het poeder vergoedt, zonder de maag te bezwaren. De kinaloogzouten nu vereenigen al de voordeelen, welk men verlangt. Zij verschaffen in kleine giften groote hulp, zijn zeker en gepast voor de koorts, breeken de ziekte spoedig, en worden steeds goed verdragen en verteerd. Er zijn alledaagsche koortsen, die wegens den korten duur der tusschenpoozen, zelfs bij het gebruik van de beste kina, niet genezen kunnen, dewijl men den zieken in den korten tusschentijd niet de vereischte hoeveelheid van den bast kan doen gebruiken. De koortsen van deze soort zijn gewoonlijk de zoodanige, welke men dubbelde anderendaagsche (*tertianae duplicatae*) noemt. Vooral ook komt de *S. chin.* te pas, in dien vorm van alledaagsche koorts, die somwijlen na andere voorafgegane ziekten, met eene geringe koude tegen den avond komt, en veel gelijkenis heeft met eene *febris lenta.*

IV. De hardnekkige derdendaagsche koortsen, welke dikwijls voor het gebruik van de kina niet willen stuiten, worden gemeenlijk door de *S. chin.* gemakkelijk weggenomen.

men. Daar deze koortsen dikwijls veele maanden en zelfs jaren lang duren, en bijzonder in het koude jaargetijde moeijelijk door de kinabast bedwongen worden, verdient de *S. chin.*, uit hoofde van hare geconcentreerde kracht in zoodanige omstandigheden den volstrekten voorrang boven de andere bereidingen.

Elliotson en anderen, brengen gevallen bij, waarin de zwavelzure *chinine* ook dan nog steeds werkzaam was, na dat reeds de kinabast en het *arsenicum*, te vergeefs waren aangewend. A. Roy en anderen genazen tusschenpoozende koortsen bij zwangere vrouwen, die de kina niet konden verdragen, door de *S. chin.*, zonder eenig bezwaar daarvan te bespeuren.

Alleen bij zeer goeden en beproefden kinabast, bij de bereidwilligheid van den patient dien in te nemen, bij ligte, niet verouderde koortsen, en bij goede krachten van de werktuigen der spijsverteering, kan in gewone gevallen van tusschenpoozende koorts, aan den Geneesheer de keus tusschen het een of ander van beide specifieke koortsverdrijvende middelen onverschillig zijn.

V.

V. Het is een ieder bekend, hoe moeijelijk het poeder van kina door kinderen ingenomen en verteerd wordt, bezwaar, krampen, buikloop of verstopping veroorzaakt. Zij hebben er tegenzin in. Men neemt zijne toevlugt tot het afkooksel of extract, maar de koorts wil niet wijken. Eenige greinen *S. chin.* echter, als zijnde een aangenaam zuiver bitter middel, en daarom niet zoo walgend als de kinabast zelf, (het geen van deszelfs overige bestanddeelen met name het *tannin* ontstaat) nemen zij gemeenlijk gemakkelijk in, dewijl dit niet de aan de kina eigenaardige bijuitwerkingen heeft, noch braking, noch misselijkheid, noch kolijk, opgeblazenheid, winden, buikloop, gevoel van zwaarte in den hartkuil, *congestien*, enz. veroorzaakt, en de koorts binnen korten tijd geneest; en wij stemmen Gunther, Oppert en anderen volkomen toe, dat hierin eene van derzelver uitstekendste voordeelen boven de kina, bijzonder als men deze in zelfstandigheid geven wil en moet, gelegen is (1); zelfs wanneer men de spoedige en

(1) Oppert in Hufeland's *Journal*, 1824. H. 1. 82. Gunther, Ibid. S. 141. Dec. 1825. Zie

en bijna onfeilbare uitwerking dezer grondstof in alle tusschenpoozende koortsen niet wil in aanmerking nemen, waardoor zij zich het meest boven de kina zelve onderscheidt.

VI. In het algemeen zijn de zieken minder afkeerig van de *S. chin*, en verzetten zij zich minder tegen deszelfs gebruik, dan dit bij de kina plaats heeft; ook ondervinden zij daarvan niet die onaangename gewaarwordingen en bezwaren, welke niet zeldzaam door de kina veroorzaakt worden. Sommige lijders hebben zulk eenen afkeer van de kina, dat zij reeds bij het enkele hooren van deszelfs naam, walging en neiging tot braken bespeuren. — Daarenboven valt

Zie vooral ook over het nut der *chinine* in de kinderpraktijk C. F. Tourtual's *Practische Beyträge zur Therapie der Kinderkrankheiten.* Munster, 1829. n°. 12. Dat men de bitterheid der *chinine* niet door suiker, maar wel door het bijvoegen van eenig aromatiek poeder kan temperen, beweert Schweinsberg, in Geiger's *Magazin für die Pharmacie*, Oct. 1829. Froriep's *Notizen*, Bd. XXVIII. n°. 7. en Moll en Eldik's *Praktisch tijdschrift* enz. 1831. Jaarg. X. St. 1. bl. 92.

valt de kina aan veele zwakke magen door de houtvezelen, die met hare werkzame bestanddeelen zijn verbonden, zeer zwaar. Deszelfs gebruik kan daarom in veele gevallen niet eens worden voortgezet, het geen bij de *chinine* nooit pleeg te geschieden. Het afkooksel en extract zijn, wel is waar, gemakkelijker te gebruiken, maar ook veel onwerkzamer tegen de koorts.

De *S. chin.* daarentegen kan men bij zwakke verteerings-werktuigen en geringe krachten steeds met genoegzame veiligheid aanwenden. De verschijnselen immers, welke wij na het gebruik der *S. chin.* hebben zien ontstaan, zijn niet van dien aard, dat dezelve aanmerkelijke zwarigheden kunnen veroorzaken. Bretanneau, die de *S. chin.* steeds tot 12 greinen *pro dosi* gaf, verzekert nimmer drukking in de maag en braking daardoor te hebben waargenomen. Zij, die zwakke spijsverteering-werktuigen hadden, zelfs prikkelbare vrouwen en *hypochondristen* klaagden nooit over eenig bezwaar na het gebruik der *S. chin.* „ Het is," zegt Wittmann, „ een Goddelijk middel, hetwelk de Voor-„ zienigheid aan de beschaafde en maag-

„ zwak-

„ zwakke menschheid ter regter tijd geschon-
„ ken heeft (1).”

VII. Dewijl dit een middel in eenen geconcentreerden staat is en slechts in eene geringe veelhoeheid behoeft gegeven te worden, komt hetzelve voornamelijk in de kwaadaardige koortsen te pas, waarin het gemakkelijker toegediend kan worden en schielijker werkt, dan de kina; dewijl men dan de houtachtige, harstachtige en zamentrekkende deelen niet heeft, die dikwijls moeijelijk te verteeren, in sommige gevallen of schadelijk of ten minste onnoodig zijn. — Hoewel de kina zelve voor een uitmuntend specifiek geneesmiddel in deze en dergelijke koortsen moet gehouden worden, zoo begrijpt men ligtelijk, dat dezelve, eensdeels door haar groot *volumen*, (want zelfs dan, wanneer zij van de beste soort is, moet dezelve, zal zij helpen, meermalen tot verscheidene oncen toe worden gebruikt), anderdeels door hare bestanddeelen zelve, de maag en ingewanden niet weinig moet bezwaren, die somtijds tevens met *sordes* bezwaard en zeer verzwakt zijnde, maken, dat de kina niet al-

(1) T. a. pl. bl. 54.

alleen groote bezwaren, drukking, braking, loop, enz. verwekt, maar ook zeer moeijelijk kan verteerd worden, hare behoorlijke werking niet kan doen, en dus krachteloos en zelfs schadelijk is. Hierom is het niet te verwonderen, dat door het gebruik der kina de koorts aangezet wordt, zoo dat niet zelden eene *febris intermittens* in eene *remittens* overgaat, braking, loop, enz. ontstaan en dezelve werkeloos blijft. „ *Or*," zegt Bailly (1), „ *lorsque l'estomac est déjà si*
„ *souvent troublé dans ses fonctions, comment veut-on, qu'il ait la force de digèrer une ou deux onces de poudre de bois pour en extraire la partie amère qui l'absorbera ensuite? Tel est pourtant le travail qu'il est obligé de faire. Aussi arrive-t-il souvent qu'il est vomi, et alors on a fatigué le malade sans aucun resultat avantageux. Combien de fois, dans la grande salle de l'hôpital du Saint-Esprit, n'ai-je pas vu les draps ou le plancher couverts de quinquina re-*

„ *je-*

(1) *Traité anatomico-pathologique des fièvres intermittentes simples et pernicieuses.* Paris, 1825. p. 407.

„ *jeté. Sur cent lits il eût été difficile d'en*
„ *trouver dix dont les draps n'en eussent*
„ *pas été plus ou moins salis. Comment*
„ *l'estomac ne rejetterait-il pas une dose*
„ *aussi considérable de bois amer et nau-*
„ *séeux, lui qui, à l'époque ou règnent*
„ *les fièvres intermittentes, appelle si avi-*
„ *dement les boissons fraiches et acidules.*
„ *Le bois de quinquina, outre la partie*
„ *ligneuse, contient des parties résineu-*
„ *ses, extractives, qui, sans effet contre*
„ *la fièvre, ne peuvent qu'ajouter de nou-*
„ *velles matières irritantes qui nuiront*
„ *aux bons effets qu'on doit espérer de la*
„ *quinquina que l'estomac extrait de ce vé-*
„ *getal.*"

Hoedanig zoude het in de ziekte van 1826 met ons gesteld geweest zijn, indien onze lijders, die aan *febres perniciosae*, *apoplecticae*, *soporosae*, *syncopticae*, *cholericae*, *dysentericae*, *convulsivae*, enz. geheel bewusteloos lagen, in dien toestand 1, 2, 3 oncen kina hadden moeten inslikken; bij koortsen, waar elke nieuwe aanval het oogenschijnlijk gevaar dreigt, en alles daarop aankomt, om den *paroxysmus* zoo spoedig mogelijk te onderdrukken, en waar de ziek-

 te

te zwak is, om het poeder van den bast te kunnen gebruiken; hoedanig zoude het geweest zijn, indien in deze boosaardige koortsen, waar slechts eene *intermissie* van 2, 3 uren aanwezig was, men eene zoo groote hoeveelheid kina, die gemeenlijk aanstonds weder door braking werdt uitgeworpen, had moeten toedienen?

Alleen de *S. chin.* in groote giften in de tusschentijden toegediend, werkt hier zeker; en in dit opzigt alleen is reeds de uitvinding der *chinine* met regt eene belangrijke aanwinst voor de geneeskunde. Door dezelve zijn in 1826 velen van den dood bevrijd geworden, en kwamen er vele gevallen voor, waarin dit middel alleen hulp konde aanbrengen.

VIII. Bij intermitteerende aandoeningen van het hoofd, de borst of den buik, bij onderscheidene pijnlijke, met intermitterende koorts verwante periodieke ongesteldheden of zogenaamde vermomde koortsen (*febres larvatae*), b. v. hoofdpijnen, aangezigtspijnen, *pleuritides*, *colicae*, *eschias*, zoo als dezelve vooral in de Epidemie van 1826-27 menigvuldig voorkwamen, en waarin de *S. chin.* het eenigst onfeilbaar middel was. — Ofschoon ook in

de-

deze gevallen een goede kinabast bij behoorlijke spijsverterings-krachten zeer nuttig en vermogend zoude zijn, zoo geldt echter hier vooral het *tuto et jucunde.*

IX. Men kan de *S. chin.* op alle tijden, ook zelfs onder het *acces* veilig toedienen. Wanneer men de koortsbast in het *acces* zelve geeft, veroorzaakt dezelve altijd zware benaauwdheid en dikwijls braking, daar de maag denzelven niet verteren kan. In gevallen van tusschenpoozende koorts is het beter de *Chinine* buiten het *acces* te geven, daar zij dan minder bezwaart; maar wanneer men eene intermitterende koorts heeft, verbonden met eene *hemitritaea* of *semitertiana*, en men dan ziet, dat de accessen telkens verergeren en heviger worden, dan moet men ook, wil men het gevaar van aanhoudend te worden voorkomen, aanstonds in het *acces* der koorts zelve, doch liefst, indien dit nog mogelijk is, in de *remissie* of vermindering der koorts, de *S. chin.* toedienen, en wel in zoodanige groote giften, als geschikt zijn, om op eens een nieuw *acces* voortekomen. — Gewoonlijk blijft de verheffing niet aanstonds weg, en schijnt de *S.*

chin. als het ware met de koorts te strijden — het volgend *acces* komt somtijds vrij hevig weder, doch meestal zijn dan reeds de gevaaraanbrengende toevallen geweken. Heeft dit echter geen plaats, dan is het een teeken, dat men nog grootere giften ter betemming der koorts noodig heeft. Gewoonlijk kan men met twee greinen alle uren volstaan, maar ook niet zelden heeft men 4, 5, ja 6 greinen noodig, om de gevaarlijke toevallen te bedwingen. Men loopt geen gevaar door in zulke gevallen groote giften te geven, daar Bailly en anderen 110 greinen daags, zonder merkelijk ongemak daarvan te ondervinden, genomen hebben.

X. De *S. chin.* kan men des gevorderd met alle andere behandeling verbinden. Behalve dat het deszelfs specifieke kracht tegen de koorts uitoefent, kan men des noods tevens, in de *febris soporosa*, b. v. aderlaten, spaanschevliegpleisters leggen, laxeermiddelen geven, zonder dat dit eenigzins de koortsverdrijvende kracht verhindert. Thuessink heeft het ook dikwijls met *elect. lenitivum*, *rheum*, *resolventia*, *valeriaan opium antimonialia*, *merc. dulcis*, enz. naar ver-

schil-

schillende omstandigheden, zonder eenig nadeel verbonden. (1)

XI. Bij sommige zieken kan men inwendig geene geneesmiddelen inkrijgen, of laat de maag zulks niet toe, zoo als in de zoogenaamde *febres cephalicae*, *spasmodicae*, *convulsivae*, enz., waarin, of wegens geheele bewusteloosheid, of wegens mondklem, enz. dit geneesmiddel niet inwendig kan gebezigd worden, in koortsen met ontsteking, vooral der maag verbonden, daar, waar slechts eene zeer korte koortsvrije tijd aanwezig is, kan men het in het *acces* zelve door de huid en het darmkanaal gemakkelijk toedienen, bij kinderen, die dikwijls het innemen weigeren en bij alle zieken, die sterken tegenzin en afkeer van dit geneesmiddel, of sterke walging en braking hebben, bij hen, welke door aanhoudend gebruik aan dit middel zeer gewoon zijn, enz. (2), kan men

(1) *Geneesk. Waarnemingen*, 1828. bl. 222.

(1) Zie verder over de voordeelen dezer methode de belangrijke verhandeling van Martin, *Mémoire sur le sulphate de chinine appliqué sur les vésicatoires dans les fièvres intermittentes.* Paris, 1826. 8°. Martin, in de *Revue medicale.* Sept. 1827. Pointe ibid. pag. 160. Juillet 1826. Lember en

Le

men het in klisteren en op de huid aanwenden.

Een kind had men door het toedienen van van een klisteer met een paar greinen *S. chin.* van de koorts bevrijd (1). De Castella vond

Le Sieur ibid. p. 153 Oct. 1826. *Med. Chir. Zeitung*, S. 410. Dec. 1826. en S. 301—308. April 1827. *Archives gènerales de Mèdicine.* Mai 1824. Thuessink, t. a. pl. bl. 240—252. G. A. Strating, *Diss. cit.* p. 180. Richter, *Spec. Therap.* B. X, S. 455. Uit de, in de *Charité* te *Berlijn* genomene proeven van inwrijving der *chinine* in de mondholte en het tandvleesch en van de aanwending van dit middel, op, door een *vesicatorium* van de opperhuid ontdane plaatsen, vooral ook op de *regio epigastrica* als poeder gestrooid, bleek ook: dat deze *methode* over het algemeen heilzaam was. Van 8 genazen er 5. De aanwending der zoutzure *chinine* verwekte heviger pijn, dan die der zwavelzure; beide schenen even werkzaam. De etterende wonden genazen in alle gevallen tamelijk wel. De hoeveelheid van de in de *apyrexie* aangewendde *chinine* bedroeg 2, 4, 8 greinen. Te regt wordt aangeraden deze *methode* alleen in boosaardige tusschenpoozende koortsen en bij ingewortelde gevallen aan te wenden. Zie *Observationes quaedam de usu externo chininii et muriatici et sulphurici. Diss. med. inaug. auct.* F. Ch. C. Lehmann, Berol. 1828. 8o.

(1) Thuessink, t. a. pl. bl. 242. Strating, *Diss. cit.* p. 181.

vond ook klisteeren van *Chinine* zeer werkzaam tegen tusschenpoozende koortsen (1). — Bij een ander kind, hetwelk de *S. chin.* niet inwendig wilde nemen, in eene *febris intermittens perniciosa*, werd de *S. chin.*, tot 2 greinen in wijngeest opgelost, met goed gevolg in de dijen ingewreven (2). Strating heeft vooral bij kinderen de *S. chin.* met het beste gevolg in de maagstreek laten inwrijven (3). Pointe te *Lyon* genas de intermitterende koortsen door de *S. chin.* in het tandvleesch en inwendig in den mond in te wrijven en Lember en Lesieur genazen hardnekkige anderen- en- derdendaagsche koortsen door op de, door spaansche vliegpleisters van de opperhuid beroofde plaatsen, *S. chin.* in eene kleine hoeveelheid *Ceraat* op-

(1) *Verhandlüngen der med. Gesellschaft der Canton Zurich*, S. 103. *vom Jahre* 1826, Zurich 1827.

(2) *Revue mèdicale.* 1827. Mai p. 194.

(3) Thuessink, bl. 252. Rapon heeft de koortsbast en *chinine* met vrucht door rooking aangewend. *Traité de la méthode fumigatoire ou de l'emploi medical des bains et douches de vapeur.* Paris, 1823, 1824. Richter, *Spec. Ther.* Th. X. S. 247.

opgelost, te leggen. — Ook Thuessink beveelt deze *methode* aan in die gevallen, waarin de *S. chin.* niet inwendig kan gegeven worden, als mede, wanneer er spoedige hulp vereischt wordt, en men dus het in- en uitwendig gebruik tevens zou kunnen aanwenden. Ik zelf heb in 1826 ook eenige malen, naar het mij toescheen, met veel vrucht de *S. chin.* met *axungia porci* verbonden, op door *vesicatoria* van de opperhuid beroofde plaatsen aangewend, dan ik heb steeds waargenomen, dat de zieken zeer klaagden, dat deze aanwending pijnlijk was, zoodat men somtijds genoodzaakt was, het verband weg te nemen. — Deze geneeswijze kan wegens de *geconcentreerde* kracht der *chinine* en de geringe hoeveelheid, voornamelijk in de *febres perniciosae apoplecticae* zeer dienstig zijn, ten zij hier reeds al te groote slapheid en ongevoeligheid (*torpor et prostratio virium*), en dus gebrek aan behoorlijke *reactie* en *absorbtie* aanwezig is, hetwelk zeker bij zwakke, kwaadsappige, slappe gestellen niet zoo zeldzaam is (1).

XII.

(1) Bij de *methode endermique* legge men vooraf eene ſpaanſche vliegpleister op den arm, nek, enz.

XII. Ook de betrekkelijke prijs dezer beide middelen, kan niet tegen de *chinine* aangevoerd worden, dewijl deze weinig of niet verschillen, en zal de *S. chin.* op den duur

goed-

enz. of make eene blaar door middel van kookend water, en appliceere alsdan op de ontbloote huid de *chinine.* Spoedig befpeurt men nu eene brandende pijn, vermeerderde roodheid en ettering; 10—20 minuten na de aanwending voelt de lijder in het aangedane deel eene zachte warmte, die zich weldra over de geheele huid uitbreidt, de huidvaten worden meer opgezet, de bloedsomloop wordt levendiger, de pols echter niet verfneld. De vermeerderde warmte heeft vooral aan die zijde plaats, waarop men het middel aanwendt, en duurt zelfs uren lang. Somwijlen befpeurt men een brandend gevoel op de huid, fomwijlen ook op de tong, de uitgezette pupil fchijnt zich zamen te trekken en de fpierkracht vermeerderd. L e m b e r t, die vele ziekte-gefchiedenisfen, waarin hij deze *methode* gebezigd heeft, mededeelt, zegt: dat hij ons niet mag aanfporen om bij alle tusfchenpoozende koortfen de *chinine* uitwendig te gebruiken, maar raadt bij goeden toeftand der ingewanden het inwendig gebruik aan, en wil alleen, dat men het dan uitwendig gebruike, wanneer er eene groote prikkelbaarheid van het darmkanaal, of wel eene ontftekingachtige toeftand van hetzelve aanwezig is, of ook, wanneer het inwendig gebruik zonder gevolg is gebleven. Zie *Esfai fur*

la

goedkooper bevonden worden, dan de herhaalde giften kina. Ook worden de lijders door de *S. chin.* spoediger van de koorts bevrijd, kunnen spoediger hunne gewoone bezigheden hervatten, dan bij het gebruik der kina (1).

Uit deze punten blijkt de nuttigheid der *chinine*, vooral in tusschenpoozende koortsen, en deszelfs voortreffelijkheid boven de kina; alhoewel de kina zelve, daar, waar de

la methode endermique par. Ant. Lembert. Paris, 1828. 8°. en *Med. Chir. Zeitung.* Febr. 1830. S. 222. ffg.

Eene andere *methode* om de kina en de *chinine* te reiken, beschrijft Dr. Richet, te *Metz*. Bij 4 gevallen van aangezigtspijn, welke voor de gewone behandeling niet wilden wijken, liet hij, met goed gevolg, den lijder 1 grein kinapoeder of *chinine* met 2 greinen snuiftabak opsnuiven. Deze gift was steeds toereikende, en in 2 of 3 dagen waren de lijders, als door een tooverslag genezen. Zie *London medical and physical. Journal*, 1829. Augt. p. 180. Froriep's *Notizen*, Bd. XXV. no. 542. pag. 224. Dierbach, *Die nueste Entdeckungen*, etc. II. Abth. S. 735.

(1) Men zie hierover Strating, *Diss. cit.* pag. 165. sqq. en vooral Bailly, *Traité* etc. pag. 408 etc. J. van Maanen, *Diss. cit.* pag. 73. sqq.

de Geneesheer tevens de versterking van het ligchaamsgestel mede onder het oog moet houden, en als hoofdaanwijzing te gelijk niet mag voorbijzien, als een uitmuntend *roborerend* geneesmiddel, geenzins als de genezing voltooijend, en ter voorkoming van *recidiven* moet veronachtzaamd worden; daar de kinaloogzouten aan dit vereischte niet voldoen kunnen.

De eigendommelijke bittere smaak der *chinine*, en de omstandigheid dat zij in hare oplossing iets zamentrekkends verraadt, deed wel niet ten onregte bij onderscheidene practische Geneesheeren de gedachte ontstaan, dat deze zelfstandigheid als *tonisch* versterkend middel in het algemeen met voordeel de plaats zou kunnen vervangen van den kinabast, en bijzonder van deszelfs extract. Dan eigene ondervinding leerde ons overtuigend, dat alleen daar de *chinine* als tonisch middel te pas komt en nuttig is, waar groote zwakte van den zieken en vooral belangrijke *asthenische* stoornissen der spijsverteerings-krachten en geneigdheid tot buikloop aanwezig zijn, en waar noch de kina, noch deszelfs overige praeparaten door den lijder verdragen kunnen worden; dat de ki-

na

naloogzouten daarin met de bittere middelen, bij b. v. *extr. cent. min.*, *cardui bened.*, *gentian.*, *cascarillae*, enz. overeenkomen., dat zij wel het vermogen hebben, verslapping der vezelen te genezen, en de spankracht (*tonus*) derzelve te herstellen, doch zij oefenen deze werking bijna uitsluitend op de spiervezelen van dat orgaan, met hetwelk zij het naast in aanraking komen, en dus op die van het darmkanaal, zonder voor het spiergestel in het algemeene veel werkzaamheid te toonen. Dezelve zijn daarom insgelijks meer *locale roborerende* geneesmiddelen voor het darmkanaal, dan algemeene voor het geheele *systhema irritabile*, en zijn daarom ook voornamelijk dienstig, waar het darmkanaal in het bijzonder aan *musculaire* zwakte en *atonie* lijdende is, zoo als in de *reconvalescentie* na *gastrische* en *pituiteuse* koortsen, bij de toevallen van *dyspepsie* en slechte spijsverteering, bij den aanleg en het aanwezig zijn van den *status pituitosus*, enz.; terwijl zij tegen de toevallen van algemeene zwakte en verslapping van het spiergestel, in de scorbut, bleekzucht, *chronische*, *paralytische haemorrhagiën*, enz. te onwerkzaam zich betoonen, en de

ki-

kina zelve blijkens de ondervinding van alle Geneesheeren in de algeheele en volkomene vereeniging van zijne bestanddeelen met regt als het eerste *permanent roborerend* middel mag beschouwd worden. Dan indien wij op de duurte van dit middel acht geven, zal het niet gemakkelijk in deze gevallen de anders nu gebruikelijke middelen verdringen.

Dat door het gebruik van den kinabast in zijn geheel, eene andere uitwerking wordt voortgebragt, dan door dat van deszelfs grondstoffen, schijnt reeds ten gevolge van de analogie der waargenomene uitwerking van andere loogzoutachtige zelfstandigheden, (b. v. *emetine morphine*, enz.) verwacht te mogen worden (1). Hoe wezenlijk en uitlokkend ook steeds het gebruik der *chinine* wezen mogen, zoo kan toch deze zelfstandigheid niet in alle gevallen voor den kinabast en voor deszelfs tot nu gebruikte bereidingen in de plaats komen, zoo wel, wanneer men de eigenaardige menging der ge-

(1) *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 96 in de noot. Tromsdorff's *Journal der Pharmacie*, Th. III. St. II. S. 660. Niemann in Hufeland's *Journal*, 1824. Mai, S. 107.

gezamenlijke bestanddeelen van dezen bast in aanmerking neemt, als wanneer men de dagelijksche ondervinding raadpleegt. Deze laatste immers leert overtuigend, dat de kinabast, uit hoofde der eigendommelijke vermenging harer gezamenlijke bestanddeelen, der looistof, der aromaticke stof, der *chinine*, der *cinchonine*, hars, enz. in verschillende andere ziekelijke toestanden nog bijzondere en eigendommelijke geneeskrachten bezit, welke niet in de kinaloogzouten bevat zijn, en dat dus ieder der beide middelen binnen deszelfs eigene grenzen behoort verordend te worden.

Het komt echter bij het gebruik der kina in het algemeen vooral daarop aan, in welken vorm, in welke bereidingen men dezelve toedient, en welke kina men bezigt. Het scheikundig onderzoek leert ons, dat in de kina zelve bevat zijn, kinazuur of zuur kinazout, looistof, hars en vezelachtige of houtachtige bestanddeelen, en dat deze in de onderscheidene kinasoorten in de volgende evenredigheid zich bevinden, als:

I. In den graauwen kinabast: 1°. *cinchonine* verbonden met kinazuur, 2°. eene graauwe zelfstandigheid, 3°. eene zeer weinig

nig oplosbare roodkleurige zelfstandigheid, 4°. eene oplosbare roodkleurige zelfstandigheid, of het *tannin* van die scheikundigen, welke nog het bestaan van eene bijzondere looistof aannemen, 5°. geele verwstof, 6°. kinazure kalk, 7°. gom, 8°. *amylum*, 9°. houtachtige deelen.

II. In den geelen bast, 1°. kinazure *chinine*, 2°. kinarood, 3°. oplosbare roode verwstof, *tannin* of looistof, 4°. vette zelfstandigheid, 5°. kinazure kalk, 6°. *amylum*, 7°. houtachtige zelfstandigheid, 8°. geele verwstof.

III. In den rooden kinabast, 1°. zure, kinazure *cinchonine*, 2°. zure, kinazure *chinine*, 3°. kinazure kalk, 4°. kinarood, 5°. oplosbare roode verwstof, *tannin* of looistof, 6°. vette zelftandigheid, 7°. houtachtige zelfstandigheid, 8°. *amylum* (1).

Wan-

(1) De zamenſtellende beſtanddeelen der *cinchonine*, zijn volgens Dumas en Pelletier, 76, 97 koolſtof, 9, 02 ſtikſtof, 6, 22 waterſtof, 7, 79 zuurſtof. Volgens eene (minder naauwkeurige) ontleding van Brandes, 79, 30 koolſtof, 13, 72 ſtikſtof, 7, 17 waterſtof, geene zuurſtof, *Annals of philoſophy*, 1824. April. De *chinine* beſtaat, volgens Dumas en Pelletier, uit 75, 02 koolſtof, 8, 45 ſtikſtof, 6, 66 waterſtof, 10, 40 zuurſtof; vol-

Wanneer de krachten der spijsverteering goed zijn, en het bovenal daarop aankomt, om

volgens Göbel uit 72, 28 koolſtof, 8, 29 ſtikſtof, 8, 33 waterſtof, 11, 10 zuurſtof, volgens Brandes uit 73, 80 koolſtof, 13, 00 ſtikſtof 7, 55 waterſtof, 5, 55 zuurſtof. Fechner's *Repertorium der organiſchen Chemie*, Bd. I. Abth. II. S. 450-472.

Hij, die met de ſcheikundige literatuur der kinaloogzouten bekend wil worden, leze Gomes in het *Medical and ſurgical journal*, 1811 Oct. p. 420. Giese in Scherer's *Nord. Annalen*, B. I. p. 460. Pfaff en van der Smissen in Schweigger's *Journal*, B. X. S. 265. Runge, *Phytochemiſche Entdeckungen*, B. I. S. 65. Pelletier en Caventou in *Annales de chimie et de phyſique*, Tom. XV. p. 289, 291, 315, 340, 377. XXIV. p. 176—191. Buchner's *Repertorium*, B. XII. St. I. p. 1. *Berliner Jahrbücher f. Pharmacie*, 1822. S. 41. Schweigger's *Journal*, B. XXXII. S. 416. XXXIII. S. 62. Trommsdorff's *Neues Journal*, B. II. St. III. S. 140. B. VI. St. 1. S. 5. B X. St. II. S. 130. Chomel, Ibid. St. 1. Bucholz, Ibid. St. 2. Badolier in *Annales de chimie et de phyſique*, Tom. XVII. p. 273. Vorenton, Ibid. p. 439. Duflos in *Deutſche Jahrbücher f. Pharmacie*, Tom. XII. 1825. S. 103. Geiger in Buchner's *Repert.* B. XI. p. 79. XV. p. 290. Calloud in het *Journal de pharmacie*, T. X. p. 44. Göbel in Kästner's *Archiv*, B. VII. S. 265.

Schweig-

om de vezels meer veerkracht te geven; heeft buiten twijfel de vorm van poeder, die al de werkzame bestanddeelen van den kinabast bevat, den voorrang.

De koude waterachtige aftreksels, vooral wanneer bij hunne bereiding het wrijven wordt te hulp genomen, bijzonder ook de *infusa vinosa* en *tinct. cort. peruv.*, bevatten de voornamelijk werkzame bestanddeelen der kina in een tamelijk wel verzadigden toestand, met uitzondering van de looistof, die hier gedeeltelijk ontbreekt, doch bevinden zich de grondstoffen der kina in de warme waterachtige aftreksels beter opgelost. In de tincturen vindt men overigens noch gom, noch *amylum*, noch kinazure kalk.

In

Schweigger's *Neues Journal*, B. II. S. 413. III. S. 62. X. S. 83. XII. S. 358. XIII. S. 471. Pelletier, Guerette en Henry in het *Journal de pharmacie*, Juin. 1825, p. 335. Juillet. p. 331. Brandes, *Archiv*, B. I. S. 305. B. III. S. 269. S. 377. B. XII. S. 156. S. 35[illegible]. B. XIV. S. 177. Hänle, *Magazin*, B. II S. 79, 165. B VI. S. 72. Geiger's *Magazin*, B. X. S. 53, XI. S. 36, 72 en 143, als mede de werken van Nieuwenhuis en de Heeren Strating.

In het *decoctum*, waar men den bast eenigen tijd met water laat koken, verbindt zich de grondstof met het kinazuur en wordt opgelost, doch ook andere bestanddeelen van den bast gaan te gelijk mede in de oplossing over, als de gom, de *amylum*, de geele verwstof, de kinazure kalk, een deel kinarood en bovenal ook het *tannin*, waardoor deze bereiding, voornamelijk als *adstringens* werkzaam wordt, waardoor de levenskracht opgewekt, het vermogen van zamentrekking der levende vezels in eene hoogere mate wordt daargesteld, en welke krachtige zamentrekkingen ten gevolge heeft. Pelletier en Caventou raden aan, veel water bij het koken te gebruiken, het weder koud geworden afkooksel te filtreren en vervolgens te concentreren, dewijl men op deze wijze een minder troebel, voor het gebruik minder onaangenaam afkooksel verkrijgt, en nogtans de gansche werkzame kracht bijeen heeft. Ik zelf heb dit op aanraden van N. N. meermalen met gewenscht gevolg beproefd (1).

Daar

(1) *Holl. Maatsch.* t. a. pl. bl. 95. — Dat de door afkooking uitgeputte kinasoorten, of het re

Daar wijn veel appelzuur en wijnsteenzuur bevat, is eene *infusio vinosa cort. peruv.* ook zeer vermogend, om de *alcaloïden* af te scheiden. Om de verschillende extracten of afkooksel te maken, moet men ze eerst met water afkoken, en voor den tweeden keer afkokende, bij elk pond kina eene once *acetum concentratum* voegen; deze doorgezijgde afkooksels moet men met de vorige verbinden en tot een extract uitdampen. Door het bijvoegen van *acidumluphs* wordt ook het afkooksel versterkt (1).

Men

residuum van het gewone kinaafkookſel, nog veele *chinine* en *cinchonine* bevatten, niet als onnut weggeworpen moeten worden, en met voordeel tegen tusſchenpoozende koortſen kunnen worden aangewend, leeren ons de verhandelingen van van Roggen en Julia Fontanelle in Moll en Eldik's *Praktisch tijdſchrift*, enz. 1826. Jaarg. V. St. 4. bl. 351. St. 5. bl. 439. *Bulletin des ſciences medicales*, 1827. Fevrier en Hufeland's *Journal*. 1827. Augt. S. 127.

(1) Vergelijk Hermbstäd in Hufeland's *Journal*, B. LXIV. St. 6. S. 56. Nieuwenhuys, *Verbeterde bereiding*, bl. 111. G. A. Strating, *Diſſ. cit.* p. 96. *Revue medicale*, 1827. Mai, p. 194. Robert en Vorenton verkregen eene groote hoeveelheid zout uit den kinabast, wanneer zij, (zoo als zij bij de kinaafkooksels aanprij-

Men heeft overigens tweederlei extracten, waarvan het een door uitkoken, het ander door koude *maceratie* verkregen wordt. Wanneer dit laatste als algemeen versterkend middel, vooral bij eene zwakke spijsverteering boven het eerste ontegenzeggelijke voordeelen bezit, zoo staat het toch als koortsverdrijvend bij hetzelve uit dien hoofde achter, dat de kinagrondstoffen in den bast te zeer door de roode onoplosbare verwstof en door de vette zelfstandigheid terug gehouden worden, dan dat het koude water veel op haar vermogen zoude. Het met wijn bereide extract is, volgens onze waarneming, bo-

prijzen) eenig zoutzuur bij het water voegden. *Bulletin de la Societé d'émulation de Paris*, 1821. Juillet, p. 104. Cassola heeft onlangs eene bereidingswijze aangeprezen, waardoor men in weinige uren zwavelzure *chinine* kan bereiden. Hij kookt namelijk het poeder der geele kina eerst in met wijngeest vermengd water, waarbij bijtend loogzout gevoegd is, daarna in water met zwavelzuur, *praecipiteert* deze oplossing vervolgens met marmerpoeder en koolzure potasch. Zie *Memoria sopra un nuovo processo per aver in poche ore il solfato di chinina, dal Prof.* Phil. Cassola. Napoli, 1828. 8°.

boven het waterachtige te verkiezen (1). In alle gevallen derhalve, waar men niet bij uitsluiting het koortsverdijvende beginsel van den kinabast moet bezigen, maar, waar men de kina, om deszelfs versterkende, opwekkende, zamentrekkende, bederfwerende krachten wil aanwenden, gelooven wij, dat naar de verschillende gevallen, de een of ander dezer bereidingen de voorkeur zal verdienen.

Het

(1) Ook wordt er nog een ander extract bereid uit de moederloogen, die bij de bereiding der kinaloogzouten overblijven. Deze tot de dikte van extract uitgedampt zijnde, hebben offchoon wel niet in dezelfde mate als de loogzouten, eene aanmerkelijke koortsverdrijvende kracht, en men kan van dit middel met nut in den vorm van pillen gebruik maken. Men kan de proefnemingen, die met dit middel gefchied zijn, vinden bij M. Nauta Peters, *Spec. med. inaug. exhibens collect, quaedam med. pract.* Gron. 1828. p. 16 fqq. *Med. Chir. Zeitung.* 1827. Bd. I. S. 133. G. A. Strating, *Dis∫. cit.* p. 96 fqq. Hermstädt in Hufeland's *Journal*, t. a. pl. Thuessink, *Geneeskund. Waarnem.* Gron. 1828. bl. 232—240. Ravizza en Cassati in *Hygie*, *bibliotheque medicale etc. par* G. J. Comet. Mars. 1830. p. 152. *Revue medicale.* Mai 1830. p. 323. Juillet, 1830. p. 91. Thuessink, *Geneesk. waarnem.*, Gron. 1831. bl. 238.

Het gewone gebruik der kina kan door de kinaloogzouten, blijkens de ondervinding, in de volgende gevallen niet vervangen worden:

I. In *zenuwkoortsen.* Hier blijft de kina, vooral in de latere tijdperken dezer ziekte (in de *febris adynamica*, of *asthenica*) steeds het kostbaarste middel, vooral in verbinding met *excitantia volatilia*, aromatische maagversterkende middelen. Zij geeft aan de *organisatie* de verloren gegane stoffen en de behoorlijke vastheid weder terug, neemt het gebrek aan behoorlijke *reactie* weg, vermeerdert de innerlijke *vitaliteit*, en verhoedt de wederinsortingen. Overigens maakt zij als versterkingsmiddel meestal het besluit der kuur van iedere zenuwkoorts uit, dewijl door de werking der ziekte zelve veelal eene groote menigte stof verloren gaat.

II. In de *rotkoorts* maakt de kina gewoonlijk de grondslag van alle geneeskundige voorschriften uit, en is des te nuttiger, hoe meer de met de rotkoorts verbondene verlamming en *status stupidus*, te voorschijn komt. Het komt er slechts op aan, dat men dezelve naar omstandigheden met andere aangewezene middelen vermengt, en steeds in den werk-

werkzaamste vorm geeft. — De kina blijft op den duur het beste *antiseptisch*, *tonisch*, versterkende en speciefiek-prikkelende geneesmiddel, dat door de *chinine* geenzins kan vervangen worden. — Toen in 1826 de *rheumatische* en *nerveuse* koortsen door verzuim en verkeerde behandeling somwijlen eenen rotachtigen aard aannamen, hielp geene *chinine*, maar wel de kina zelve, deze beurde de gezonkene krachten op, gaf de levenskracht zijne behoorlijke *reactie* weder, versterkte de vaste deelen, en werkte *antiseptisch* op de vloeistoffen.

III. In de *reconvalescentie* of het tijdperk der wederherstelling na gal- slijm- en wormkoortsen. Had in 1826 de ziekte, den vorm van *febris gastrica*, dan was, na dat deze *complicatie* door gepaste middelen was weggenomen, de kina, doch alsdan in *extract.* of *decoct.* met specerijachtige bittere middelen vermengd, boven de *S. chin.* verkieslijk, om de zwakte der onderbuiks-ingewanden en de daaruit voortspruitende ongesteldheden weg te nemen en wederinstortingen te voorkomen, In de zoogenaamde slijm- en wormkoorts dient zij, om het darmkanaal te versterken, en de wederhervoortbrenging der wormen

te-

tegen te gaan, dewijl zij de *abnorme vegetatie* van het darmkanaal wegneemt, hetzelve versterkt en in hetzelve eene verhoogde werkzaamheid te weeg brengt.

IV. In *uitteerende koortsen.* In de zoogenaamde *febris hectica*, *lenta*, *phthisis nervosa*, *tabes dorsalis*, *marasmus*, even als in velerlei verzwakkingen des ligchaams, die niet uit aanmerkelijke verstoppingen ontstaan, bij uitteeringen, die uit verettering van gewigtige deelen veroorzaakt worden, in de *reconvalescentie* na slijmteering en *vomica pulmonum*, is en blijft de kina steeds eene der voornaamste middelen, vooral met slijmbevattende, voedende, echter niet verhittende zelfstandigheden en vervolgens met *aromatica* en staalmiddelen verbonden. Zij gaat uitnemend de teringkoorts, die met genoemde omstandigheden veelal vergezeld gaat, te keer, ondersteunt de krachten en verbetert den etter, wanneer deze van eene dunne, scherpe hoedanigheid is, en neemt de zwakte en slapheid der aangedane deelen weg. In uitteerende ziekten, sterke etteringen, in de *reconvalescentie* na zware ziekten, bij groote verslapping der vezels, in *gangrena*, en rotkoortsen, schijnt de zoogenaamde looistof der

der kina wel voornamelijk werkzaam, van welke de kinaloogzouten natuurlijk niets bevatten.

V. Bij *tusschenpoozende koortsen.* Na dat men den aanval der koorts door de *S. chin.* genoegzaam beteugeld heeft, is het raadzaamst tot de kina over te gaan, dewijl deze door hare meer versterkende kracht de herstelling, verhoeding van wederinstorting en de gevolgen of naziekten het best voorkomt of geneest.

Wanneer deze naziekten, zoo als dikwijls plaats heeft, de gevolgen van zwakte en *atonie* der vaste deelen, voornamelijk van het geheele *lympathische* en kliergestel zijn, die door de koorts zelve en vooral door deszelfs langen duur en hevigheid te weeg gebragt zijn geworden, b. v. het zwellen der voeten, waterzucht, geelzucht, verstoppingen der buiksingewanden, sterk verzwakkend nachtzweet, enz. moet de kina en niet deszelfs loogzouten gebezigd worden. Hier komt het er op aan de vaste deelen te versterken, hetwelk men het best door de kina kan doen, die men intusschen naar de natuur der kwaal met gepaste middelen verbindt, b. v. bij waterzucht met *diuretica*, bij geelzucht

en

en verstopping met *merc. dulcis*, *extr. chelidonii* en andere oplossende middelen, bij sterk nachtzweet met aluin en mineraalzuren.

VI. Wanneer eene ontsteking, b. v. *ischias, darm-* of *nierontsteking* in ettering is overgegaan, de krachten wegzinken en er eene *febris hectica* op handen is, geve men de kina in verbinding met ligt voedende middelen, mijrrhe, ijslandsche mos; ook in de *reconvalescentie* na ontstekingen, b. v. na *rheumatismus, angina membranacea*, enz. of wanneer er atonie en slapheid aanwezig en de *tonus* en tezamenhang der vezels verminderd is, moet men de kina bezigen.

VII. Bij *uitslag-ziekten.* Wanneer deze van eene zenuwachtige, rotachtige geaardheid, met zwakte en krachteloosheid verbonden zijn, dus bij *variolae*, *morbilli*, *scarlatina putrida*, *petechiae* met rotachtige opgeloste toestand der sappen, enz. vooral ook in de naziekten en *reconvalescentie* der pokken, mazelen, roodvonk, *urticaria chronica*, *miliaria*, wanneer de koorts in eene *lenta* wil overgaan, *apthae*, *pemphigus*, enz. geve men de kina, ten einde de terugblijvende groote zwakte en het gevaar van uitteering te keer te gaan.

VIII.

VIII. In *zenuwziekten*, vooral de zoogenaamde *convulsive asthenische* ziekten. — In de *typische*, regelmatig op bepaalde dagen en uren aankomende *epilepsiën*, wanneer deze geheel en al *febres larvatae* zijn, gebruike men de kinaloogzouten, doch, wanneer de *epilepsie*, met eene groote slapheid en weekheid der vaste deelen, een *cachectisch* aanzien, en in het algemeen groote ligchaamszwakte, verbonden is, is de kina een voortreffeijk middel, dat door geen ander kan worden vervangen. — Bij *St. Vitus* dans, wanneer dezelve door overmatige verzwakkingen door atonie ontstaat, is ook kina onontbeerlijk. Bittere middelen, kina en ijzer komen zoo veel te meer bij *St. Vitus* dans te pas, naar mate meer *fibra laxa*, vermagering en vermindering der *organische* massa dezelve vergezellen, en deze de krampachtige verschijnselen zelve schijnen te onderhouden. Zij passen vooral in de *reconvalescentie*, alwaar zij de altijd nablijvende zwakte van het zenuw en spiergestel wegnemen, de *recidiven* en naziekten verhoeden, en de *organisatie* de behoorlijke vastheid hergeven. — In het algemeen, naarmate er grootere zenuwzwakte, (die menigvul-

dig-

dig na uitputtende afscheidingen van bloed, zaad, *lympha*, melk, enz. ontstaat,) meer *fibra laxa cum torpiditate*, vermagering, weekheid, en slapheid der deelen, slappe *atonische* zenuw *organisatie* en *cachexie* aanwezig zijn, des te meer moet men van de kina verwachten.

Het zal wel geen betoog behoeven, dat men in alle deze opgenoemde gevallen, de kina naar omstandigheid met andere gepaste middelen, (b. v. met *antispasmodica*, *excitantia*, enz.) behoort te verbinden, en dat bij groote zwakte der maag en van het darmkanaal, en in die gevallen, waar een hooge graad van *asthenia* plaats vindt, men vooraf door andere gepaste middelen, aan de maag en darmbuis eene genoegzame maat van werkingsvermogen moet trachten mede te deelen, om de werkzame bestanddeelen van de kina te kunnen uittrekken en assimileren (1).

Bij

(1) Daar het doel dezer prijsvraag niet is, om alle *indicatien* en *contra-indicatien* der kina te beschrijven, maar slechts om op te geven in hoe verre de kina en deszelfs loogzouten elkander kunnen vervangen, zoo kunnen wij hier met het algemeene volstaan,

IX. Bij *vloeijingen* (*profluvia*). In alle chronische, *passive*, *paralytische* bloedvloeijingen, en bij de algemeene verzwakking, die na meer *sthenische* bloedvloeijingen overblijft, past de kina en niet deszelfs loogzouten, om de gezonkene *energie* van het vaatgestel weg te nemen, de verslapping te beperken, en de *contractie* te bevorderen. De kina en andere looistof bevattende *vegetabilia*, die allengs de *contractie* in de verslapte vaten, de *energie* in het orgaan, waarop zij uitwendig worden aangebragt, verheffen, komen bijna zonder uitzondering bij alle *blennorrhoën* te pas, vooral daar, waar benevens eene plaatselijke *blennorrhoea* de toevallen van een algemeen zinken der spierkracht, verlies van veerkracht, enz. aanwezig zijn. Ook bij loop en boord is zij noodzakelijk, om de te sterke ontlastingen uit verzwakking ontstaande, en om de verlorene krachten te herstellen. Alleen, wanneer de verslapping in het lijdende orgaan eenen al te hoogen graad bereikt heeft, en daar, waar wij snelwerkende middelen noodig

heb-

ſtaan, overigens verwijzende naar de bekende werken over de *Materies medica* en *Therapia ſpecialis*.

hebben, passen beter *geconcentreerde* zuren.

X. In *kwaadsappigheid* of *cachexie*. Bij deze vermag de *chinine* weinig of niets, de kina daarentegen veel als voorbehoedmiddel tegen deze ziekten. Bij den *scrophuleusen*, aangeborenen en overgeërfden aanleg is de kina boven ieder ander middel te verkiezen, en kan hier gemeenlijk, van den beginne af aan in menigvuldige verbindingen gebruikt worden Daar bij *scrophulae* de versterkende, *adstringerende* middelen, juist tegen de grondoorzaak derzelve, namelijk tegen de *atrophie* en zwakte van het *systhema lymphaticum* werken, blijft de kina hier steeds het voornaamste en werkzaamste middel, en waarmede de genezing altijd moet besloten worden. De kina past zoo veel te meer, hoe duidelijker eene slapheid der vaste deelen aanwezig is, zij verdeelt *scrophuleuse* zweeren en gezwellen, en lost *lymphatische* gezwellen op, wanneer deze alleen gevolgen eener *atonische organisatie* zijn. Gemeenlijk moet men ze door *antispasmodica* en *resolventia* vooraf doen gaan, en zij wordt gevoegelijk met vlugtig prikkelende, aromaticke, krampstillende, narcotieke

ke middelen verbonden. Onontbeerlijk wordt zij bij aanmerkelijke vermagering, *febris hectica*, sterke etteringen door *scrophuleuse* gezwellen, kwaadsappigheid en scheurbuikige gesteldheid. Bij scorbutieke zweren kon de *S. chin.* geenzins tegen de kina opwegen, daar deze bovenal zwakte en verwoesting der vaste deelen ten gevolge hebbende, door de kina duurzaam genezen werden; vooral was dezelve in de reconvalescentie en verzwakking, die na het scorbut overbleef nuttig. Ditzelfde gevolg zag men ook in de *rachitis*.

De kina werd ook in de waterzucht van 1826-27, die uit *atonie* en velerhande verzwakkende oorzaken haren oorsprong nam en het gevolg der koorts, was veel nuttiger dan de *S. chin.* bevonden, en naar mate van het sterker gebruik van den koortsbast in deze waterzuchten, zag men dezelve spoediger verdwijnen, vooral zoo er teffens pisdrijvende, verwarmende en versterkende middelen, ijzer, gentiaan, gember, galanga, pepermunt, *digitalis*, *diosma*, *crenata*, gebruikt werden. — De kina komt ook te pas bij die waterzuchtige, die door hevige en aanhoudende bloedvloeijingen en andere verliezen van sappen, eene slechte niet behoorlijk voedende dieet,

 groo-

groote zwakte der spijsverteerings-organen, vochtig klimaat, enz. veroorzaakt worden; als mede in de *reconvalescentie* der jicht, als wanneer er meest een door de aanvallen voortgebragte *atonie* der vaste deelen bestaat. De zwakte was bij de waterzucht van 1827 veelal op eene slappe *atonische organisatie*, voornamelijk van het *systhema lymphaticum* gegrond, de kina gaf hier de organisatie die mate van vastheid, kracht en zamenhang, welke vereischt werd, op dat de organen hunne verrigtingen behoorlijk volvoeren konden. Zij bewerkte alsdan de *radicale* genezing, verhinderde eene nieuwe verzameling van water, moest echter behoorlijk door de verterings-werktuigen kunnen bereid worden.

XI. Bij *gewigtige, uitwendige verzweringen.* Hier is de koortsbast van een bijzonder nut, om de krachten des lijders in stand te houden, eene goede gesteldheid van den etter te bewaren, deszelfs oplossing te beletten, en de kwade gevolgen der opslorping van denzelven te verhinderen. De koortsbast bezit voorzeker een zonderling, eigendommelijk, ettermakend vermogen, waardoor dezelve in het heet- of koud- vuur dik-

wijls

wijls een bepaalden rand, tusschen het doode en levendige verwekt, benevens eene ruime etterwording, waardoor het eerstgenoemde van het laatste wordt afgescheiden. Men ziet hierdoor, waarom de koortsbast doorgaans van een zoo uitmuntend nut is, in de gemelde toevallen, vooral onder de gedaante van een afkooksel, in welke dit middel zoo veel heilzamer werking doet, naarmate het gestel des lijders losser en slapper is. Bij het doorleggen in rot- en andere koortsen en daardoor veroorzaakte werkelijke zweren, in kwaadaartige bloedzweren, in werkelijk *gangrena*, bij kankerachtige gezwellen, is de kina uit- en inwendig zeer dienstig.

Ik zoude gemakkelijk meer omstandigheden kunnen opsommen, waarin de kina de voorkeur boven deszelfs loogzouten verdient, dan daar ieder, in het oog houdende, dat de loogzouten slechts het koortsdrijvend beginsel der kina bevatten, terwijl deze laatste bovendien zamentrekkende, bederfwerende, versterkende en het zenuwgestel opwekkende krachten bezit, deze gevallen uit de *analogie* gemakkelijk zal kunnen opmaken, zullen wij dezelze stilzwijgend voorbijgaan. In het

al-

algemeen nog aanmerkende, dat, daar, waar men niet slechts de koortsverdrijvende kracht der kina alleen benoodigd heeft, maar waar gebrek aan spankracht (*tonus*), prikkelbaarheid, levenskracht, ware zwakte van het organismus in het algemeen, zwakte der vaste deelen, neiging der vloeibare deelen tot ontbinding, en rotting plaats hebben, de kina de voorkeur verdient.

De kina moet dus als geneesmiddel uit een dubbel oogpunt beschouwd worden, *vooreerst* als zoodanig een, waarvan de uitwerking algemeen versterkend voor de prikkelbare vezel is, waardoor zij hare bevoegdheid erlangt, om in eene menigte van ziektevormen, welker grondkarakter zwakte, vooral van het zoo evengenoemde stelsel is, met een algemeen erkend voordeel te worden aangewend; *ten tweeden*, in een' zekeren zin als een *specificum* inzoodanige ziekten, waarbij zich eene zekere periodiciteit, vooral openbaart, waartoe niet alleen de gewoone koortsen, met name de *febris intermittens*, die het karakter van dit zoo merkwaardig verschijnsel in het dierlijk *organismus* het duidelijkst ten toon spreidt, behooren, maar ook schijnbaar andere ziekten, waarbij telkens

kens eene plaatselijke, niet duidelijk genoeg in het oog vallende koorts mede ten grond ligt, en die des te meer voor het gebruik van den koortsbast geschikt zijn, hoe duidelijker zich deze perioditieit bij dezelve vertoont. Hoe zeer nu de eerstgenoemde wijze van werken, volgens de *Theorie* en de ondervinding van de vereeniging van al hare bestanddeelen afhangt, en er, naar gelange van het gebruik van hare verschillende bereidingen hierin meerdere of mindere wijzigingen plaats vinden, zoo hangt toch hare laatsgenoemde wijze van werken, volgens alle waarschijnlijkheid af van een eigenaardig beginsel, in den kinabast, hetwelk de genoemde grondstoffen bij uitsluiting bevatten, en die daarom voornamelijk als geneesmiddel in periodieke ziekten, het zij met of zonder duidelijke koortsbewegingen gefchikt zijn; vooral in die gevallen, waarin het op eene snelle opwekking der levenskrachten, met eene duurzame verandering van derzelver, thans verkeerde rigting aankomt, gelijk dit, behalve in de eigenlijke tusschenpoozende koorts in andere periodiek aanvallende ongesteldheden het geval is.

Uit al hetwelk blijkt: dat, hoe gewigtig ook

ook de ontdekking der kinaloogzouten zijn moge, zij toch in vele ziekten, de plaats der kina niet kunnen vervangen; dat elk dezer middelen binnen deszelfs eigene grenzen behoort te worden voorgeschreven, men geen derzelve zal kunnen missen, en het eene door het andere geenzins kan en zal verdrongen worden.

Felix medicus, qui, quid a quovis remedio, in quovis naturae statu et ad res circumstantes habito, vel sperandum sit utilitatis, vel noxae metuendum, probe perspexerit.

WERLHOFF.

NIEUWE VERHANDELINGEN
van het
PROVINCIAAL
UTRECHTSCH
GENOOTSCHAP
van
KUNSTEN
en
WETENSCHAPPEN.
VII. Deel.

NIEUWE VERHANDELINGEN
van het
PROVINCIAAL
UTRECHTSCH
GENOOTSCHAP
van
KUNSTEN
en
WETENSCHAPPEN.
VII. Deel.

NIEUWE VERHANDELINGEN

VAN HET

PROVINCIAAL

UTRECHTSCH GENOOTSCHAP

VAN

KUNSTEN

EN

WETENSCHAPPEN.

ZEVENDE DEEL.

Te UTRECHT,

BIJ J. ALTHEER,

Drukker van het Provinciaal Utrechtsch Genootschap.

MDCCCXXXI.

INHOUD

der Stukken van dit Zevende Deel.

Ph. W. van Heusde, herinneringen aan Willem Hendrik de Beaufort.

J. N. Engeltrum, Statistiek van de doodgeboorene of kort na de geboorte geſtorven kinderen.

G. J. Pool, over de oorzaken en voorbehoedmiddelen der Herſenvlies-ontſteking bij kinderen.

T. A. Jorritzma, over eene tweelings bevruchting, enz.

G. H. M. Delprat, over de Broederſchap van G. Groote, en de Fraterhuizen.